భాస్కరశతకము

(పండితపరిశోధితము.)

య వ

ఊ

పబ్లిషర్సు :

వేంకటరామ్ అండ్ కో.,

బెజవాడ.

Printed at the Rama Press, Ellore—1926.

B

పీఠిక

ఈ భాస్కరశతకమును రచించిన కవినిగూర్చి పలువురు పలువిధములగు గాథలను జెప్పుచున్నారు. ఈ శతకము నిరువురు కవులు రచియించిరని కొందఱును ఒక్కఁడే రచించెనని మఱికొందఱును జెప్పుచున్నను, బ్ర॥ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి గారు చెప్పినట్లు శైలినిబట్టియు, చెన్నపురిలోని దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములోని గ్రంథమును బట్టియు నీభాస్కర శతకమును మారన వెంకయ్య యను కవియొకఁడే రచించెననుట సమంజసము. కవి యెవ్వఁడైన నేమి! ఎందఱైన నేమి! దీని యందలి నీతుల కానందింపవలయును. ఈతఁడు సూర్యోపాసకుఁ డగుటచే భాస్కరా యను మకుటముతో జక్కఁగ నిర్వహించియుండెను. ఈతఁడు తానీశతకమును రచింపఁబూని తనకు సూర్యునియందుఁ గల భక్తి లోకమున వెల్లడించుటకై యొక యగాధమగు నూతిపై మధ్యగ నొక దూలమును వైచి దానికొక నూట యెనిమిది చేరులుగల యుట్టి నొకదానిని గట్టి దానిలో నొక తట్టను బెట్టి తానందుఁ గూర్చుండెననియు నొక్కొక పద్యము జెప్పుచు నొక్కొక యుట్టిచేరును గోయుచు నిట్లే యష్టోత్తరశత పద్యములు పూర్తియగు నప్పటికి, అన్ని చేరులును దెగిపోయెననియు నాతట్టలో నాకసి నూతంగూలక

నిలిచియుండెననియు లోకమున మయూరకవి సూర్యశతకము నాటి గాథను గల్పించి ప్రకృతి గాథను వ్యాపింపఁజేసిరి. పద్యములను బట్టిచూడ నీతియె ప్రధానముగ నుండును గాని భక్తి ప్రధానముగ నీశతకము కాన్పించదు. ఇంతియగాక గ్రంథాంతరములవలన నీశతకమునఁ బద్యము లష్టోత్తరశతమును మించి కానవచ్చుచున్నది. ఇందు భాస్కరా యను సూర్యసంబోధనమునకు 1, 40, 87 పద్యములయందు మాత్రమే "మునిసన్నుత మద్గురుమూర్తి" అనియు, "యోగీంద్ర నుతాంఘ్రిపద్మ" అనియు, "శుభకారణసన్మనిసేవ్య"అనియు,విశేషణములు వ్రాసియున్నాడు. దీనింబట్టి భక్తివిశేషమును లోకమునకుఁ జూపఁదలంచినవాఁడు కాడనియు, నీతిని దెలుపుటయే ముఖ్యమని యెంచి పద్యములు వ్రాసెను గాని తనపేరును ఆద్యంతములయం దెచ్చటను దెలియఁబరపకుండుటచే లౌకికకీర్తిని గోరినవాఁడు కాడనియు స్పష్టమగుచున్నది. పయి మూఁడు తావుల భాస్కరు విశేషణములను బద్యపూరణమునకై పెట్టినవేయని తోఁపఁ జేయుచున్నది.

ఈ గ్రంథమున బూర్వార్థోత్తరార్థములతోఁ గూడిన యుపమానోపమేయ సంధాన పద్యము లన్నింటిలోఁ బదునేడు పద్యములకు మాత్రమే "ఎట్లనగా" అనుసంధాన వాక్యమును వ్రాసియున్నాడు. తక్కిన యన్ని పద్యములయందును సంధాన వాక్యమును తెచ్చి పెట్టుకొనునదిగా నిలిపియుండెను. సాధారణముగా నీతని కవిత్వమునందే తెచ్చిపెట్టుకొను నాచారమె

కుక్కడుగ నెల్లితావుల గాల్పించును. ఈ యాచారము సంస్కృతమునం దధికముగఁ గాన్పించుచుండునే కాని యాంధ్రమునందంత విరళముగ నుండదు. ఆదారి యిక్కవి కెక్కుడభ్యాసమయినట్లు తోఁచుచున్నది.

మఱియొక గాథలో నన్నదమ్ములిరువురును భాస్కరుఁడను రాజున కంకితమిచ్చి పెద్దవాఁడుపూర్వార్థమును, చిన్నవాఁడుత్తరార్థమును జెప్పి శతకమును సంపూర్తి చేసిరనుట గూడ బాగుగ లేదు. ఏమనఁగా నీశతకమునఁ బూర్వార్థోత్తరార్థ విభజనకుఁ గూడ వీలులేని కొన్ని నీతిపద్యములు గలవు. అంతియగాక భాస్కరుఁడను నృపాలుని చెంతఁ దమపాండిత్య ప్రకర్షనంతగా వెల్లడించి యాతని మెప్పించి బహుమానములఁ గాంచినవారు, ఎచ్చటనైన దమ విషయమును గాని రాజు విషయమునుగాని నీతిమూలముననే యుద్ఘాటింపకుందురో; ఒక రాజమాత్రునకే కృతినిచ్చినయెడల "మునిసన్నుతమద్గురుమూర్తి" అనియు, "యోగీంద్ర నుతాంఘ్రిపద్మ" అనియు "శుభకారణ సన్మునిసేవ్య" అనియు నీమహత్తర విశేషణములను బెట్టియుందురా ? కవులిరువురే యైనయెడల నిందలి చివరపద్యమున "ఇంచుక నేర్పుచాలక, విహీనతఁజెందిన నా కవిత్వముక్" అని యేకవచనప్రయోగ మేలచేసికొందురు ?

వీని నన్నింటింబట్టిచూడ నీ శతకమును ఒక్కకవియే రచించెననుటకు సంశయ మెంతమాత్ర ముండదనియు, నీ

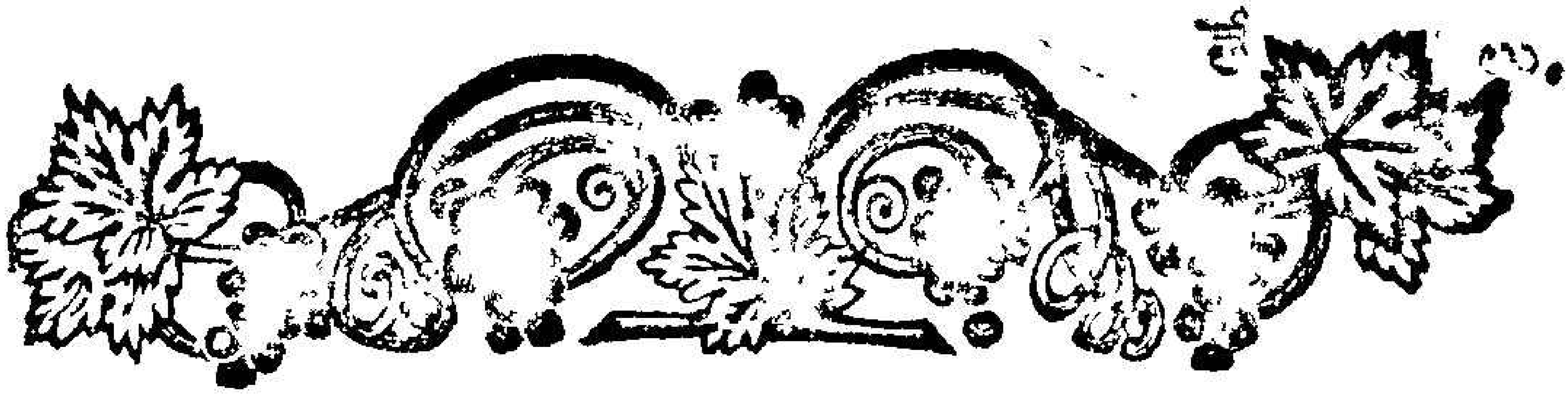
గాథ లన్నియుఁ బుక్కిటిపురాణములనియు బాలునకు సయి శము తెలియకపోదు.

ఈ కవి యుపమానరూపమున సకలపురాణేతిహాసము లను వెల్లడించి పాఠకులకు మహోపకారమొనరించెను. ఇందు వ్యాకరణదోషములని పరిగణింపఁబడు తావులు కొన్ని కా న్పించుచున్నను నవి లేఖకాది ప్రమాదములనియే నాతలంపు.

ఏదియెట్లున్నను నీయది నీతిప్రద మగు గ్రంథ మని యెంచి యెల్లరును బఠింతురుగాక యని కోరుచుంటిని.

ఇట్లు సజ్జనవిధేయుఁడు,

క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్య.

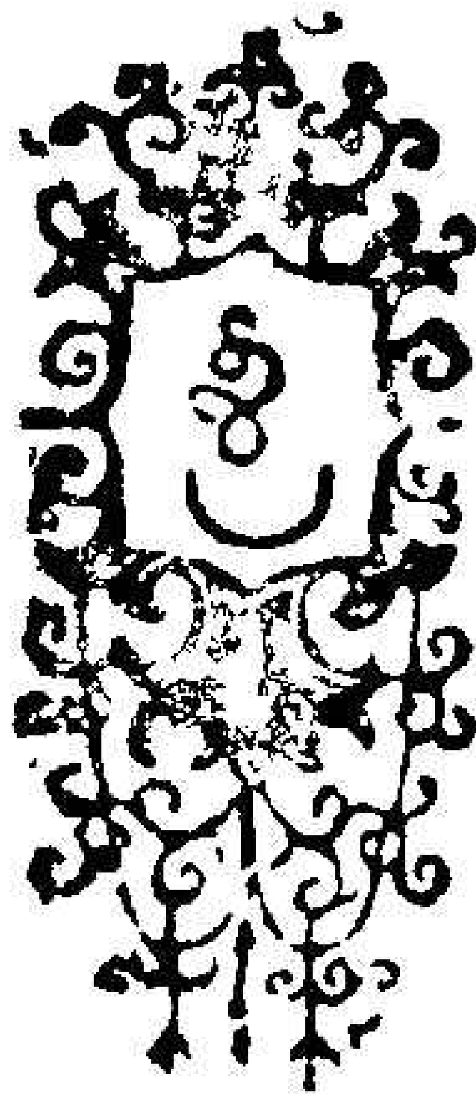
శ్రీరామాయనమః

శ్రీ శారదాంబాయైనమః.

భాస్కరశతకము.

టీకాతాత్పర్యసహితము.

శ్రీగలభాగ్యశాలిఁ గడుఁ
జేరఁగ వత్తురు తారుదారె దూ
రాగమన ప్రయాసమున
కాదట నోర్చియునైన నిల్వఁగా
నుద్యోగముచేసి రత్ననిల
యుండని కాదె సమస్తవాహినుల్
సాగరుఁ జేరుటెల్ల ముని
సన్నుత మద్గురుమూర్తి భాస్కరా. 1

టీ. మునిసన్నుత = మునులచేఁ బొగడఁబడుచున్నట్టియు, మత్ = నాకు, గురుమూర్తి = గురురూపుడైనట్టియు, భాస్కరా = ఓసూర్యభగవానుఁడా! దూర + ఆగమనప్రయాసమునకున్ = దవ్వునుండివచ్చుటవలనఁబుట్టినశ్రమకు, ఓర్చియున్ = సహించియు. నిల్వఁగన్ = నిలుచుటకు, ఉద్యోగముచేసి=యత్నముచేసి, (పనిబూని) తారు + తార + ఎ=తమంతఁ

దామె, ఆదటన్ = అనురాగముతో (మక్కువతో) శ్రీగల భాగ్యశాలిన్ = సంపత్తుఁ (భాగ్యము) గల యైశ్వర్యవంతుని. కడున్ = మిగుల (ఎక్కువగా) చేరఁగవత్తురు = దగ్గరిల్లుదురు, (మనుష్యులు అనుకర్తృపదమును దెచ్చుకొనవలెను) ఎట్టులన, సమస్తవాహినుల్ = సకలమైన నదులును, సాగరున్ = రత్నాకరుని (అనగాఁ గడలిననుట) చేరుట, ఎల్లన్ = సమీపించుటంతియు ఆలోచింపగా, రత్న = మణులకు, నిలయుండని కాదె = ఉనికిపట్టుగాఁగలవాడనియే కదా!

తా. ఎక్కడెక్కడఁబుట్టిన నదులును రత్నాకరుఁడను నాశతో సముద్రునిఁజేరు విధముగా నెన్నియిక్కట్టులకైన నోర్చి ప్రజలు దమంతటఁ దామె ప్రియముం జూపుచు ధనికునియింటి కేతెంచుచుందురు.

ఉ. అంగన నమ్మరాదు తన యంకెకు రాని మహాబలాఢ్యు వే
భంగుల మాయలొడ్డి చెఱుపం దలపెట్టు వివేకియైన సా
రంగధరుం బదంబులు కరంబులు గోయగఁ జేసెఁ దొల్లి చి
త్రాంగి యనేకముల్ నుడువ రాని కుయుక్తులు పన్ని
భాస్కరా. 2

టీ. భాస్కరా! తనయంకెకున్ = తనస్వాధీనమునకు, రాని = రాకుండిన, మహాబల + ఆఢ్యున్ = ఎక్కువబలముగలవానినైనను, వేభంగులన్ = వేయివిధములుగా; (అనఁగా ననేకరీతులననుట) మాయలు = కుట్రలు, పన్ని = కూర్చి, చెఱుపన్ = పాడుచేయుటకు. తలపెట్టున్ = తలఁచును, కాఁబట్టి, అంగనన్ = స్త్రీని నమ్మరాదు, తొల్లి = పూర్వకాలమునందు, *చిత్రాంగి = చిత్రాంగియనెడిస్త్రీ, వివేకి + ఐన = జ్ఞానవంతుఁడైన, సారంగధరున్ =

---

* చిత్రాంగి = రాజరాజనరేంద్రుని భోగస్త్రీ, అతిదుర్మార్గురాలు గనుక లోకులుసాధారణముగా దుష్టస్త్రీని చిత్రాంగిఅనినిందింతురు సారంగధరుఁడు రాజరాజనరేంద్రునికొడుకు. అస్ఖలితబ్రహ్మచారి. దైవభక్తిసంపన్నుఁడు. గొప్పపండితుఁడనికూడవాడుకగలదు. ఈతనితల్లి రత్నాంగి.

తనసవతికుమారుఁడగు సారంగధరుని గూర్చి. నుడువన్ = వచించుటకు, రాని కుయుక్తులు = వీలులేని చెడ్డసన్నాహములను, పన్ని. కల్పనఁజేసి, పద్మములు = కాళ్ళు, కరంబులు = హస్తములు(చేఁతులు)కోయఁగన్ + చేసెన్ = ఖండించునట్లు చేసినది. (అనఁగా నరికించినదనుట).

తా. జ్ఞానవంతుఁడయిన సారంగధరునిమీఁద చిత్రాంగి చెడు కార్యము కల్పించి యాతని కరచరణములు తెగనరికించిన విధముగా, స్త్రీలు తమకువశముగాని బలియునిఁగూడ ననేకములగు మాయలు కల్పించి ప్రాణములు దీయనెంతురు గావున స్త్రీలను నమ్మరాదు.

ఉ. అక్కఱపాటువచ్చుసమయంబునఁ జుట్టములొక్క రొక్కరి
న్మక్కువనుద్ధరించుటలు మైత్రికిఁజూడఁగ యుక్తమేసుమీ
యొక్కట నీటిలో మెరకనోడం బండ్లను బండ్లనోడలున్
దక్కకవచ్చుచుండుట నిదానముగాదె తలంప భాస్కరా. ౭

టీ. భాస్కరా! అక్కఱపాటు = తగినట్టియవసరము, వచ్చు = వచ్చునట్టి, సమయంబునన్ = వేళయందు, చుట్టములు = బంధుగులు, ఒక్కరు + ఒక్కరిన్ = ఒకరినొకరు, మక్కువన్ = అనురాగముచే (కూర్మిచే) ఉద్ధరించుటలు = కష్టమునుండి లేవనెత్తుకొనుటలు, చూడఁగన్ = విచారింపఁగా (ఆలోచింపఁగా) మైత్రికిన్ = స్నేహమునకు, యుక్తము + ఏసుమీ = తగినదేసుమా! (ఎట్లనఁగా) ఒక్కటన్ = ఒకవేళయందు, నీటిలోన్ = ఉదకమునందు (అనఁగా జలముమీఁదననుట) ఓడలన్ = పడవలమీఁద, బండ్లను = శకటములను, మెరకన్ = మెట్టయందు, బండ్లన్ = శకటములయందు, ఓడలున్ = నావలును, తక్కక, ఆగక = వచ్చుచుండుటం = ఏతెంచుచుండుటం, తలంపన్ = ఆలోచింపఁగా, నిదానము, కాదె = కాదా! (అగుననుట).

తా. ఒకానొక సమయంబున నీటిలో, బడవలపై బండ్లును, మెరకస్థలములయందు బండ్లపై నావలును వచ్చుచుండుట తార్కాణము (నిదర్శనము) అటులే ప్రపంచమునఁ జుట్టములు పనిబడ్డయప్పుడొకరినొకరు కాపాడుకొందురు.

చ. అడిగినయట్టియాచకుల ♦ యాశ లెఱుంగక లోభవర్తియై
కడపిన ధర్మదేవత యొ ♦ కానొక యప్పుడుసీదు వాని క
య్యెడలన దెట్లు; పాలు తమ ♦ కిచ్చునె యెచ్చటనైన లేఁ
గలఁ, గుడువంగనీనిచోఁ గెరలి ♦ గోవులు తన్నను గాక
భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! (మనుష్యుడు) లోభవర్తియై = లుబ్ధత్వము కలవాఁడై (ధనమందాశగలవాఁడై యనుట) అడిగిన అట్టి యాచకుల ఆశలు = కోరునట్టి యాచకులయొక్క కోర్కులు, ఎఱుంగక = తెలిసికొనక కడపిన్ = పంపినచో, ఒకానొక అప్పుడు = ఒకానొక వేళయందు, వానికిన్ = అలుబ్ధునకు, ధర్మదేవత = దైవము, ఈదు = ఈయదు, ఆ ఎడలన్ = అట్టి సమయములయందు, అది + ఎట్లు = అదియెట్లనిన, లేఁగలన్ = దూడలను కుడువఁగన్ + ఈనిచోన్ = కుడుచుకొననీయని యెడల (పాలుతాగనీయనియెడల) గోవులు = ఆవులు,‡ కెరలి = కోపము తెచ్చుకొని, తన్నను కాక = తన్నుచుండును గాని, పాలుతమకున్ = అన్నిపాలును బిదుకుకొన నెంచువారికి, ఇచ్చును + ఏ = ఇచ్చునా? (ఈయవు).

తా. అధికారిచే మనుష్యులు దూడలకు లేకుండ గోవులపాలన్నియుఁ దామే పిదుకుకొనఁదలెనని యెంచిన నావులట్టివారికిపాలీయవు. అట్లుగాక మనుజుడుఁ మితిమీఱిన యాశగలవాఁడై తన్ను గోరినవారికేమియు నీయకుండఁ దఱిమినచో నట్టి లోభికిఁగూడ ధర్మదేవత యొసంగకుండును.

చ. అతిగుణహీనలోభికిఁ బ ♦ దార్థము గల్గిన లేక యుండినన్
మితముగఁగాని కల్మిగల ♦ మీఁదటనైన భుజింపఁడింపుగా

---

‡ కెరలు—అతిశయించు, ఆగ్రహించు, కాయు, విజృంభించు, సంభ్రమించు, అని యర్థములు.

సతమని నమ్ము దేహమును ♦ సంపద నేఱులు నిండి పాఱినన్
గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్క తన ♦ కట్టడ మీఱక యెందు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, అతి = మిగుల, గుణ = సద్గుణములచేత, హీన = కొఱతయగు (అనఁగా గుణహీనుఁడగు అనుట) లోభికిన్ = లుబ్ధునకు, పదార్థము = ద్రవ్యము, కల్గినన్ = ఉన్నపుడును, లేక యుండినన్ = లేని వేళ యందును, మితముగన్ = తగినట్లే, భుజించును, కాని, కల్మి = భాగ్యము, కల మీఁదట నైనన్ = ఉన్నతర్వాత నైనను, ఇంపుగాన్ = ఇష్టముగా, భుజింపఁడు = భక్షింపఁడు (తినఁడు), దేహమును = ఒడలును, సంపదన్ = భాగ్యమును, సతము అని = శాశ్వతమని, నమ్మున్ = విశ్వసించును (ఎట్లనఁగా) ఏఱులు = నదులు, నిండి = (నీటిచే) పూర్ణమయి, పాఱినన్ = ప్రవహించినను, కుక్క = శునకము, ఎందున్ = ఎచ్చోటనైనను, తన కట్టడన్ = తన కట్టుబాటును, మీఱక = దాటక, (తప్పక) గతుకఁగన్ = నాలుకతో నంజుకొనుటకే, చూచున్ = కనిపెట్టుకొని యుండును.

తా. నదులు పరిపూర్ణజలముతో నిండియున్నను, ఉదకము సమృద్ధమైయున్నను, కుక్క తనస్వభావమును వదలక నాలుకతోఁ గతుకునుగాని త్రాగనేరదు. ఆవిధముగా లోభి తనకెంత భాగ్యమున్నను లేకున్నను దగినంతే భుజించునుగాని సంపద కలిగియున్నను ఎక్కువగా భుజింపనేరఁడు.

చ. అదను దలంచి కూర్చి ప్రజ ♦ నాదర మొప్ప విభుండు గోరినన్
గదిసి పదార్థ మిత్తు రటు ♦ కానక వేగమె కొట్టి తెండనన్
మొదటికి మోసమౌఁ బొదుగు ♦ మూలము గోసినఁ బాలు గల్గునే
పిదికినఁ గాక భూమిఁ బశు ♦ బృందము నెవ్వరి కైన భాస్కరా. 6

టీ. భాస్కరా! విభుండు = ప్రభువు, రాజు, అదను = తఱిని- సమయమును, తలంచి = ఆలోచించి, కూర్చి = ప్రియము చేసి -ఆనందింపఁ జేసి, ప్రజన్ = మానవులను, ఆదరము + ఒప్పన్ = గౌరవ మొప్పునట్లుగా, కోరినన్, (ద్రవ్యమును) అడుగఁగా, కదిసి = (ఆరాజును) చేరి, పదార్థము =

ధనము, ఇత్తురు = ఇచ్చెదరు, ఆఁగుకొనక = అవిషయమును విచారింపక, వేగము + ఎ = వెంటనే, కొట్టి=(జనులను, బాధించి) తెండు = తీసికొని రండు, అనన్ = అనినచో, మొదటికిమోసము + ఔన్ = మొదటనే చెడిపోవును, (వానినివిడిచిపోదురనుట) ఎటులనగా, భూమిన్ = పుడమియందు, పశుబృందమున్ = ఆవులగుంపును, పిదికినఁగాక = పిండినఁబాలు వచ్చునుగాని, పొదుగునుగాలము=పొదుగు మొదటిభాగమును, కోసినన్= కత్తితో, తెగగోసినయెడల, ఎవ్వరికైనన్=ఎంతటివారికయినను, పాలు= క్షీరములు, కలుగునె = వచ్చునా! రావనుట.

తా. గోవులను మనుజుఁడు మెల్లగాఁ జేతులతోఁ బితికిన పాలు వచ్చునుగాని, ఆపొదుగును కత్తితోఁ గోసిన పాలుండవుసరికదా ఆవుతే నశించును. ఆవిధముగా రాజయినవాఁడు తనరాజ్యములోని ప్రజలను మంచిగా నడిగినఁగప్పములు చెల్లింతురుగాని, బలాత్కరించిన ధనమియ్యక పోవుటయే గాక దేశమును విడిచి పారిపోవుదురు.

చ. అనఘునికైనఁ జేకుఱు ననర్హుని గూడి చరించునంతలో
మన మెఱియంగ నప్పు డవమానము కీడు ధరిత్రియందు
నే, యనువుననైనఁ దప్పదు యథార్థము; తానదియెట్టులన్న
చో, నినుమునుఁగాల్చి యగ్ని సలయింపదె సమ్మెటపెట్లు
భాస్కరా. 7

టీ. భాస్కరా! ధరిత్రియందున్ = పుడమియందు, అనర్హునిన్ = అర్హుడుకానివానిని, (అయోగ్యుని) కూడిచేరి, ఆచరించినంతలోన్ = తిరుగునట్టివేళయందు, మనము=చిత్తము, ఎరియంగన్ = మేఁడునట్లు, అప్పుడు=అసమయమందు, అవమానము=అగౌరవము, కీడున్ = చెడుగును, అనఘునికైనన్= దోష(పాప)రహితుఁడయినవానికయినను, చేకుఱున్=కలుగును, ఏ + అను

6. పాలకై పొదుగుఁ గోయువారుందురా ? సామ్యము.

వునర్ + వినక్ = ఏయుపాయము చేశయిన, తప్పవు = తప్పిపోవు, యథార్థము = నిశ్చయము, తాన్ + అది + ఎట్టులు + అన్నచోన్ = అయ్యది యెట్లనఁగా, ఇనుమును గూర్చి = ఇనుముతోసంబంధముండుటచే, అగ్నికిన్ = నిప్పును, సమ్మెటపెట్టు = సుత్తిదెబ్బ, అలయింపదె = వెతఁబెట్టదా (బాధింపదా) బాధించుననుట.

తా. ఇనుముతోఁగూడ నగ్నికి సమ్మెటపెట్లు తప్పనట్లు చెడ్డవాని సావాసము చేసిన మంచివానికిని అగౌరవమును, చెడుగును, గలుగుచుండును. ఎట్లయినను తప్పిపోవు.

చ. అలఘుగుణప్రసిద్ధుఁడగు నట్టి ఘనుండొకఁ డిష్టుఁడై తనున్
వలచి యొకించు కేమిడిన వానికి మిక్కిలి మేలుచేయుఁగా
తెలిసి కుచేలుఁ డొక్క కొణిఁ దెండడుకుల్ దనకిచ్చినన్ మహా
ఫలదుఁడు కృష్ణుఁడత్యధిక భాగ్యము లాతనికీఁడె? భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! అలఘు = ఘనమైన, గుణ = సద్గుణములచే, ప్రసిద్ధుఁడు = ప్రాకట్యము కెక్కినవాఁడు, అగునట్టిఘనుండు = అయినమహానుభావుఁడు, ఒకఁడు = ఒకానొకఁడు, ఇష్టుఁడు + ఐ = స్నేహితుఁడై, తనున్ = తన్ను, వలచి = ప్రేమించి, ఒక + ఇంచుక = స్వల్పముగా-కొంచెము, ఏమి + ఇడినన్ = ఏదియిచ్చినను, వానికిన్ = అయిచ్చినయతనికి, మిక్కిలి ఎక్కువ, మేలు = మంచిని, చేయుఁగా = ఒనర్చుచుండునుగదా! తెలిసి = దేవుఁడని ఎఱిఁగికొని, కుచేలుఁడు = కుచేలుఁడను నొక విప్రుఁడు, ఒక్క కొణిదెండు = ఒకచేరెఁడు, అడుకుల్ = అడుకులను, తనకున్ = తనకు-కృష్ణునకు, ఇచ్చినన్ = ఈయఁగా, మహాఫలదుఁడు = గొప్పఫలమునిచ్చునట్టి, కృష్ణుఁడు, అతనికిన్ = అకుచేలునకు, అతి + అధిక భాగ్యములు = మిక్కిలియెక్కువయిన యైశ్వర్యములు, ఈఁడె = ఈయఁడా! ఇచ్చెననుట.

7. ఇనుముతోఁ గూడిన అగ్నికిఁగూడ సమ్మెటపెట్లునట్లుసామ్యము

తా. కృష్ణమూర్తికిఁ గుచేలుఁడు భక్తితోఁ జేరెఁడటుకు లీయఁగా, నతనికి మిక్కిలి యెక్కువయిన భాగ్యముల నొసంగినట్లు గుణముగల వాఁడు తనకుఁ బ్రియుండైయుండి యేస్వల్పమాతని కిచ్చినను అతఁడు అధికఫలమునే యొసంగును.

చ. అవని విభుండు నేరుపరియై చరియించినఁ గొల్చువార లె
ల్లవగుణులైన నేమి పను లన్నియుఁ జేకుఱు వారిచేతనే
ప్రవిమలనీతిశాలి యగు రాముని కార్యము మర్కటంబులే
తవిలియొనర్పవే జలధి దాటి సురారులఁ ద్రుంచి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! అవనివిభుండు = పుడమిఱేఁడు-రాజు, నేరుపరియై = నిపుణతకలవాఁడై, చరియించినన్ = సంచరించినయెడల, కొల్చువారలు = సేవించువారు-(సేవకులు) ఎల్లు = ఎల్ల, అవగుణులు = చెడ్డగుణములు గలవారు, అయిన నేమి = అయినను, వారిచేతనే = అట్లు చెడుగుణములు గలవారిచేతనే, పనులన్నియున్ = ఎల్ల కార్యములును, చేకుఱున్ = సమకూరును = ఎట్టులనఁగా, ప్రవిమల = నిర్మలమయిన, నీతిశాలి = రాజనీతిచేఁ బ్రకాశించువాఁడు, అగు రాముని కార్యము = అయినట్టి శ్రీరామచంద్రునిపని, మర్కటంబులు + ఏ = కపులే-కోఁతులే, తవిలి = పూని, జలధిన్ = సాగరమును-(సముద్రమును), దాఁటి = లంఘించి-(తరించి) సుర + అరులన్ = దైత్యులను-రాక్షసులను, త్రుంచి = చంపి, ఒనర్పవే = చేసినవి కావా? అనఁగాఁ బయిన చెప్పిన శ్రీరాముని కార్యమనుట.

కుచేలుఁడు:—శ్రీకృష్ణుని సఖుఁడయిన యొక బ్రాహ్మణుఁడు, ఇతఁడు బ్రహ్మవేత్తయు, విజితేంద్రియుండును, అయినను దారిద్ర్యపీడితుఁడై భార్య ప్రేరేపింపఁగా ధనమును గోరి కృష్ణుని దర్శనమునకుఁ బోఁగా నతఁడితని మిగుల గారవించి తన యందుఁ గల భక్తి విశ్వాస-మనోరథంబులను యెఱింగి యతని మహదైశ్వర్యయుక్తునిగఁ జేసెను.

తా. నీతిశాలియగు శ్రీరాముఁడు, అల్పములగు కపులచేతనే సముద్రముదాఁటుట, రాక్షసులనుజంపుటమున్నగు పనులనునెరవేర్చుకొనినట్లు నేర్పరియగు రాజల్పులగుభటులచేతనే ఘనకార్యము నొనరించుకొనఁగలఁడు.

ఉ. ఆదరమింతలేక నరుఁ డాత్మబలోన్నతి మంచివారికిన్
భేదముచేయుటం దనదుపేర్మికిఁ గీడగు మూలమెట్లు మ
ర్యాదహిరణ్యపూర్వకశిపుం డనుజుండుగ నాధ్యుఁ డైన ప్ర
హ్లాదునకెగ్గుచేసి ప్రళయంబునుబొందఁడెమున్న భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! నరుఁడు = మనుష్యుఁడు, ఆదరము = మక్కువ (ప్రేమ) ఇంతలేక = ఇంచుకలేక, ఆత్మబల + ఉన్నతిన్ = (నిజ) తనబలాధిక్యతచేత, మంచివారికిన్ = సత్పురుషులకు, భేదము = దుఃఖము-బాధ చేయుటయున్ = కలిగించుటచేత, తనపేర్మికిన్ = తనకూర్మికికీడు అగున్ =

రాముఁడు—విష్ణువుయొక్క దశావతారమూర్తులలో నేడవమూర్తి. ఇతఁడు ఇక్ష్వాకువంశసంభవుఁడయిన యజమహారాజు కొడుకైన దశరథునికి కౌసల్యయందు జనియించిన పుత్త్రుఁడు. భార్యసీత. తమ్ములు భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నులు. ఇతఁడు భార్యతోను, తమ్ముఁడగులక్ష్మణునితోను పితృవాక్యపరిపాలనచేయుటకుఁ బదునాలుగు వత్సరములు, అరణ్యవాసముచేసి రావణకుంభకర్ణాది రాక్షసులఁ జంపి దండకారణ్యవాసులగు బ్రాహ్మణులకు సుఖముగలుగఁజేసెను. మఱియు నితనికి దశరథునికొమరుడవుటచే దాశరథియనియు, కకుత్స్థునివంశమున జనియించుటచే, కాకుత్స్థుఁడు అనియు, రఘుకులమునందుఁ బుట్టినందున రాఘవుఁడనియు నామములుకలిగెను. పూర్వము దేవాసురుల యుద్ధమున దైత్యులకు క్షేమముగోరుచుండిన భృగుమహర్షి తన పత్నిని విష్ణువు శిరచ్ఛేదముచేసెనని కోపించి విష్ణువునుమానవుఁడుగా బుట్టునట్లును, పత్నీవియోగదుఃఖమును అనుభవించునట్లును, శపించినందున రాముఁడు కేవలమనుష్యమాత్రుఁడయి సీతావియోగదుఃఖముననుభవించెను

చెడును కలుగును, మూలము = నిదర్శనమున, ఎట్లు = ఏవిధమున, మున్ను = పూర్వకాలమందు, అమర్యాదన్ = చెడునడవడిచే, హిరణ్య = హిరణ్య శబ్దము, పూర్వ = మొదటఁగల, కశిపు + అన్ = కశిపుఁడను-అనఁగా ‡ హిరణ్యకశిపుఁడనుట, దనుజుండు = రాత్రించరుఁడు-రాక్షసుఁడు, గుణ + అఢ్యుఁడు = సుగుణములకు ప్రభువు. (అన్ని సుగుణములను దనయందుగల వాఁడనుట) ఐన = అయినట్టి, ప్రహ్లాదునకున్ = ప్రహ్లాదునకు, ఎగ్గు = అపకారము- చేసి, ప్రళయంబును=వినాశనమును (హానిని.) పొందఁడు + ఏ = పొందఁడా-అనగా మృతినొందె ననుట.

తా. పూర్వకాలమున దుష్టుఁడగు హిరణ్యకశిపుఁడు మంచి గుణవంతుఁడగు ప్రహ్లాదుని పైపగఁగొనిచచ్చిన జ్ఞానవంతుఁడు జగంబుననించుకయుఁ బ్రేమ లేక బలము లేని యోగ్యుని బాధించినచోఁ దప్పకుండ మృతినొందగలఁడు.

ఉ. ఆరయ నెంత నేరుపరి • యై చరియించిన వాని దాపునన్
గౌరవమొప్పఁ గూర్చు నుపకారి మనుష్యుఁడు లేక మేలు చే
కూరదదెట్లు? హాటకపుగడ్డ • గూడునెచూడఁబదాఱువన్నె బం
గారములోననైన వెలి • గారముకూడకయున్న భాస్కరా.

---

10 ‡ హిరణ్యకశిపుఁడు—ఒకానొక రాక్షసరాజు. ఇతఁడు కశ్యపునకు దితియందు బుట్టిన కొడుకు. ఈతఁడును, ఈతని తమ్ముఁడగు హిరణ్యాక్షుఁడును సనకసనందనుల శాపముచే రాక్షసులై పుట్టిన విష్ణుద్వారపాలకులగు జయవిజయులు. వీరు మహత్తరమగు తపము సలిపి బ్రహ్మాదులవలన ననేక వరములను బడసి దేవతలను మనుష్యులను పెక్కుబాధల నొనరించిరి. వీనితమ్ముఁడగు హిరణ్యాక్షుని విష్ణువు సూకరాకారమున నవతరించియు, వీనిని నరసింహరూపమున నవతరించియు సంహరించెను. ప్రహ్లాదుఁడు-వీని కుమారుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు. అయిదువత్సరముల ప్రాయముననే భగవంతుని ప్రత్యక్షము చేసికొనిన మహానుభావుఁడు. మంచి గుణము లన్నియు వీనియందే కలవు.

టీ. భాస్కరా! ఆరయఁగ = విచారింపఁగా-మనుజుఁడనుట, ఎంత నేరుపరి = చాల నేర్పుగలవాఁడు, అయి చరియించినన్ = అయి సంచరించుచున్నను (తిరుగుచున్నను) వానిదాపునన్ = వానిసమీపమున (వానిదగ్గఱ) గౌరవము = మర్యాద (ఘనత) ఒప్పఁగ = ఒప్పునట్లు, కూర్చు + ఉపకారి మనుష్యుఁడు = ఘటియింపఁజేయు నుపకారము జేయువాఁడగుమనుజుఁడు, లేక. మేలు = మంచి, చేకూరదు = కలుగదు, అది + ఎట్లు = అది యేవిధమున నఁగా, చూడఁగ = కనుఁగొనఁగా (విచారణసేయఁగా) పదాఱు వన్నె బంగారములోనఁ + ఐనఁ = మేలిమిబంగారములోనైనను, వెలి + కారము = బంగారమునకుఁ గాంతిఁగలుగఁజేసెడి యొక దినుసు తెల్లని యుప్పు టంకము, కూడక + ఉన్నఁ = చేరకున్న యెడల తాత్తుగడగూడును + ఎ = అంటుకొనునా? (అంటుకొన నేరదనుట).

తా. పదునాఱవ వన్నెబంగారము అయినప్పటికిని టంకమును వెలిగారమును బెట్టకున్నచో నదుకుకొనని రీతిగా మనుష్యుఁడు తానెంత తెలివితేటలు కలవాఁడైనను వానియొద్ద మర్యాదను గలుగఁజేయు నుపకారి లేకున్న మంచి కలుగ నేరదు.

ఉ. ఈక్షితి నర్థకాంక్షమది నెప్పుడు పాయక లోకులెల్ల సం
రక్షకుఁడైన సత్ప్రభుని రాకలఁగోరుదు రెందుఁ జంద్రికా,
పేక్షఁ జెలంగి చంద్రుఁ డుద యించువిధంబునకై చకోరపుం,
బక్షులు చూడవే యెదుర పార ముదంబును బూని
భాస్కరా. 12

టీ. భాస్కరా. ఈక్షితిన్ = ఈభువనియందు, ఎల్ల లోకులు = అందఱుమనుజులును, అర్థకాంక్షన్ = ద్రవ్యమునందలి కోరికను, ఎప్పుడు = ఎల్లకాలమును. పాయక = విడువక (వదలక) సంరక్షకుఁడు = తమ్ము కాపాడెడివాఁడు; ఐనసత్ + ప్రభునిరాకలు = అయినట్టి మంచిరాజుయొక్క వచ్చుటలను, ఎందున్ = ఏవేళ యందైనను, కోరుదురు = అపేక్షించుచుందురు.

ఎట్టులనగా (చకోరపుంబక్షులు=వెన్నెలపిట్టలు, చంద్రికా + అపేక్షన్ = వెన్నెలయందలి, కాంక్ష=ఆసక్తిచే, చెలగి=సంతోషము కలవై యుండి, చంద్రుఁడు = శశి (చందమామ) ఉదయించువిధంబునకున్ + అయి=పుట్టుకకయి (చంద్రోదయమునకై) అపార = హద్దులేని, ముదంబును = సంతోషమును, పూని = వహించి(పొంది) ఎగురుచూడవే = కనిపెట్టుకొని యుండవా? (అనఁగా వేచియుండుననుట).

తా. వెన్నెలను గోరి చకోరపక్షులు మిక్కిలి యానందమును జెందును. చంద్రుఁడెప్పు డుదయించునోయని కనిపెట్టుకొనియుండు విధముగా, మనుష్యులు ద్రవ్యమందాసచే ప్రభువు రాకకై నిరీక్షించుచుందురు.

ఉ. ఈజగమందుఁ దా మనుజుఁ డెంత మహాత్మకుఁడైన దైవ
మా, తేజము తప్పఁ జూచునెడఁ ద్రిమ్మరి కోల్పడు నెట్ల
నన్మహా, రాజకుమారుఁడైన రఘురాముఁడు గాల్నడఁగా
యలాకులున్, భోజనమై తగన్వనికిఁ బోయిచరింపఁడే!
మున్ను భాస్కరా. 13

టీ. భాస్కరా, మనుజుఁడు=మనుష్యుఁడు, తాన్=తాను, ఈజగమందున్=ఈప్రపంచమునందు (యీలోకమున) ఎంతమహాత్మకుఁడు=ఎంతగొప్పవాఁడు, ఐనన్ = అయినను, దైవము=భగవంతుఁడు, ఆ తేజము= ఆమహత్తు(ప్రభావము) తప్పన్=తప్పునట్లుగా, చూచు + ఎడన్ = కనుగొనునట్టివేళయందు, త్రిమ్మరి=తిరిగి, కోలు + పడన్=పోగొట్టుకొనును, ఎట్టులనగా, మహారాజకుమారుఁడు=రాజులకు రాజగు దశరథుని పుత్రుఁడు ఐన రఘురాముఁడు=అయిన రఘువంశమునబుట్టిన (రాముఁడు), కాయలు= పండ్లును, ఆకులు=పత్రములును, భోజనముఅయి= ఆహారము (తిండిగా)

12 ‡ చకోరము = చంద్రకిరణములను దినునది, చక్రవాకము= సూర్యకిరణములను దినునది.

వయి, తగన్ = తగునట్లు-ఒప్పునట్లు, కాల్ + నడన్ = కాలినడకతో, వనికిన్ = అరణ్యమునకు-అడవికి, పోయి = వెళ్ళి, చరింపదు + ఎ = సంచరింపలేదా ? తిరుగలేదా, అనఁగాఁ దిరిగెననుట.

తా. రామచంద్రుఁడు కాలినడకతో నడవికేగి, ఆకుల నలముల నాహారముగఁ జేసికొని సంచరింపవలసి వచ్చినట్లే మనుష్యుఁడు తా నెంతటి గొప్పవాఁడయినను దైవవశమున సర్వమును బోఁగొట్టుకొని దేశములు పట్టుకొని తిరుగుచుండును.

చ. ఉరుకరుణాయుతుండు సమ ♦ యోచిత మాత్మఁదలంచి యు
గ్రవా, క్పరుషతఁజూపినన్ ఫలము ♦ గల్గుట తథ్యముగాదె
యంబుదం, బురిమినయంతనే కురియ♦కుండునె వర్షము లోక
రక్షణ, స్థిరతర పౌరుషంబున ♦ నశేష జనంబు లెఱుంగ
భాస్కరా. 14

టీ. భాస్కరా, ఉరుకరుణాయుతుండు=ఘనమయినదయతోఁగూడుకొనినవాఁడు, సమయ + ఉచితము=కాలమునకుఁదగినది-ఆలోచన, ఆత్మన్ =చిత్తమునందు, తలంచి=తలపోసి, ఉగ్ర + వాక్ + పరుషతన్ =భయంకరమగు పలుకులయొక్క కాఠిన్యమును, చూపినన్ =అగపరచినను, ఫలము=లాభము, కల్గుట = సంభవించుట-ప్రాప్తమగుట, తథ్యము కాదు + ఎ = నిజమేకదా-ఎట్లనిన, అంబుదము = మేఘము-మబ్బు, ఉఱిమిన + అంతన్ + ఏ = ఉఱిమినంతమాత్రముననే, లోక = ప్రజలు, రక్షణ = కాపాడుటయందు, స్థిరతర=మిక్కిలి స్థిరమైన-నిశ్చయమైన యనుట, పౌరుషంబునన్ = శౌర్యముచేత, అశేషజనంబులు=ఎల్ల మానవులును-అందఱు మనుష్యులు ననుట, ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు, వర్షము = వాన, కురియక = వర్షింపక, ఉండును + ఎ = ఉండునా!=అనగా కురిపించుననుట.

తా. మేఘము ప్రారంభమున నురుములచేఁ బ్రజలను భయపెట్టినను తరువాత ప్రజలను వర్షమున నానందపరచునట్లే దయావంతుఁడు సమయానుసారముగా నొకకఠినపుబలుకు బలికినను దరువాత దప్పక మేలును గలిగించును.

చ. ఉరుగుణవంతుఁ డొడ్లు తన కొండపకారము సేయునప్పుడుం
బరహితమే యొనర్చు నొకపట్టున నైనను గీడుఁ జేయఁగా
నెఱుఁగఁడు నిక్కమేకద యదెట్లనఁ గవ్వముఁ బట్టి యెంతయున్
దరువఁగఁ జొచ్చినం బెరుఁగు తాలిమి నీయదె? వెన్న భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ఒడ్లు=ఇతరులు, తనకున్ = తనకు, ఒండు + అపకారము=ఒక కీడు, చేయు + అప్పుడున్ = చేయునప్పుడయినను, ఉరుగుణవంతుఁడు=ఘనమైన గుణములుగలవాఁడు, పరహితము + ఏ=అన్యులకు-ఇతరులకు, మేలునే, ఒనర్చున్=చేయును. ఒకపట్టునన్ + ఐనను = ఒక సమయమందైనను-అనఁగా ఎప్పుడైననుట, కీడు=చెడుగును, చేయన్ + కాన్ = ఒనర్చుటకు, ఎఱుఁగఁడు = తెలిసికొనఁడు-తలపోయఁడనుట, నిక్కము + ఏకద = సత్యమేకదా-నిజమేకదా, ఎట్లనఁగా (ఇతరులు అని తెచ్చి పెట్టుకొనవలెను). పెరుఁగు = దధి, కవ్వమున్ + పట్టి = కవ్వమును పట్టుకొని, యెంతయున్ = మిగుల. తరువఁగన్ + చొచ్చినన్ = మథించుచున్నను-చిలుకుచున్నను, (పెరుగుకర్త) తాలిమిన్ = ఓర్పుచే, వెన్నన్ = నవనీతమును, ఈయదు + ఏ=ఈయదా! (ఇచ్చుచున్నదనుట).

తా. మనుష్యులు తన్ను గవ్వమున మథించుచున్నను వారికేమియు గీడు సేయక పెరుఁగు జనులకుఁ దనయందున్న వెన్న నొసంగుచున్నట్లే సద్గుణములు కలవాఁడు తనకుఁ బరులు కీడు సేయుచున్నను తా నితరులకు మేలే యొనర్చును గాని కీడు నొనర్పఁడు.

---

15. ఒడ్లు=ఇతరులు, ధాన్యము అని అర్థములు. "గుప్పెడు దూసరొడ్లు" అని ఘట్టుప్రభుని కుచేలోపాఖ్యానమునందలి ప్రయోగము.

చ. ఉరుబలశాలినంచు దను ♦ నొల్లని యన్యపతివ్రతాంగనా
సురతముగోరె నేని కడ ♦ సుమ్మది భూతికిఁ బ్రాణహానియౌ
శిరములుగూల రాఘవుని ♦ చే దశకంఠుఁడు ద్రుంగిపోవఁడే
యెఱుంగక సీతఁ గాసపడి ♦ యిష్టులభృత్యులఁగూడి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! (మనుష్యుఁడనునది తెచ్చి పెట్టుకొనవలెను,) ఉరు = అధికమైన, బలశాలిన్ + అంచు = బలముగలవాఁడనని, తనున్ = తన్ను, ఒల్లని = ఇష్టపడని-ఒప్పుకొనని, అన్య = వేఱొక-ఇంకొక, పతివ్రతా + అంగనా = పాతివ్రత్యముగల స్త్రీయొక్క, సురతము = సంగమము గోరెన్ + ఏని = వాంఛించినచో, అది = ఆవాంఛించుట-ఆకోరుట భూతికిన్ = ఐశ్వర్యమునకు-సంపదకు, కడసుమ్ము = చివరసుమీ! - అంత్యదశయగుట, అనఁగా నాశనమగుననుట, ప్రాణహాని = చావు, ఔన్ =

16 దశకంఠుఁడు = రావణుఁడు, రాక్షసరాజు. ఇతని రాజధాని లంక. తండ్రి పులస్త్యునికొడుకగు విశ్రవసుఁడు. తల్లి సుమాలి కూఁతురగు కైకసి. భార్య మయునికూఁతురగు మండోదరి. సోదరులు కుంభకర్ణ విభీషణులు. కొడుకులు ఇంద్రజిత్తు మొదలగువారు, ఇతనికిఁ బదితలలుండుటచే దశకంఠుఁడు, దశగ్రీవుఁడు అను నామధేయములు గలిగెను. మఱియు నితఁడు మహత్తరమగు తపముసలిపి బ్రహ్మవలనఁదనకు మనుష్యులుతక్క దక్కినవారిచేఁజావులేకుండ వరము బొందె యావర ప్రభావమున మిగుల గర్వితుఁడయి త్రిలోకవాసులగు సాధువులను, ఎల్లవారిని మిగులబాధించుచుండెను. ఆహింస కోర్వజాలక మునులును, దేవతలును బ్రహ్మచెంతకు బోయి మొరలిడిరి. అప్పుడు బ్రహ్మవారినిఁ వెంటబెట్టికొని పాలసముద్రమున నుండు విష్ణువుదగ్గఱకుఁబోయి ప్రార్థింపఁగా నతఁడు మనుష్యరూపమున శ్రీరాముఁడను పేర భూమియందవతరించి యీదశకంఠునిఁ జంపెను. ఈదశకంఠుఁడును, కుంభకర్ణుఁడును, శాపగ్రస్తులయిన జయవిజయుల రెండవ జన్మమునగలవారు.

శ్రీ కేశవ గ్రంథాలయము
తెలప్రోలు.

అగును. ఎట్లనిన, దశకంఠుఁడు=రావణాసురుఁడు. ఎఱుఁగక=అజ్ఞానముచే తెలిసికొనక, సీతకున్=సీతాదేవి నిమిత్తము, ఆసపడి=ఆశఁజెంది, ఇష్టులన్=స్నేహితులను, భృత్యులన్ = సేవకులను, కూడి=కలిసికొని, రామునిచేన్=శ్రీరామచంద్రునిచే, శిరములు = తలలు, కూలన్ = తెగిపడఁగా, త్రుంగిపోవఁడు + ఏ = మృతినొందలేదా ? (చచ్చెననుట).

తా. క్రొవ్వుచేఁ గ్రిందుమీఁదెఱుంగక రావణుఁడు సీతనుగోరి బంధుభట సమేతుండై యుద్ధమునఁ జచ్చెను. కాఁబట్టి మనుష్యుఁడు నేను బలముగల వాఁడనని క్రొవ్వరమునఁ దనయం దిష్టములేని స్త్రీని గవయఁ గోరిన నైశ్వర్యహానియుఁ బ్రాణహానియుఁ గలుగును.

ఉ. ఊరకవచ్చుఁ బాటుపడకుండిననైన ఫలంబదృష్టమే
పారఁగఁగల్గువానికిఁ బ్రయాసమునొందిన దేవదానవుల్
వారలటుండఁగానడుమ వచ్చిన శౌరికిఁగల్గఁగాదె శృం
గారపుఁబ్రోవులక్ష్మియును గౌస్తుభరత్నము రెండు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, అదృష్టము=భాగ్యము, ఏపారఁగన్=వృద్ధియగునట్లు, కల్గువానికిన్ = ఉన్నమానవునకు. పాటు=ఆయాసము - శ్రమ, పడకయుండినన్=పొందకున్నను, ఫలంబు=లాభము, ఊరక = మిన్నక, వచ్చున్=వచ్చుచుండును, ఎట్లనగా, ప్రయాసమున్=కష్టమును- శ్రమను ఒందిన దేవదానవుల్=పొందిన సురలును అసురులును, వారలు=ఆదేవతలు రాక్షసులు, అటు + ఉండగాన్=అవిధముగా, (శ్రమపడినవారై) నుండగా శృంగారపుఁబ్రోవు=అందములకుప్పయగు, లక్ష్మియును = శ్రీదేవియును, కౌస్తుభరత్నము=కౌస్తుభమాణిక్యము, రెండున్=రెండును, నడుమన్ = మధ్యకాలమున, వచ్చినశౌరికి=ఏతెంచినవిష్ణుమూర్తికి, కల్గెన్ + కాదు + ఏ = లభించెనుగదా-దొరకెనుకదా.

తా. అహోరాత్రములు శ్రమపడుచుండునట్టి దేవతలు రాక్షసులుండఁగా వారికిఁగాకుండ సముద్రమథన సమయమున జనించిన లక్ష్మియు

కౌస్తుభమును కష్టపడకుండ నడుమ నేతెంచిన విష్ణుమూర్తికి దొరకిన విధముగా మహాదృష్టవంతునకు శ్రమపడనక్కఱలేకయే ఫలప్రాప్తి యగుచుండును.

ఉ. ఊరక సజ్జనుం డొదిఁగి • యుండిననైన దురాత్మకుండు ని
ష్కారణ మోర్వలేక యప ♦ కారము చేయుట వాని విద్యగా
చీరలు నూఱుటంకములు ♦ చేసెడివైనను బెట్టెనుండఁగాఁ
జేరి చినింగిపోఁ గొఱుకు ♦ చిమ్మట కేమిఫలంబు? భాస్కరా!

టీ. భాస్కరా! సత్ + జనుండు = సజ్జనుండు - యోగ్యుడు, మంచివాఁడు, ఊరక = ఎవరిజోలికిని బోక, ఒదిఁగి = అణఁగి, ఉండినన్ + ఐనన్ = ఉన్నప్పటికిని, దుర్ + ఆత్మకుండు = దురాత్మకుండు - చెడు మనస్సు కలవాఁడు, నిష్కారణము = నిట్టపంట - కారణములేకుండ, ఓర్వలేక = సహింపఁజాలక, అపకారము = అపకృతి - చెడుపని, చేయుట = ఒనర్చుట సజ్జనునకపకారము సేయుట యనిభావము. వాని విద్యగా = అతని విద్యయే కదా! అతని చేతనైన కార్యమనుట, ఎట్లనఁగా చీరలు = బట్టలు, నూఱు టంకములు = నూరుదీనారములు - మొహరీలు, చేసెడివి = విలువఁగలవి, అయినను = అయినప్పటికిని, పెట్టెన్ = పెట్టెలో, ఉండఁగాన్ = ఉన్న సమయమందు, చేరి = ప్రవేశించి, చినింగిపోన్ = ఆవస్త్రములు శిథిలములగునట్లు, కొఱుకు = నములునట్టి, చిమ్మటకున్ = చిమ్మటయను నీలపురుగునకు, ఏమిఫలంబు = ఏమిలాభము, కలదు = లాభమేమియును లేదనుట.

---

17. ఫలము = లాభము, పండు, పంట, ప్రయోజనము, జాజికాయ ప్రత్తికాయ, కేడెము, బాణముమ్ములికి, నాఁగటికఱ్ఱు. పండి,కొరచివర అని అర్థములు. దేవదానవులు క్షీరసాగరమును గడవగను, వాసుకిని త్రాడుగను మందరమును గవ్వముగను జేసి యమృతమునకొఱకు మథించుచుండఁగా నమృతము పుట్టకపూర్వము కొన్ని మంచి వస్తువులందు బుట్టినవి వానిలో లక్ష్మీదేవిని కౌస్తుభమణిని విష్ణుమూర్తి సంగ్రహించెను.

తా. వస్త్రములు నూఱుమొహరీలు విలువగలవియైనను పెట్టెలో బడియున్నప్పటికిని దనకేమియుఁ బ్రయోజనము లేకపోయినను చిమ్మెట యా బట్టలను ముక్కలు ముక్కలుగాఁ గొఱికివేయుచుండువిధముగా, ఎవరిజోలికింబోక యుత్తముఁడొకచోట నణఁగియున్నను దుర్మార్గుఁడు తనకేమియు లాభము లేకున్నను హేతువులేకుండ నాయుత్తమున కపకృతి సేయుచుండును.

ఉ. ఎట్టుగఁ బాటుపడ్డ నొక ♦ యించుక ప్రాప్తము లేక వస్తువుల్
పట్టుపడంగ నేరవు, ని ♦ బద్ధి సురావళిఁ గూడి రాక్షసుల్
గట్టు పెకల్చి పాల్కడలిఁ ♦ గవ్వము చేసి మథించిరంతయున్
వెట్టియెకాక యేమనుభ ♦ వించిరి వారమృతంబు? భాస్కరా!

టీ. భాస్కరా! ఎట్టుగన్ = ఏవిధముగా, పాటుపడ్డన్ = శ్రమపడినను-కష్టపడినను, ఒక + ఇంచుక = ఏమాత్రమయిన, గొంచెము, ప్రాప్తము = పొందఁదగినది-అనఁగా నదృష్టమనిభావము, లేక, వస్తువుల్ = పదార్థములనుట-ద్రవ్యములనుట, పట్టుపడంగన్ నేరవు = దొరకఁజాలవు, నిబద్ధి = ఇది సత్యము, ఎట్లనఁగా రాక్షసుల్ = దైత్యులు, సుర + అవళిన్ = సురావళిన్ = దేవసంఘమును-దేవతల యొక్క సంఘమనుట, కూడి = కలిసికొని, గట్టున్ = పర్వతమును-అనఁగా మందరగిరినని భావము, పెకల్చి = ఊడఁదీసి, కవ్వముచేసి = మంథానముచేసి-పెరుగును జిలుకుట కేర్పడినదండమని యర్థము. పాల్కడలిన్ = క్షీరసాగరమునం-పాలసముద్రమును, మథించిరి = తరచిరి-చిలికిరి, అంతయున్ = ఈపని యంతయును, వెట్టియకాక = ఏమియు లాభములేనిదే కాని, వారు = ఆ దైత్యులు-రాక్షసులు, అమృతంబును = సుధను, ఏమి అనుభవించిరి = ఏమి త్రాగినవారు? అనఁగాఁ ద్రావలేదనుట.

---

18. టంకము = పదియాఱుడబ్బుల బంగారు నాణెము, దీనారము, టంకము = వెలిగారము. గడ్డపాఱ, నల్లవెలఁగ, కాసెయులి, కత్తి, కత్తి మొన, కోపము అని యర్థములు.

తా. అసురులు సురులతో స్నేహముచేసి మందరాద్రిని బెకలించి తెచ్చి దానిం గవ్వముగాఁ జేసి క్షీరసాగరమును శ్రమపడి మథించినను రాక్షసుల కించుకయు నమృతము చిక్కనదిగాను. కాఁబట్టి మనుష్యుఁ డెంతటి యాయాసమునకుఁ బాల్పడినను దా ననుభవించుటకు యోగ్యమగు భాగ్యము, లేనితఱి తనకష్టమునకుఁ దగిన లాభముఁ గాంచనేరఁడు.

చ. ఎడపక దుర్జనుం డొరుల • కెంతయుఁ గీడొనరించుఁగానియే
యెడలను మేలుసేయఁ డొక • యించుక యైనను జీడపర్వు దాఁ
జెడఁ దిను నింతెకాక పుడి • సెండుజలంబిడి పెంపఁ జేర్చునే
పొడవగుచున్న పుష్పఫల • భూరుహ మొక్కటియైన! భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, దుర్జనుండు = దుర్మార్గుఁడు, ఎడపక = వదలక, ఒరులకున్ = అన్యులకు, ఎంతయున్ = చాల, కీడు = చెఱుపును, ఒనరించున్ + కాని = చేయునుగా, ఏ + ఎడలను = ఎప్పుడును, ఒక + ఇంచుకయు + ఐనను = స్వల్పమయినను, మేలు = మంచిని, చేయఁడు = ఒనర్పనూహింపఁడు - ఎట్లనఁగా, చీడపుర్వు = చీడపురుగు, తాన్ = తాను, చెడన్ = ఫలవృక్షములు పాడయిపోవునట్లు, తినున్ = భక్షించును గాని, పుడిసెండు జలము = చేరెఁడునీళ్ళను, ఇడి = పోసి, పొడవు = ఎదుగును, అగుచున్న = కాంచుచున్న, పుష్ప = సుమములతోను - పువ్వులతోను, ఫల = పండ్లతోను కూడిన, భూరుహమున్ = వృక్షమును - చెట్టును. ఒకటిన్ + ఐనన్ = ఒకదానినైనను, పెంపన్ జేర్చునే = వృద్ధిచేయఁగలదా? అనఁగా - పెంచఁగలదా యనుట - పెంచలేదనుట.

తా. చక్కఁగఁ బెరుగుచున్న ఫలవృక్షములను జీడపురుగు కొరికి తినుచుండును గాని చేరెఁడు నీళ్ళుపోసి ఒక వృక్షమునైనఁ బెంచలేనట్లు

19. అమృతంబు = సుధ, నీళ్ళు, నెయ్యి, అయాచితవృత్తి, ముక్తి, యజ్ఞశేషము అని అర్థములు. పంచామృతము = ఉదకము, పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, తేనె,

దుర్మార్గుఁడు పరులకుఁ జాల కీడుసేయ నేర్చునే గాని యొకనికి మేలు సేయ నేరఁడు.

ఉ. ఎడ్డెమనుష్యుఁడేమెఱుఁగుఁ • నెన్నిదినంబులు గూడియుండినన్ దొడ్డగుణాఢ్యునందుఁ గల • తోరపు వర్తనలెల్లఁ బ్రజ్ఞచే దొడ్డవివేకిరీతిఁ రుచి • పాకము నాలుకగాక యెఱుంగునే? తెడ్డదికూరలోఁ గలయఁ • ద్రిమ్మరుచుండిన నైన భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ఎడ్డెమనుష్యుఁడు=మూఢుఁడు, ఎన్ని దినంబులు =ఎన్ని వాసరములు-అనఁగా నెన్ని రేయింబవలులు అనుట, కూడియుండి నన్ =చేరియున్నను-కలిసియున్నను, దొడ్డగుణ + ఆఢ్యునందున్ =చక్కని గుణములచే నొప్పుచున్న మనుష్యునియందు, కలతోరపు వర్తనలు + ఎల్లన్ =ఉన్న మంచినడతలన్నిటిని, ప్రజ్ఞచేన్ = తెలివిచే-బుద్ధిచే పేరు + పడ్డ వివేకిరీతిన్ =ఖ్యాతినొందిన జ్ఞానవంతునివలె, ఏమి + ఎఱుంగును = ఏమి తెలిసికొనఁగలఁడు-తెలిసికొనలేఁడని యర్థము, ఎట్లనఁగా రుచిపాకము = మాధుర్యముయొక్క పరిపాకము, నాలుకగాక = జిహ్వగాక, తెడ్డు=కఱ్ఱ గరిటె, కూరలోన్ =కూరయందు, కలయన్ = వ్యాపించునట్లు - అంతట ననుట, త్రిమ్మరుచు + ఉన్నను=సంచరించుచున్నప్పటికిని-తిరుగుచున్నను అది = ఆ కొయ్యగరిటె, ఎఱుంగునే= తెలిసికొనఁ గలుగునా-తెలిసికొన లేదనుట, (రుచినని భావము.)

తా. చక్కఁగా బచనముచేయఁబడిన కూరయొక్క రుచి నాలుక తెలిసికొనును గాని, ఎప్పుడును నాయుడుకుచున్నప్పుడు నుడికినతర్వాతను కూరలోనుండు తెడ్డు ఆకూర రుచియెరుంగనియట్లే గుణవంతుని యందలి

---

21. దినము—ఒకరాత్రియుఁ బవలును గలిసినది దినమనఁబడును. రోజు అనునది హిందుస్థానిపదము. వారమనినను దినమనియే యర్థము. రుచి:—మాధుర్యము, కాంతి అని యర్థములు.

యుత్తమవర్తనములు జ్ఞానవంతుఁడు తెలిసికొనఁగలుఁగును గాని, వానితో నెన్నిదినములు కలిసియున్నను మూఢుఁడు తెలిసికొనలేఁడు.

ఉ. ఎప్పుడదృష్టతామహిమ ♦ యించుక పాటిలునప్పుడింపుసొం
పొప్పుచునుండుఁగాక యది ♦ యొప్పనిపిమ్మట రూపుమాయుఁ
గా, నిప్పుననంటియున్న యతినిర్మలినాగ్ని గురుప్రకాశముల్
దప్పినసట్టిబొగ్గునకుఁ ♦ దానలుపెంతయుఁ బుట్టుభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ఎప్పుడు=ఏకాలమునందు, ఏసమయమునందు, అదృష్టతామహిమ = భాగ్యముయొక్క వృద్ధి, ఇంచుక = స్వల్పము (కొద్ది) పాటిలున్ = కలుగునో, అప్పుడు=ఆవేళయందు, ఇంపుసొంపు=యెక్కువచక్కదనము, ఒప్పుచునుండుఁగాక = ప్రకాశించుచుండునుగాని, అది = ఆభాగ్యము, ఒప్పనిపిమ్మటన్ = వదలినతరువాత, రూపు=పూర్వపురూపము, మాయుఁగా = చెడునుగదా, నశించునుగదా, (అనఁగా) రూపము మారుననుట. ఎట్లనఁగా, నిప్పునన్ = వహ్నియందు, అంటియున్న=దగిలియున్న, అతినిర్మల=మిగుల స్వచ్ఛమయిన, అగ్ని=అగ్నియొక్క, గురు=ఘనములగు=గొప్పవగు, ప్రకాశముల్=కాంతులు, తప్పినన్ = వదలిపోయినచో, అట్టిబొగ్గునకున్ = అటువంటిఅంగారమునకు=నిప్పుచల్లరినకట్టెతునుక, నలుపు=నలిమ, నల్లనికాంతి, తాన్ = తాను, ఎంతయున్ = చాల పుట్టున్ = కలుగుచుండును.

తా. బొగ్గు నిప్పుయొక్క ప్రకాశము కలిగినప్పుడు వెలిఁగెడియయ్యగ్నికాంతి పోయిన వెంటనే మిగుల నల్లని దగుచున్నట్లే భాగ్యమున్నంత

---

22 పిమ్మట=తరువాత, అనంతరము, పరోక్షమందు; అనియర్థములు ఉదా:-క. అరితినంతిపురమున, నారీతిలకము సఖీజనంబులు గొలువన్ జేరిన పిమ్మట మదిలోఁ । గూరినపిమ్మట విరాళిఁ గొనినరుఁడుండెన్. అని విజయవిలాసము. "అలజడి నెండిలిపిమ్మట" అని యాంధ్రనామశేషము.

కాలము మనుష్యుఁడు ప్రభగలిగి యుండునుగాని అది లేకుండిన మిగుల మాఱురూపముం గాంచును.

ఉ. ఏగతిఁ బాటుపడ్డఁ గల • దే భువి నల్పునకున్ సమగ్రతా
భోగము భాగ్యరేఖగల • పుణ్యునకుంబలె భూరిసత్త్వసం
యోగమదేభకుంభయుగ • ళోత్థితమాంసము నక్కకూనకే
లాగు ఘటించు సింహము ద • లంచినఁ జేకుఱుఁ గాక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ఏగతిన్ = ఏవిధమున, పాటుపడ్డన్ = శ్రమపడుచున్నను (కష్టపడుచున్నను) భువిన్ = పుడమియందు భూమిని, అల్పునకున్ = నీచునకు, భాగ్యరేఖ = అదృష్టలక్షణము. ఐశ్వర్యచిహ్నముకల పుణ్యునకుంబలె = కలిగిన సుకృతవంతునవలెనే, సమగ్రతా = నిండయిన, భోగము = సుఖము సౌఖ్యము, కలదే = ఉన్నదా. లేదనుట, కలదు + ఏ = కలదె, అని వ్యతిరేకార్థమున వచ్చిన ఏకారము. ఎట్లనగా:-భూరి = ఘనమైన, సత్త్వ = బలముయొక్క సత్తువయొక్క, సంయోగ = కలయికకలమూడికగల, మద + ఇభ = మదేభ = మదించిన గజముయొక్క [ఏనుఁగుయొక్క] కుంభయుగళీ = కుంభములయొక్క జంటయందు, ఉత్ + స్థిత = ఉత్థిత = బయలుదేరిన = పుట్టిన, మాంసము = పలలము, సింహము = సింగము, (మృగరాజు) తలంచినన్ = కోరినయెడల, చేకుఱున్ + కాక = లభించునుగాని (దొరకునుగాని) నక్కకూనకున్ = నక్క. పిల్లకు ఏలాగున = ఏవిధమున ఎట్లు, లభించును = సంప్రాప్తమగును = దొరకును, దొరకదనుట.

తా. మదగజ కుంభస్థలములయందుండు మాంసమును సింహము గోరినయెడల సంప్రాప్తించునుగాని ఎంతకష్టపడినను నక్కపిల్లకు జేకూఱనివిధ

23-కుంభము—ఏనుఁగు నడినెత్తినిగల మొత్తయిన యొక భాగము కడవ, ఒకరాశి, అని యర్థములు.

ముగా భాగ్యవంతునకు పూర్ణమైన సుఖము దొరకును గాని యెంత శ్రమ పడినను అల్పునకు దొరుక నేరదు.

ఉ. ఏడననర్హుఁ డుండు నట ♦ కేఁగు ననర్హుఁడు నర్హుఁ డున్నచోఁ
జూడఁగ నొల్లఁ డెట్లన న ♦ శుద్ధగుణస్థితి నీఁగ పూయముం
గూడినపుంటిపై నిలువఁ ♦ గోరినయట్టులు, నిల్వనేర్చునే
నూడిదవెట్టునెన్నుదుటిఁ ♦ జొక్కపుఁగస్తురిమీఁదఁ భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, అనర్హుఁడు=చెడ్డవాఁడు, ఏడనుండున్=ఎక్కడ నుండునో, అనర్హుడున్=చెడ్డవాఁడును, అటకున్=అచ్చోటునకు, ఏఁగును=పోవుచుండును, అర్హుడు=మంచివాఁడు, ఉన్నచోన్=ఉండిన తావులను-ఉన్నచోట్లను, చూడఁగనొల్లఁడు=కాంచుటకయిన సమ్మతింపఁడు-ఎట్టులనఁగా, ఈఁగ=మక్షికము, అశుద్ధ=నిర్మలముకాని-శుభ్రము కాని, గుణస్థితిన్=స్వభావముకలదై యుండుటచే, పూయమున్=చీమును, కూడిన పుంటిపైన్=కలయట్టిపురుపుమీఁద, పుండుమీఁదనిలువన్=నిలుచుటను, కోరినయట్లు=వాంఛించినట్లు-ఇష్టపడినట్లు నూడిద=కొన్కగా

గుణము——ఐశ్వర్యాది-ఐశ్వర్యము, వీర్యము, యశము, శ్రీ, జ్ఞానము వైరాగ్యము, ఇవి భగవంతుని షడ్గుణములు. త్యాగశౌర్యాది; త్రాడు, వడము-అనఁగా రథపుత్రాడు, అల్లెత్రాడు-అనఁగా వింటినారి, మడుఁగు అనఁగా ఇనుమడుఁగు ముమ్మడుఁగు మొ॥ శబ్దాది॥ శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, గంధము ఇవియైదు భూతగుణములు శుక్లాది; సంధ్యాది; - ఇవి యాఱు——సంధి, విగ్రహము, యానము, ఆసనము. ద్వైధము, ఆశ్రయము సత్త్వాది; ఇవిమూఁడు...సత్త్వము-రజస్సు తపస్సు వీనికి శక్తులనియు నామాంతరము కలదు. ఇంద్రియము॥ అప్రధానము, అలవాటు,-కావ్యగుణములు:—శ్లేషము ప్రసాదము, మాధుర్యము, సౌకుమార్యము, సమత, అర్థదీపనము ఔదార్యము, కాంతి, ఓజస్సు, సమాధి అని పది,

అనఁగా విలాసార్థమనుట, పెట్టు=దిద్దుకొనిన-ఉంచుకొనిన, నెన్నుదుటి=నుదుటనున్న, చొక్కపు=సొగసైన-అందమైన, కస్తూరిమీఁదన్=మృగమదముమీఁద, నిల్వఁగ నేర్చునే=ఉండగలదా-అనఁగా వ్రాలదనుట.

తా. మక్షికము సువాసనతో నిండిన కస్తూరిబొట్టుమీఁద వ్రాలక దుర్వాసనతో నిండిన చీముపట్టిన పుంటిమీఁదనే వ్రాలునట్లు చెడ్డవాఁడు మంచివానియొద్దకేగ నేరక చెడ్డవానియొద్దకే పోవుచుండును.

ఉ. ఏల సమస్తవిద్యల నొ • కించుక భాగ్యము గల్గి యుండినన్
జాలు ననేక మార్గముల • సన్నుతికెక్క; నదెట్లొకో యనన్
రాలకు నేడ విద్యలు తి • రంబుగ దేవరరూపు చేసినన్
వ్రాలి నమస్కరించి ప్రస • వంబులు వెట్టరె మీఁద భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, సమస్తవిద్యలన్ = ఎల్ల విద్యలతో, ఏల = ఎందుకు = ప్రయోజనహీనమనుట, ఒకించుక = స్వల్పము - కొంచెము, భాగ్యము = అదృష్టము, కల్గి ఉండినన్ = ఉన్నయెడల, అనేక మార్గములన్ = పలుదెఱంగులచే, తృతీయార్థమున ద్వితీయ, సన్నుతికిన్ ఎక్కన్=పొగడు గాంచుటకు-పొగడ్తను జెందుటకు, చాలున్ = సమర్థుఁడగును-సరిపడును, అది ఎట్లు ఒకో అనన్ = అది యే ప్రకారమనఁగా, విద్యలు = చదువులు, రాలకున్ = శిలలకు, ఏడన్ = ఎందు, విద్యలేనివని యర్థము. తిరంబుగన్ = స్థిరముగా-నిలుకడగా, దేవరరూపు = దేవతావిగ్రహములుగా-రాళ్ళనుట, చేసినన్ = ఒనర్చిన యెడలఁ-మనుష్యులని తెచ్చి పెట్టుకొనవలెను) వ్రాలి = క్రింద నొఱఁగి. నమస్కరించి = వందనము చేసి, దండప్రణామముచేసి, ప్రసవంబులు = పుష్పములు - పువ్వులు, పెట్టరు + ఎ=ఉంచరా-ఉంతురనుట.

తా. శిలలు విద్యలు నేర్వకున్నను వాని భాగ్యవశమున దేవతారూపముగాంచియెల్లరచే నమస్కరింపఁబడి పూజింపఁబడుచున్నట్లె మనుష్యులు

ప్రసవము = పూవు, కానుపు, పండు, పుట్టుక, బిడ్డ అని అర్థములు.

అదృష్టవంతులయినచోఁ బలుదెఱంగులనుతింపఁబడుదురుగాని. విద్యల నేర్చినందు వలన గాదు.

ఉ. ఒక్కఁడె చాలు నిశ్చలబ । లోన్నతుఁ డెంతటి కార్యమైనఁ దాఁ
జక్కనొనర్పఁ, గౌరవుల । సంఖ్యులు పట్టిన ధేనుకోటులం
జిక్కఁగనీక తత్ప్రబల । సేన ననేకశిలీముఖంబులన్
మొక్కపడంగఁ జేసి తుద । ముట్టఁడె యొక్క కిరీటి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, నిశ్చల = చలనములేని, బల = శౌర్యముచేత ఉన్నతుఁడు = గొప్పవాఁడగు. ఒక్కఁడు + ఎ = తానొక్కఁడే, ఎంతటికార్యమైనన్ = ఎంతటిఘనమగుపనియైనను, చక్కన్ = లెస్సగా - ఒనర్పన్ = చేయుటకు- కావించుటకు, ఎట్లనఁగా—ఒక కిరీటి = ఒక్క యర్జునుఁడే, అసంఖ్యులు = లెక్కలేని-చాలమందియనుట, కౌరవులు = కురువీరులు, పట్టిన ధేనుకోటులన్ = పట్టుకొని తోలుకొనిపోవుచున్న యావుల గుంపులను. చిక్కఁగన్ + ఈక = దొరుకనీయక- కౌరవులకనుట, తత్ + ప్రబల సేన = వారల ఘనమగు సైన్యమును, అనేకశిలీముఖంబులన్ = వివిధములగు సాయకములచే- పెక్కుబాణములచే, మొక్కపడంగన్ + చేసి = ఓడించి-జయించి, తుదముట్టఁడు + ఏ = చివర కార్యమును జూడఁడా (అనఁగ దన పని నెఱవేర్చుకొనెననుట ?

---

26. అజ్ఞాతవాసమునఁ బాండవులు విరటుని సేవించుచుండిరనువార్త దుర్యోధనుఁ డాలించి విరటుని గోవులఁ దోలుకొనిపోవఁ బ్రయత్నించినచో బాండవులు బయలుపడఁగలరనియు మొదటి నిర్ణయప్రకారము మరలఁ బదునాలుగేండ్లు వనవాసమునకుఁ బంపవచ్చుననియు నిశ్చయము చేసికొని గొప్ప సేనతోఁ విరటుని యూలమందం దనపురికి దోలుచుండెను. ఆసమయమున నర్జునుఁడు గడువుదినములు వెళ్లిపోవుటఁ దెలిసికొని యొంటిగాఁ జని కౌరవసేనం బారఁద్రోలి పశుగణములం దోలుకొనిపోయి విరటున కొప్పఁజెప్పెను.

శిలీముఖము—బాణములు, తుమ్మెద అని యర్థములు.

తా. కౌరవులు చాలమంది కూడి విరటుని యావులమందలను దోలుకొని పోవుచుండఁగా అర్జునుఁ డొక్కఁడే వారినందఱ జయించి గోగణమును మరలించుకొని యేతెంచిన విధంబున నైసర్గిక బలముగల గొప్పవాఁ డెట్టి గొప్పపనినైనఁ నిర్వహింపఁ గలఁడు.

ఉ. కట్టడదప్పి తాము చెడు • కార్యముఁ జేయుచునుండిరేని దో
ఁ, బుట్టినవారినైన విడి • పోవుట కార్యము; దౌర్మదాంధ్య
ముం, దొట్టిన రావణాసురుని • తోనెడబాసి విభీషణాఖ్యుఁడా
పట్టున రాముఁ జేరి చిర • పట్టము గట్టుకొనండె భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, కట్టడ = పాడి - మర్యాద, తప్పి = వదలి, తాము = మనుజులు, చెడుకార్యము = చెడ్డపనిని, చేయుచున్ = కావించుచు -ఒనర్చుచు, ఉండిరి + ఏని = ఉన్నయెడల; తోన్ + పుట్టినవారిన్ + ఐనన్ = తన యనుజన్ములైనను = సోదరులైనను, విడి = వదలి, పోవుట = వెళ్లుట చనుట, కార్యము = తగినపని, దౌర్మద + అంధ్యమున్ = చెడ్డమత్తతవలన సంభవించిన గ్రుడ్డితనమును, తొట్టిన = చెందినట్టి-పొందిన, రావణ + అసురునితోన్ = రావణుఁడను రాక్షసునితో, ఎడన్ + పాసి = ఎడఁబాసి = తొలఁగి-దూరమయి, విభీషణ + ఆఖ్యుఁడు = విభీషణుఁడను పేరుగలవాఁడు, ఆపట్టునన్ = ఆసమయమందు, రామున్ = శ్రీరాముని, చేరి = సమీపించి శరణుజొచ్చి, చిరపటము = శాశ్వతలంకారాజ్యాధిపత్యము, కట్టుకొనండు + ఎ = కట్టుకొనలేదా ? కట్టుకొనెననుట.

---

27. విభీషణుఁడు:- విశ్రవసునకుఁ గైకసియందుఁ బుట్టిన మూఁడవకుమారుఁడు. రావణాసురుని యనుజుఁడు. ఇతఁడు శ్రీరామునకు సీతాదేవిని మఱల కొనిపోయి యిమ్మని తన యన్నయగు రావణునకు బహువిధముల బోధించి యది యతఁడు వినక, అవమానించినందున నతనిని వదలి రాముని శరణుజొచ్చెను. అంతట శ్రీరాముఁడు ఇతని కభయమిచ్చి రావణుని మరణానంతరము లంకకు రాజునుగాఁ జేసెను. ఇతఁడు చిరంజీవి.

తా. మదాంధుఁడై రావణాసురుఁడు చెడుపనిని చేయుటచే విభీషణుఁడు అన్నను వదలిపెట్టి రాముని సహితుఁడై లంకకధిపతియైనట్లే, పాడు పనులు చేసినచోఁ దనసోదరుఁడైనను విడిచిపోయిన తప్పక లాభము కలుగును.

ఉ. కట్టడయైనయట్టి నిజ ♦ కర్మము చుట్టుచువచ్చి యేగతిం
బెట్టునొ పెట్టినట్లనుభ ♦ వింపకతీరదు కాళ్ళమీఁదుగాఁ
గిట్టక వ్రేలుఁడంచుఁ దల ♦ క్రిందుగఁ గట్టిరెయెవ్వరైన నా
చెట్టున గబ్బిలంబులకుఁ ♦ జేరినకర్మము గాక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! కట్టడ = విధ్యుక్తము-పూర్వులచే నేర్పఱుపఁబడిన దనుట, ఐన అట్టి నిజకర్మము = అయిన, పురాకృత కర్మము, చుట్టుచున్ = తన్ను-ఆవరించుచు, వచ్చి = ఏతెంచి, ఏగతిన్ పెట్టును + ఒ = ఎట్టికష్టముల, కలుగఁజేయునో, పెట్టిన + అట్లు = అది కలిగించినవిధముగా, అనుభవింపక తీరదు = భుజింపక మానదు-పొందక తీరదనుట, ఎట్టులన-ఆచెట్టునన్ గబ్బిలంబులకున్ = ఆ వృక్షమున వ్రేలాడుచున్న తైలపాయికలకు-అనఁగా దలక్రిందుల పక్షులనుట. చేరిన కర్మము గాక = కాంచిన పూర్వకర్మముతప్ప, ఎవ్వరు + ఐన = ఏమానవులైనను, కిట్టక = సహింపక, కాళ్ళు మీఁదుగాన్ = పాదముల పయిగాను, తలక్రిందుగాన్ = శిరస్సు క్రిందుగాను, వ్రేలుఁడు = వ్రేలాడుచుండుడు. అంచున్ = అనిపలుకుచు కట్టిరే = బంధించినారా! -కట్టలేదనుట.

తా. తలక్రిందుబత్తులు ఇతరులు తమ్ము తలక్రిందుగా చెట్టునకు వ్రేలాడఁగట్టకున్నను తమ పూర్వజన్మ కర్మముచే నావిధముగా వ్రేలుచున్నట్లే దైవవశమున మానవుఁడట్లు ఎడువక తప్పదు.

ఉ. కట్టడలేని కాలమునఁ ♦ గాదు శుభంబొరు లెంతవారు చే
పట్టిననైన మర్త్యునకు ♦ భాగ్యము రాదను పెల్లఁగల్ల కా
దెట్టనిపల్కినన్ దశర ♦ థేశ వసిష్ఠులు రామమూర్తికిన్
బట్టముకట్టఁగోరి రది ♦ పాయక చేకుఱెనోటు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, మర్త్యునకున్ = మానవునకు కట్టడ = దైవనిర్మిత మైనయేర్పాటు, లేనికాలమునన్ = లేనట్టివేళయందు, శుభంబు = జయము మంగళము, కాదు = కలుగనేరదు, ఒరులు = ఇతరులు అన్యులు. ఎంతవారు = ఎంతటిఘనులు-ఎంతటిగొప్పవారు. చేపట్టినన్ + ఐనన్ = దరిజేర్చినను భాగ్యము = సంపత్తు, రాదు = సంభవింపదు. కలుగదు. అనుట + ఎల్లన్ = అనుట అంతయు- అనుటసర్వము, కల్లగాదు = అసత్యముకాదు- అబద్ధము కాదు, ఎట్లు + అని = ఏవిధముగాననిపల్కినన్ = వచించినచో- అడిగిన చో, దశరథేశవసిష్ఠులు = దశరథుడును. వసిష్ఠమహామునియు, రామమూర్తికిన్ = శ్రీరామచంద్రునకు, పట్టముకట్టన్ = పట్టాభిషేకముచేయుటకు, కోరిరి = ఆసపడిరి-ఎంచిరి, అది = ఆపట్టాభిషేకము పాయక = చెడక-విఘ్నము కాక, చేకుఱెన్ + ఓటు = అయినదా?-జరిగినదా? అనఁగా జరుగలేదనుట.

తా. దశరథమహారాజును వసిష్ఠమహర్షియు శ్రీరామునకుఁ పట్టాభిషేకముజేయ నెంతయత్న పడినను జరుగనట్లే మానవునకు అదృష్టకాలము ప్రాప్తము కాకుండ జయము కలుఁగదు ఎంతభాగ్యవంతుఁడు పట్టుపట్టినను సంపదలు రావు.

ఉ. కానకి చేరఁ బోల దతి ♦ కర్ముఁడు నమ్మిక లెన్ని చేసినం
దానది నమ్మి వానికడ ♦ దాయఁగఁబోయిన హానివచ్చు; న

29. దశరథుఁడు = అజమహారాజు కొడుకు. పూర్వము దేవాసుర యుద్ధమునందు దేవతలకు సహాయముచేయఁ బోయి శంబరాసురుఁడనువానితో యుద్ధము చేయునపుడు అయసురుఁడనేక మాయలుకావింపఁగాఁ గైకేయి తాను ధవళాంగుఁడను మునివలనఁ బడసిన మంత్రవిద్యచేత నామాయలనెల్ల నణఁచివేయ నందులకు దశరథుఁడు మెచ్చుకొని నీకుఏమివరముకావలెనని యడుగ రెండువరములడిగి యవి తనకు గావలసినప్పుడు ఇచ్చునట్లొప్పించుకొని యుండెను గనుక ఆవరము లిప్పుడిమ్మని రామునిపట్టాభిషేక

చోఁ బనదియెట్లనం గొఱఁకు చూఁపుచు నొడ్డినబోను మేలుగా
బోనని కాన కాసపడి పోవుచుఁ గూలదె కొక్కు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! అతికర్ముఁడు = చెడుపనులు చేయువాఁడు (పాపి) ఎన్నినమ్మికలు = చాలవిశ్వాసములు, చేసినన్ = కావించినను, చూపినను, కానక = కనుఁగొనక-యోచనచేయక, చేరన్ + పోలదు = సమీపింపరాదు దగ్గరిల్లరాదు, తాన్ = తాను—మనుష్యుడు, అది, నమ్మి = విశ్వసించి, వానికడకున్ = ఆ పాపాత్ముఁడున్న తావును, డాయఁగన్ = డాయునట్లు-చేరునట్లు, పోయినన్ = వెళ్ళినచో, అచ్చోన్ = ఆ ప్రదేశమందు, హాని=కీడు-అపాయము, వచ్చున్=కలుగును, అది ఎట్లనన్=అదియేలాగు ననఁగా, కొక్కు=పందికొక్కు-ఎలుక, కొఱకు = ఎఱను, (మేతను) చూపుచున్ = కనంబఱచుచు, మేలుగాన్=చక్కఁగా, ఒడ్డిన=పన్నియుంచిన, బోనును = జంతువులనుబట్టు నొకవిధమైనయంత్రమును, బోనుఅని=

సమయమున రాముని వనవాసమునకుఁబంపునట్లును భరతునకుఁబట్టముఁగట్టను గోరఁగా, దశరథుఁడేమియు జెప్పనోడి యూరకుండెను. కైకేయి రామునితో నిన్ను నీతండ్రి వననాసముచేయుటకుఁ బొమ్మనెను. అని చెప్ప నతఁడట్లేచేసెను. అదివిని దశరథుఁడుమృతినొందెను. ఈదశరథమహారాజు పూర్వము వేఁటాడబోయి యొక ఋషిపుత్రుఁడు అంధులగు తలిదండ్రుల కొఱకుఁ గమండలముతోఁ దటాకమున జలముముంచుచుండఁగా, ఆనీళ్ళుముంచెడు చప్పుడువిని ఏనుఁగుతొండముతోనీళ్లుత్రాగుచున్నదనిబాణమును సంధించివైచెను. ఆయేటు తగిలినతోడనే ఆఋషిసుతుఁడుమృతినొందెను. పిదప రాజు తనతప్పిదమును దెలిసికొని యచటికిబోయి యతని నూరడించి తాను తెలియక యిట్టిపనిచేసితినని ఆదంపతులకుఁజెప్పెను. వారుపుత్రశోకమునుభరింపలేక నీవునుమావలె పుత్రశోకముచేమృతినొందుదువుగాకయని శపించి, ప్రాణములనువిడిచిరి. వసిష్ఠుఁడు:-బ్రహ్మమానసపుత్రులలోనొకఁడు, మహాతపస్సంపన్నుఁడు. ఇక్ష్వాకువంశజులకుఁ బురోహితుఁడు వైవ

తన్నుఁ జంపఁబట్టెడి యొక యంత్రమని, కానక = తెలిసికొనక (తలంపక) ఆసపడి = కోరికఁ జెంది (అపేక్షనొంది) పోవుచున్ = వెళ్లుచు, (అందుఁ దూరుచు ననుట) కూలదే = మృతినొందదా (చచ్చుననుట)

తా. తనకుఁ దిండినిఁ జూపుచు నొడ్డిన బోనును బోనని యెఱుంగక పందికొక్కు ఆసించి పోయి యందుఁ జిక్కుకొని చచ్చునట్లుగా ఎన్ని నమ్మకములు చేసినను పాపాత్మునిచెంతఁ బోఁగూడదు. పోయినచో దప్పక ముప్పు గలుగును.

ఉ. కానిప్రయోజనంబు సమ ♦ కట్టదు తా భువి నెంత విద్యవాఁ
డైనను దొడ్డరాజుకొడు ♦ కైన నదెట్లు? మహేశుపట్టి వి
ద్యానిధి సర్వవిద్యలకుఁ ♦ దానె గురుండు వినాయకుండు దాఁ
నేనుఁగుఱీతినుండియును ♦ దేమిటి కాఁడఁడు పెండ్లి? భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! భువిన్ = పుడమియందు—ధరణిలో, తాన్ = తాను, ఎంతవిద్యవాఁడు + ఐనను = ఎంతటిచదువుగలవాఁడైనను, దొడ్డరాజుకొడుకు = పెద్దప్రభువుయొక్క పుత్రుఁడు, ఐనన్ = అయినను, కానిప్రయోజనంబు = అనుకూలపడనిపని, సమకట్టదు = కాని, అది + ఎట్లు = అది ఎట్లనఁగా, మహేశుపట్టి = శివునికొడుకు, విద్యానిధి = చదువులకు-విద్యలకు, ఉనికి

స్వతమన్వంతరమున సప్తర్షులలో నొకఁడు. ఇతని భార్య అరుంధతి. కొడుకులు శక్తి మొదలగువారు నూఱుగురు. ఈతఁడు దక్షప్రజాపతి కూతురగు ఊర్జను పెండ్లియాడి యామెయందు రజుఁడు, గోత్రుఁడు, ఊర్ధ్వబాహువు, సవనుఁడు, అనఘుఁడు, సుతపుఁడు, శుక్రుఁడు, అని యేడుగురుపుత్రులను బడసెను. వారు స్వాయంభువ మన్వంతరమున సప్తర్షులుగ నుండిరి. ఇతఁడు తొలుత బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడు అయియుండిన నిమిశాపముచేత ఆ శరీరమునకు నాశనము కలుగఁగా మిత్రావరుణులకు మరల జన్మించెను. ఒకప్పుడు మిత్రావరుణులకు ఊర్వసినిచూచి రేతస్ఖలితమయి అది యొక కుంభమునందుఁ జేర్పఁబడఁగా నందుండి వసిష్ఠుఁడును అగస్త్యుఁడును బుట్టిరి. కనుక వీరిద్దరును కుంభసంభవు లనఁబడుదురు.

పట్టు, సర్వవిద్యలకున్ = ఎల్లచదువులకును, తాని = తానొక్కఁడే, గురుండు = ఒజ్జ-ఉపదేశకుఁడు, వినాయకుండు = గణపతి, తాన్ = తాను, ఏనుగురీతిన్ = గజముంబోలె, ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని-అనఁగా గజముఖుండనుటయు, సత్వముగలవాఁడనియు భావము. పెండ్లి = వివాహము, ఏమిటికిన్ = ఏకారణమున, అతఁడు = చేసికొనఁడు! చేసికొనలేదనుట

తా. శివునకుబుత్రుఁడును, సర్వవిద్యలకునికిపట్టును, ఎల్లరికిగురువును, ఏనుగంత బలమున్నవాఁడునై యుండియు వినాయకుఁడు పెండ్లిగాకుండ నున్నట్లే మనుష్యుఁడు తాశాంతపండితుఁడైనను రాజాధిరాజకుమారుఁడైన నుదైవములిన్నఁగాఁ జూపనిచోఁ గార్యమును నెరవేర్చుకొనఁ జాలఁడు.

ఉ. కామితవస్తుసంపదలు • గల్గుఫలం బొరు లాసపడ్డచో
నేమియుఁ బెట్టఁడేని సిరి • యేటికి ? నిష్ఫలమున్నఁబోయినన్
బ్రామికపడ్డలోకులకుఁ • బండఁగ నేమది యెండిపోవఁగా
నేమిఫలంబు ? చేదువిడ • దెన్నటికైన ముసిండిభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఒరులు = అన్యులు-ఇతరులు, కామితవస్తుసంపదలు = కాంక్షించిన-కోరిన పదార్థములయొక్క సంపత్తులు, కల్గుఫలంబు = ప్రాప్తించి యుండుటచేఁగలిగిన లాభమును, ఆసపడ్డచోన్ = కోరినప్పుడు ఏమియున్ = ఎంతమాత్రమును-ఇంచుకయు, పెట్టఁడేని = భాగ్యవంతుఁడు, ఈయకపోయినయెడల, సిరి = వానియొక్క లక్ష్మి-సంపద, ఏటికిన్ = ఏల-ఎందుకు, ఉన్నన్ = ఉన్నప్పటికిని, పోయినన్ = నాశనమైనప్పటికిని నిష్ఫలము = లాభములేనిది-వ్యర్థము, ముసిండి = ముష్టిచెట్టు, ఎన్నటికయినన్ = ఎప్పటికైనను-ఎన్నిదినములకైనను, చేదు = విషము, విడదు = వదలదు; అది = అట్టి ముసిఁడిచెట్టు పండఁగన్ + ఏమి = పండిన సమయము దయినను - ఫలించినప్పుడయినను, ఎండిపోవఁగాన్ = ఎండిపోయి నప్పుడయినను చచ్చినను, బ్రామికపడ్డ లోకులకున్ = ఆసపడియున్న జనములకు, ఏమి ఫలంబు = ఏమియును ఫలములేదు.

తా. ఎప్పుడును మునిడిచెట్టు చేదును వదలకుండునప్పు డా చెట్టు పండిన నెండిన నాశచేనా చెట్టును గని పెట్టుకొనియున్న మనుజులకేమియు లాభము లేనట్లే భాగ్యవంతుడు తన్నాశ్రయించి యున్న మనుజుల కెంత మాత్రము బెట్టని కాలమందు వానిసంపదయున్నను లేకున్నను నొకటియే.

ఉ. కారణమైనకర్మములు • కాక దిగం బడ వెన్ని గొందులం
దూఱిన నెంతవారలకుఁ; • దొల్లిపరీక్షితు శాపభీతుఁడై
వారిధి నొప్పునుప్పరిగ • పైఁ బదిలంబుగ డాఁగియుండినం
గ్రూరభుజంగదంతహతిఁ • గూలఁడె లోకులెఱుంగ భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఎన్ని గొందులన్ = ఎన్ని మూలలలో, దూరినన్ = డాగియుండినను, ఎంతవారలకున్ = ఎట్టిఘనులకును-ఎట్టి గొప్పవారికిని, కారణము = నిమిత్తము-హేతువు, ఐనకర్మముల్ = అయినట్టి కర్మములు, కాక = కాకుండ-అనుభవమున కనుట, దిగంబడవు=నిలిచిపోవు-నశింపవు. ఎట్లనఁగా, తొల్లి = పూర్వకాలమున, పరీక్షితు = పరీక్షిన్మహారాజు; శాపభీతుఁడై = మునియొక్క శాపమువలన భయము నొందినవాఁడై, వారిధిన్ = సముద్రమందు-కడలిలో, ఒప్పు = ప్రకాశించు, ఉప్పరిగపైన్ = సౌధమునీఁద - మేడపైని, పదిలంబుగన్ = సుఖముగా

33. పరీక్షిత్తు = ఇతనితండ్రి అభిమన్యుఁడు. తల్లియుత్తర తాత అర్జునుఁడు. ఇతఁడు పాండవుల తరువాత కురుదేశములఁ బాలించినవాఁడు. ఈతఁడొక నాఁడరణ్యమునకు వేటకుఁబోయి వచ్చునప్పుడు దారిలో నొక ముని తపస్సులోనుండఁగా నచటఁ జచ్చియున్న పాము నాముని మెడకుం దగిలించెను. తరువాత నామునికుమారుఁడది విని ఈదుర్మార్గకార్యమొనరించినవాఁడు నేటికి యేడుదినములలో సర్పదష్టుఁడై చచ్చుఁగాక యని శపింప దానికి పరీక్షిత్తు భయపడి సముద్రమధ్యమున నొక మేడ నిర్మించుకొని యుండఁగా నొక బ్రాహ్మణుఁడిచ్చిన ఫలమును వాసనజూడనందుండియొక పాము బయలుదేరి యాతనిం గఱచి చంపెను.

భిన్నముగా, డాగియుండినన్ = దాఁగుకొని యున్నను, ఘోర = కఠిన మైన-భయంకరమైన, భుజంగ = పన్నగము యొక్క-పాము యొక్క, దంత = కోరల యొక్క, హతిన్ = దెబ్బచేత-వఱపుచేత, లోకులు = ప్రజలు-జనులు, ఎఱుగన్ = తెలిసికొనునట్లుగా, కూలఁడు + ఎ = మృతినొందఁడా చావఁడా-చచ్చెననుట

తా. ముని యిడిన శాపభీతిచే పరీక్షిత్తు నడిసముద్రములో మేడను నిర్మించుకొనియున్నను, పాముచే మరణము జెందవలసినవాఁడైనట్లే యెంత గొప్పవారయినను, ఎందు దాగియున్నను దా మనుభవింపవలసిన కర్మ మనుభవింపక తీరదు.

చ. కులమున నక్కడక్కడన ♦ కుంఠితధార్మికుఁడొక్కఁడొక్కఁడే
కలిగెడుఁగాక పెందఱుచు ♦ గల్గఁగ నేరరు, చెట్టు చెట్టునన్
గలుగఁగ నేర్చునే గొడుగు ♦ కొమ్మలుచూడఁగ నాడనాడనిం
పలరఁగ నొక్కటొక్కటి న ♦ యంబునఁ జేకుఱుఁ గాక
భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, అకుంఠితధార్మికుఁడు = చలనములేని ధర్మబుద్ధిగల వాఁడు, కులమునన్ = వంశమందు-వంగడమున, అక్కడక్కడన్ = ఒక్కొకతావునందు, ఒక్కఁడొక్కఁడే = ఒక్కొక్కఁడే, కలిగెడుఁగాక = ఉండునుగాని - సంభవించునుగాని - పెందఱుచు = మిగుల నెక్కువగా

---

34. నయమునకు నియమార్థమెందునుగానరాదు. ఏమారుమూలనైననున్నను ఇక్కడ నాయర్థమునకన్న తిన్నని యను నర్థమునే చెప్పకొనుటమంచిది. ఈపద్యమున గొడుగుకొమ్మలు, అన్ని చెట్లను తిన్నగానున్నవి లభింపవు. ఎక్కడనో యొకచెట్టున మాత్రమే యుండునని కవి యభిప్రాయము. నయము = నీతియను నర్థమున నియమమును జెప్పకొనినను అంత సరసముకాదు. నయము = లాభము- మనుపు, మృదుత్వము, అందము, చౌక, మనుపైనది. మేలైనది యని యర్థములు.

కల్గి సేరరు = సంభవింపఁ జాలరు. చూడఁగన్ = ఎంచఁగా, గోడుగు కొమలు = గోడుగు కట్టెలు, ఆడవాడన్ = అందందు, ఇంపు + అలరన్ = ఒప్పెడునట్లు, వనుమునన్ = నునుపుతోఁ గూడి-అనఁగా దిన్నని వనుట ఒక్కటొక్కటి=ఒకటియే చేకూరున్ + కాక = దొరకునుగాని, చెట్టు చెట్టునన్ = అన్ని చెట్లయందును, కలుగఁ నేర్చున్ + ఎ = కలుగునా-ఉండునా! ఉండదనుట.

తా. గోడుగునకుఁ గామగా నమర్చుకొనఁదగిన కఱ్ఱలు తిన్ననివి యెక్కడనో యొక్క చెట్టున నొక కొన్ని యుండునుగాని ప్రతివృక్షమున నన్నియు వంకరలేనివి దొరకవట్లే మంచి ధర్మాత్ములు ఎక్కడనో యొక్కొక్క వంశమందొక్కరుఁడే పుట్టుచుండును, గాని యెక్కువగా నుండరు.

ఉ. కూరిమనస్కులౌ పతులఁ ♦ గొల్చివసించిన మంచివారికిన్
వారిగుణంబె పట్టి చెడు ♦ వర్తన నాటిలు, మాధురీజలో
దారలు గౌతమీముఖ మ ♦ హానదు లంబుధిఁగూడినంతనే
క్షారముఁ జెందవే మొదలి ♦ కట్టడలన్నియు దప్పి భాస్కరా

టీ. భాస్కరా, కూరిమనస్కులు = కఠినచిత్తులు, ఔ పతులన్ = అయినట్టిరాజులు-ప్రభువులను, కొలిచి = సేవించి। వసించిన మంచివారికిన్ = ఉండినట్టియోగ్యులగు మనుజులకు, వారిగుణంబె=ఆ ప్రభువుల స్వభావమే, పట్టి = పూని చెడువర్తన = పాడునడవడి. నాటిలున్ = కలుగును, ఎట్లనఁగా— మాధురీ = రుచ్యముతోఁగూడిన - తియ్యదనముతోఁ గూడిన, జల = ఉదకముచేత-నీటిచేత ఉదారలు = ఘనమైనవగు, గౌతమీ = గోదావరి, ముఖ = మున్నుగాఁగల, మహానదులు-పెద్దనదులు, అంబుధిన్ = సాగరమును-సముద్రమును, కూడినంతనే = చేరినంతనే-కలిసినంత మాత్రముచేత నే, మొదలికట్టడలు + అన్నియున్ = పూర్వమున్న రుచి మొదలగు స్వభావములన్నియును, తప్పిపోయి = విడిచిపెట్టి, క్షారమున్ = చేఁదును, చెందవు + ఎ = పొందవే ! పొందునవుట.

తా. మధురములగు నుదకములతో నొప్పుచున్న మహానదులన్నియు సాగరమునఁ బడినంతలోనే మొదటఁగల రుచినివీడి యుప్పఁదనమును వహించునట్లే కఠినుఁడగు ప్రభువును సేవించుచు నుత్తములుగూడఁ దమ సద్గుణములను విడిచి వాని గుణములనుబూని దుర్మార్గవర్తను లగుదురు.

ఉ. గిట్టుట కేడఁ గట్టడ లి ♦ ఖించిన నచ్చటఁగాని యొండుచోఁ
బుట్టదు చావు; జానువుల ♦ పున్కలనూడిచి కాశిఁ జావఁగాఁ
గట్టినశూద్రకున్ భ్రమలఁ ♦ గప్పుచుఁ దద్విధి గుఱ్ఱమై చ
నా, పట్టునఁ గొంచు ♦ మఱ్ఱికడఁ బ్రాణముఁదీసె గదయ్య
భాస్కరా. 36

టీ. భాస్కరా! గిట్టుటకున్ = మృతినొందుటకు-చచ్చుటకు, ఏడన్ = ఎక్కడ, కట్టడ = ఏర్పాటు, లిఖించినన్ = విధి వ్రాసినయెడల, అచ్చటన్ + కాని = అక్కడనే కాని, ఒండుచోన్ = వేఱొకతావునందు, చావు = మృతి-మరణము, పుట్టదు = సంభవింపదు-కలుగదు, ఎట్లనఁగా, కాశిన్ = కాశీపురమునందు, చావన్ = మృతినొందుటకు-చచ్చుటకు, జానువుల = మోకాళ్ళయొక్క, పున్కలన్ = చిప్పలను, ఊడిచి = తొలఁగించి-ఊడ గొట్టుకొని, కాల్గట్టిన శూద్రకున్ = నిశ్చయముజేసికొని కదలకుండఁగూర్చుండిన శూద్రకుఁడను మహారాజు, భ్రమలన్ = మాయచే, కప్పుచున్ = చుట్టుచు, తత్ + విధి = ఆదైవము, గుఱ్ఱము + ఐచున్ = ఒకయశ్వరూపమునుధరించి, ఆపట్టునన్ = మరణకాలము అసన్నమగునప్పటికి-చేరునప్పటికి, కొంచున్ = పైనెక్కించుకొనిపోవుచు, మఱ్ఱికడన్ = ఒకానొక వటవృక్షముదగ్గర, ప్రాణమున్ = అసువును-జీవమును, తీసెన్ + కద + అయ్య = పోగొట్టెను గదా!

తా. కాశీక్షేత్రమున మృతినొంద నిశ్చయించుకొని శూద్రకుఁడను మహారాజుదనమోకాలిచిప్పలనూడఁదీసికొని యచ్చటఁ గదలకయుండఁగా నా కాశీపురాధీశ్వరుఁడొక గుఱ్ఱమును గొని యది యెవ్వరిని యెక్కనీయక బాధించుసమయమున నీశూద్రకమహారాజు నన్ను దానిపైనెక్కించిన నేను

సవారిచేయుదునన నట్లచేసిరి. అంత నాగుఱ్ఱము వానిని వీపున నిడుకొని పోయి యొకచోనున్న యొకమఱ్ఱిచెట్టునకుఁ బెట్టి కొట్టఁగా మృతినొందినట్లు, ఎచ్చట జచ్చుటకై విధి నుదుట వ్రాయునో యందే చచ్చుంగాని వేఱొకతావున మృతినొందఁడు.

ఉ. ఘనబలసత్త్వమచ్చుపడఁ • గల్గినవానికి హాని లేనిచోఁ
దనదగుసత్త్వమే చెఱుచు•దన్ను; నదెట్లన ? నీరులావుగాఁ
గను వసియించినన్ జెఱువు•కట్టకుసత్త్వము చాలకున్నచోఁ
గనుమలుపెట్టినట్టనడి•గండి తెగంబడకున్నె భాస్కరా. 37

టీ భాస్కరా! ఘనబలసత్త్వము = ఎక్కువ బలముతోఁ గూడిన సత్తువ, కల్గినవానికిన్ = ఉన్నమనుష్యునకు, హాని = కీడు-అపాయము లేనిచోన్ = పరులవలన—లేకున్నను, తనది=స్వకీయమైనది, తనసంబంధమైనది, అగు సత్త్వము = అయినబలమే, తన్నున్ = తన్ను, చెఱుచున్ = పాడుచేయును, అది + ఎట్లు + అనన్ = అది యెట్లనఁగా, నీరు = జలము-ఉదకము, లావుకాన్ + కన్ = ఎక్కువకాఁగా, వసించినన్ = నిలచినప్పుడు-ఉన్నపుడు, చెఱువుకట్టకున్ = తటాకపుగట్టునకు, సత్త్వము = బలము-గట్టితనము, చాలకున్నచోన్ = సరిపడకపోయినచో, కనుమలు = సందులు-నెరలు, పెట్టి = పడి, నట్టనడిగండి = ఆ తటాకపు మధ్యకన్నము, తెగంబడక = తెగక, ఉన్నె = ఉండునా?-వుండదు.

తా. తటాకమున నీరెక్కువగా నున్నప్పుడు తటాకపుగట్టునకు బలములేకున్న మధ్య గండి పడిపోవునట్లే తన కధిక బలమున్నప్పుడు ఇతరులచే గీడు సంభవింపకున్నను దన సత్తువయే తన్ను బాడుసేయును.

చ. ఘనుఁడగునట్టివాఁడు నిజ•కార్యసముద్ధరణార్థమై మహిం
బనివడి యల్పమానవునిఁ • బ్రార్థనచేయుట తప్పుగాదుగా;
యనఘతఁగృష్ణజన్మమున•నావసుదేవుఁడు మీఁదబెత్తుగాఁ
గనుఁగొనిగాలిగానికడ•కాళ్ళకు మ్రొక్కఁడెనాఁడు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఘనుఁడు = అధికుఁడు - గొప్పవాఁడు, అగునట్టి వాఁడు = అయినవరుఁడు, నిజ = తనయొక్క, కార్య = పనిని, సముద్ధరణ + అర్థము = చేసికొనుటకై - నిర్వహించుకొనుటకై, మహిన్ = పుడమిని - భూమియందు, పనివడి = ప్రయత్నించి, అల్పమానవునిన్ = నీచుఁడగు మనుష్యుని, ప్రార్థనచేయుట = వేడుకొనుట, తప్పుకాదు గా = దోషము, నేరము, కాదుగదా. ఎట్టులనఁగా—కృష్ణజన్మమునన్ = కృష్ణుఁడు పుట్టినపుడు, - కృష్ణావతారసందర్భమున, అనఘతన్ = పాపహీనతచేత, ఆవసుదేవుఁడు = శ్రీకృష్ణునిజనకుఁడగు వసుదేవుఁడు, మీఁదటెత్తు గాన్ = పయియెత్తుగా - ముందుజరుపవలసినదాని పన్నుగడగా, గనుఁగొని = చూచి - తలంచి, నాఁడు = పూర్వము - వెనుక, గాడిగాని = ఆవు గుఱ్ఱము యొక్క - గాడిదయొక్క, కడకాళ్ళకున్ = వెనుకపాదములకు, మ్రొక్కఁడు + ఎ = నమస్కరింపలేదా, - నమస్కరించెననుట,

తా. కృష్ణుఁడుజన్మించఁగానే యతనిని గంసునివలన బాధలేకుండఁ జేయ వ్రేపల్లెకు దీసికొనిపోవనెంచి కావలివారికిం దెలియకుండఁ బోవుచుఁ

వసుదేవుఁడు = ఆనకదుందుభి, శూరునికొడుకు, దేవకిమగఁడు, కృష్ణబలరాములతండ్రి. కొందఱు కశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడుగాను, అదితి దేవకిగాను పుట్టిరని చెప్పెదరు. తనచెల్లెలగు దేవకీదేవి గర్భమునఁబుట్టిన వాఁడు తన్నుఁ జంపుననునాకాశవాణివిని దేవకీ వసుదేవులనుఁ జెఱసాలలోనుంచి వారికి సంతానము గలిగినపుడెల్ల వెంటనే తెలిసికొని యా సంతానము జంపఁదలంపుగొనిఆసంగతిని తెలుపుటకై యొకరాక్షసునిగాడిదవేషముతో నందుఁగాపుండువట్లును, పిల్లవాఁడుపుట్టినతోడనే యార్చునట్లును నియమించెను. అట్లు గాడిదవేషముతోనున్న రాక్షసుఁడుకృష్ణుఁడు బుట్టినప్పుడు వసుదేవుడుకృష్ణునెత్తుకొని నందవ్రజమునకుఁ బోవుసమయమున గాడిద భగవన్మాయచే నారువఁలేక యూరకుండఁగా వసుదేవుఁడు చూచి యార్చునేమోయని దానికాళ్ళు ఆరువవలదని పట్టుకొనెనని పుక్కిటిపురాణము.

దానొనరించుపని కంతరాయము గలుగకుండుటకయి గాడిదకాళ్ళకు వసుదేవుఁడు మ్రొక్కినట్లే ప్రపంచమున మనుష్యుఁడు తనపని నెరవేర్చుకొనుటకొఱకు యల్పుని బ్రార్థించినను దానివలన దోషములేదు.

చ. ఘనుఁడొకవేళఁ గీడ్పడిన • గ్రమ్మఱ నాతని లేమి వాపఁగా
ఁ గనుఁగొననొక్కసత్ప్రభువు • గాక నరాధములోపరెందఱుం
బెనుఁజెఱు వెండినట్టితఱి • బెల్లున మేఘుఁడు గాకనీటిచేఁ
దనుపఁ దుషారముల్ శతశ • తంబులు చాలునటయ్య
భాస్కరా. 39

టీ. భాస్కరా! ఒకవేళన్ = ఒకప్పుడు, ఘనుఁడు = గొప్పవాఁడు, అధికుఁడు, కీడ్పడినన్ = కీడుజెందినయెడ- దరిద్రుఁడైనచో, గ్రమ్మఱ = మఱల-తిరిగి, అతనిలేమి = అతనిదరిద్రము - పేదఱికము, వాపఁగాన్ = తీసివేయుటకు - పోఁజేయుటకు, ఒక్కసత్ప్రభువుగాక = ఒక గొప్ప మంచిరాజుగాక- అనఁగామహారాజనుట, నర + అధములు = తుచ్ఛులయిన మనుష్యులు, ఎందఱున్ = ఎంతమందియైనను. -చాలమంది కూడినను, ఓపరు = సమర్థులుకారు-తగరు, ఎట్టులనఁగా - పెనుచెఱువు= గొప్ప తటాకము- పెద్దచెఱువు, ఎండిన + అట్టితఱిన్ = శుష్కించిన సమయమున-వట్టినప్పుడు, పెల్లునన్ = వెంటనే, నీటితో = జలముచేత- ఉదకముచే, తనుపన్ = తృప్తినొందించుటకు - నిండించుటకు, మేఘుఁడు గాక జలధరముగాక -మబ్బయినచోఁదగునుగాని, తుషారముల్ = మంచు బిందువులు, శతశతంబులు = వేయియైనను, చాలునటయ్య = సమర్థములగునా- కావనుట.

తా. గొప్పతటాకము ఎండిపోయినసమయమున మరల నిండింప దలచిన మబ్బేతగునుగాని మంచుకణములెన్నియైనను జాలనట్లే ఘనునకు బేదఱికము తటస్థించినచో దానిని నివారింపనొక మహారాజుతగునుగాని, యల్పమానవులు వేయిమందయినఁ జేయసమర్థులుగారు.

ఘనుఁడు = గొప్పవాఁడు, మేఘుఁడు అని యర్థములు.

ఉ. చంద్రకళావతంసుకృప • చాలనినాఁడు మహాత్ముఁడైనఁదా
సాంద్రవిభూతిఁబాసియొక • జాతివిహీనునిఁగొల్చియుంటయో
గీంద్రనుతాంఘ్రిపద్మమతి • హీనతనొందుట కాదు గా హరి
శ్చంద్రుఁడువీరబాహునిని • జంబుగఁగొల్వఁడెనాఁడు. భా. 40

టీ. యోగీంద్ర = మునివర్యులచేత, నుత = పొగడఁబడు, అంఘ్రిపద్మ = చరణాంబుజములు - పాదపద్మములు కలవాఁడా, భాస్కరా మహాత్ముఁడు + ఐనన్ = (మనుజుఁడు) ఘనుఁడయినను - గొప్పవాఁడయినను, చంద్రకళా + అవతంసుకృప = శశిరేఖ శిరోభూషణముగాఁగల శివునియొక్కదయ, చాలనినాఁడు = లేనినాఁడు-సరిగాని యప్పుడు, తాన్ = ఆమనుష్యుఁడు, సాంద్రవిభూతి = గొప్పఐశ్వర్యమును- ఘనసంపదను, పాసి = వదలి-విడిచి. ఒకజాతివిహీనునిన్ = ఒకకులభ్రష్టుని-నీచవంశము వానిని, కొల్చియుండుట = సేవించియుండుట, మతివిహీనత = బుద్ధిలేమి తెలివి తక్కువ, కాదు గా = కాదుగదా, నాఁడు = పూర్వము. హరిశ్చంద్రుఁడు, వీరబాహునిన్ = వీరబాహుఁడను మాలవానిని, నిజంబుగన్ = సత్యము

40. హరిశ్చంద్రుఁడు = ఒక చక్రవర్తి, ఇతనితండ్రి త్రిశంకువు. భార్య చంద్రమతి, కొడుకు లోహితాస్యుఁడు, మంత్రి సత్యకీర్తి, ఇతఁడు మహాసత్యసంధుఁడు. ఒకనాఁడు దేవేంద్రుఁడు సుధర్మాభ్యంతరమునఁ గొలువుదీరి యున్నపుడు. ఆచటనుండిన మహర్షులంగని ప్రపంచములోపలఁ దామెఱిఁగినవారిలోపల సత్యసంధుఁడెవఁడని ప్రశ్నచేయఁగా వసిష్ఠమహర్షి హరిశ్చంద్రుఁడని పలికెను. ఆమాటకు విశ్వామిత్రుఁడు సహింపక హరిశ్చంద్రుఁడెంత సత్యవంతుఁడా యతనిని భంగించెదను చూడుమని శపథముజేసి యితనికి చాల యిడుమలు కలుగఁజేసెను. అది యెట్లనినఁ దొలుత నితని రాజ్యమును దానరూపమునఁ బరిగ్రహించి యనంతర మంతకుముందు, ఇతఁడు తన యజ్ఞమునకై యిచ్చునట్లు వాగ్దత్తము చేసియుండిన ధనమునిమ్మని నిర్బంధించి దానికి తనభార్య నమ్మించు చండాలుని గొల్చునట్లును స్మశానభూమియందు నివసించునట్లు నుజేసి యితనికొడుకును పాముచేఁగఱపించి చంపి యావల నిరపరాధ

గా- నిశ్చయముగా, కొల్వఁడు + ఏ = సేవింపలేదా-సేవించెననుట.

తా. హరిశ్చంద్రమహారాజు చక్రవర్తియైనను భగవత్కృపలేకుండుటచే మాలవాఁడగు వీరబాహుని సేవించినట్లే యీశ్వరుని కరుణలేని సమయమున నెంతటిఘనుఁడయినను ఐశ్వర్యముల వదలి యొక యల్పుని సేవించుచుండుట సత్యము. అదియొక తెలివితక్కువకాదు.

ఉ. చక్కఁదలంపఁగా విధివ ♦ శంబున నల్పునిచేతనైనఁదా
జిక్కియవస్థలం బొరలుఁ ♦ జెప్పఁగరానిమహాబలాఢ్యుఁడుర్
మిక్కిలి సత్వసంపదల ♦ మీఱినగంధగజంబు మావటీఁ
డెక్కియదల్చికొట్టి కుది ♦ యించినయుండదె యోర్చిభాస్కరా

యిన యితనిభార్యపై శిశుహత్యాపాతకమును మోపఁజేసి యామెను శిక్షార్హురాలగునట్లుచేయించి యెట్లును బొంకింప నేరడయ్యెను. కడపట తన ప్రయత్నము లెల్ల వ్యర్థములయిపోగా, రుద్రాదిదేవతలీ హరిశ్చంద్రునికిఁ బ్రత్యక్షమయి యితనికొడుకును బ్రతికించి మరల మునుపటియట్లే రాజ్యాధిపత్యమువహించునట్లనుగ్రహించిరి. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు తానుతీసికొన్న రాజ్యమునిచ్చి బహుకాలము శ్రమకోర్చి తపస్సుచేసి యార్జించిన మహాపుణ్యఫలము నతనికి ధారవోసి చిరకాలరాజ్యప్రదస్థుఁడవై సత్యహరిశ్చంద్రుడన విఖ్యాతిబొందుమనియాశీర్వదించి చనియెను, కనుక నే సత్యమునందు, హరిశ్చంద్రుని మించినవారు లేరని విఖ్యాతి గలిగియున్నది. ఇటు విశ్వామిత్రుఁడు కారణములేకయే హరిశ్చంద్రుని మిగులనిడుములు పెట్టినందుకు వసిష్ఠుఁడతనిని బకమగునట్లు శాపమిచ్చెను. అందులకు విశ్వామిత్రుఁడతనికి, ఆడేనుఁగగునట్లు ప్రతిశాపమిచ్చెను. ఇట్లొండొరులు మాత్సర్యమున శపించుకొని పోరాడుచుండునవసరమున బ్రహ్మవారిని శాంతవచనములతో ననునయించి వారిపోరాటమునుడిపి వారిపూర్వరూపములను వారికిచ్చి యిరువురకును మైత్రి కలుగఁజేసి పోయెను.

టీ. భాస్కరా ! చక్కన్ = బాగుగా, తలంపన్ = ఆలోచింపఁగా. చెప్పఁగన్ = పలుకుటకు-వచించుటకు, రాని మహాబలాఢ్యుఁడున్ = వీలుపడని గొప్ప సత్యము కలవాఁడయినను, తాన్ = తాను, విధివశంబునన్ = దైవవశముచేత, అల్పునిచేతన్ + ఐనన్ = నీచునిచేనైనప్పటికిని, చిక్కి = చిక్కకొని-తగుల్కొని, అవస్థన్ = దుర్దశలను, పొరలున్ = వహించుచుండును-పొందుచుండును. ఎట్లనఁగా:— మావటీఁడు = ఏనుఁగును దోలువాఁడు, ఎక్కి = ఏనుగుపై కూర్చుండి, అదల్చి = బెదరించి, కొట్టి = దండించి-అంకుశముచేఁ బొడిచి యనుట, కుదియించినన్ = మోకరించునట్లు-క్రుంగునట్లు, చేసినప్పటికిని, మిక్కిలి = ఎక్కువయిన, సత్త్వసంపదలన్ = బలాధిక్యతచేత-అధిక బలముచేత, మీఱిన = అతిశయించిన, గంధగజంబు=గర్వించిన-మదించిన, ఏనుఁగు, ఓర్చి = సహించి, ఉండదు + ఎ = ఉండలేదా ?-ఉండును.

తా. మిక్కిలి సత్తువగల మదించిన యేనుఁగు మావటీఁడం తన మీఁద నెక్కినను, అదలించి యంకుశమునఁ బొడిచినను, వంగఁ జేసిన నన్నిటి నోర్చుకొనుచున్నట్లే యెంత బల్లిదుఁడయినను దైవవశమున హీనునిచేఁ జిక్కి కీడుం బొందుచుండును.

చ. చదువదియెంత గల్గిన ర ♦ సజ్ఞత యించుక చాలకున్న నా
చదువు నిరర్థకంబు గుణ♦సంయుతు లెవ్వరు మెచ్చ రెచ్చ

ఈ పద్యచరమ చరణమున "ఇంపొదవెడు నుప్పులేక రుచిపుట్టఁగ నేర్చునటయ్య" అని ప్రమాణగ్రంథములలో నెందునులేని యఖండయతి పడియున్నది. దీనిని "ఇంపొదవెడు నుప్పులేక రుచియుండఁగ నేర్చునటయ్య" అని "పుట్టఁగ" అనుటకు "ఉండఁగ" అనిన స్వల్పమార్పుగా నా దోషము హరింపగలదని తెలియవలెను. "అంగులోఁ బొదవక యున్న నుప్పురుచి పుట్టఁగ" అని చాల సవరించి "ఇంపొదవెడు" అను నుప్పునకుఁగల విశేషమును దీసివేయుట సమ్మతము కాదని మా తలంపు.

లం, బదఁనుగ మంచి కూర నల • పాకముచేసిన నైననందు
నిం, పొదవెడు నుప్పు లేక రుచి • పుట్టఁగ నేర్చునటయ్య?
భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! చదువు అది=విద్య. ఎంతగల్గినన్=ఎంతయెక్కువ గానున్నను, రసజ్ఞత = సారమును గ్రహించుట, ఇంచుక = స్వల్పము-కొంచెము. ఎచ్చటన్ = ఎందైనను, గుణసంయుతులు = యోగ్యగుణము లతోఁ గూడినవారు, ఎవ్వరున్ = ఏవారును-ఎవరైనను, మెచ్చరు = పొగడరు-నుతింపరు, ఎట్లన—మంచికూరను, పదనుగన్ = పక్వముగా, నలపాకమున్ = నలచక్రవర్తిచేసిన పాకము బోలు పాకమును, చేసినన్ = చేసినప్పటికిని-వండినప్పటికిననుట. అందున్ = ఆకూరలలో, ఇంపు + ఒదవెడు + ఉప్పు = చక్కని రుచి బుట్టించెడి లవణము, లేక = లేకుండ-వేయకున్నచో నని భావము. రుచి=చవి, పుట్టఁగ నేర్చునటయ్య = కలుగఁగలదా ! కలుగదనుట.

తా. కూరనెంతచక్కఁగావండినప్పటికిని దాని యందు ఉప్పు లేక యుండిన రుచ్యముగానుండదు. దాని నేరును మెచ్చుకొననట్లే మానవు డెంతటి విద్వాంసుఁడైనను రసమును గ్రహింపలేకున్న వాని పాండిత్యము నిష్ప్రయోజన మగుటయే గాక యెట్టి గుణవంతులు నాతని నుతింపరు.

ఉ. చాలఁ బవిత్రవంశమున • సంజనితుండగు నేని యెట్టిదు
శ్శీలునినైనఁ దత్కులవి• శేషము చేనొకపుణ్యుఁడెంతయుం

43 దేవతలును రాక్షసులును అమృతముకొఱకుఁ బాలసముద్రమును దరువఁగా నందు ముందుహాలాహలమను విషవహ్ని బయలుదేరి ప్రపంచము లను దహించుచుండ నాసంక్షోభము దేవతలకుఁగూడఁ దటస్థించుటంజేసి యీశ్వరుని ప్రార్థింపఁగా నీవిషమును శివుండు తన కుత్తుక నిడుకొని లోకమునగలిగిన యలజడినిమాన్పెను. ఆకారణమునఁనీశ్వరుండు గరళకంఠు డును, విషగళుండు, నీలగళుఁడు, శ్రీకంఠుఁడునని పిలువఁబడుచుండెను.

దాలిమినుద్ధరించును సు ♦ ధానిధిఁ బుట్టగఁగాదె శంభుఁడా
హాలహలానలంబుగళ ♦ మందుధరించుటపూనిభాస్కరా. 48

టీ. భాస్కరా! చాలన్ = మిక్కిలి పవిత్రవంశమున్ = శుచియైన కులమునందు, సంజనితుండు = జన్మించినవాఁడు, అగు + ఏని = అయినట్టయిన, తత్ + కులవిశేషము + చేతన్ = వానివంశమందలిగౌరవముచే, ఎట్టి దుశ్శీలునినైనన్ = ఏలాటి చెడునడతగల వానినైనను, ఒకపుణ్యుఁడు = ఒక్క సుకృతవంతుఁడు-పుణ్యము చేసినవాఁడు. ఎంతయున్ = మిగుల,-ఎక్కువ. తాలిమిన్ = ఓరిమిచేత-ఓర్పుచేత. ఉద్ధరించును = లేవనెత్తును-పూని రక్షించును, ఎట్టులనఁగా— శంభుఁడు = శివుఁడు, పూని = యత్నించి. ఆహాలహలానలంబు = ఆ హాలాహలమనెడు నిప్పును, గళమందున్ = కుత్తుకయందు, కంఠమందు, ధరించుట = పూనుట (పెట్టుకొనుట) సుధానిధిన్ = క్షీరసాగరమందు-పాలసముద్రమందు, పుట్టగన్ + కాదు + ఎ = జన్మించుటవలననేకదా!

తా. ఎక్కువ భయమును గలుగఁజేయునదియైనను శివుఁడు హాలాహలమను నగ్నిహోత్రమును పాలకడలిలోఁ బుట్టెనను కారణమున దానిని దన కంఠమందుఁ బెట్టుకొని నట్లె యెంతదుష్టస్వభావముకలవాఁడయినను సౌభాగ్యమయిన వంశమునఁ బుట్టుటచే నావంశమందలి ఘనతచే వానినెవ్వడైన పుణ్యవంతుఁడు తప్పకుండ ప్రేమించి కాపాడును.

ఉ. చేరి బలాధికుం డెఱిఁగి ♦ చెప్పిన కార్యము చేయకుండినన్
బారము ముట్టలేఁడొకఁడె ♦ సంబునఁదాఁ జెడునెట్టిధన్యుఁడున్
బోరక పాండుపుత్రులకు ♦ భూస్థలిభాగము పెట్టుమన్న కం
సారిని గాకుచేసి చెడఁ ♦ డాయెనె కౌరవభర్త భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! బల + అధికుఁడు = సత్తువచే గొప్పవాఁడు, చేరి = సమీపించి, ఎఱిఁగి = ముందు కాఁబోవు విషయమును దెలిసికొని, చెప్పిన కార్యము = చెప్పినపని, చేయక + ఉండినన్ = ఒనరింప

కున్నచో -చేయని యెడల, ఎట్టి ధన్యుఁడున్ = ఎటువంటి సంపన్నుఁడును, పారము = ఒడ్డును-చివరను, ముట్టలేఁడు= చేరలేఁడు, పొందఁజాలఁడు, ఒక సెపంబునన్ = ఒక కారణమున, తాన్ = తాను, చెనఁన్ = వశించును-పొడగును, ఎట్టులనఁగా, పోరక = జగడము సేయకుండ (యుద్ధము చేయక) పాండుపుత్రులకున్ = పాండు కుమారులకు-పాండవులకు, భూస్థలిన్ = పుడమిని, భాగము పెట్టుము = పాలిమ్ము, అన్నకంసారిని = అనిన శ్రీకృష్ణుని, కాకుచేసి = నిందించి-తిరస్కరించి, కౌరవభర్త= దుర్యోధనుఁడు, చెడఁడాయె సె = చెడలేదా ! - చెడెననుట.

తా. దుర్యోధనుని యొద్ద కరిగి కృష్ణుఁడు పాండవులకును రాజ్యమునఁ బాలుపెట్టుమని యెంతయో జెప్ప నాతని మాటలను లెక్కసేయక దుర్యోధనుఁడు, పాడయినట్లె బలశాలి తనకడకే తెంచి చెప్పినపని యొవ్వనిచో నెంతవాఁడును తన పనిని నెరవేర్చుకొనఁజాలక శీఘ్రకాలమున నాశనము నొందును.

ఉ. చేసినదుష్టచేష్ట నది • చెప్పక నేర్పున గప్పిపుచ్చి తా
మూసినయంతటన్ బయలు • ముట్టకయుండదదెట్లు రాగిపై
బూసిన బంగరుం జెదరి • పోవఁగడంగిన నాఁడు నాటికిన్
దాసినరాగి గానఁబడ • దాజనులెల్ల నెఱుంగ భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా:- (మనుష్యుఁడు అనునది తెచ్చి పెట్టుకొనవలెను.) చేసిన దుష్టచేష్టన్ = తాను చేసిన దుర్మార్గకార్యము, చెప్పక = ఎవ్వరికిని ఎఱిఁగింపక - తెలుపక. నేర్పునన్ = నిపుణతచే - ఉపాయముచేత, కప్పిపుచ్చి = అగపడకుండ నొనరించి. తాన్ = తాను, మూసినయంతటన్ = కప్పిపుచ్చినను, బయలు ముట్టక = బహిరంగముగాక - బయటపడక, ఉండదు, అది + ఎట్లనఁగా— రాగిపైన్ = రాగి కణికిమీఁద, పూసిన బంగరున్ = పూతపెట్టిన బంగారము, చెదరిపోవన్ = విడిపోవుటకు, కడఁగినన్ = ఆరంభము కాఁగా, (మొదలు పెట్టఁగా) నాఁడు నాటికిన్

=ఆనాఁటికానాఁడు-క్రమముగ, దాఁచినరాగి = తగుల్కొనియున్నతామ్రము, జనులు + ఎల్లన్ = మనుష్యులందఱు, ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు, కానఁబడదా = అగపడలేదా-అగపడుచున్నది.

తా. తామ్రముమీఁదఁ బూఁతపెట్టిన బంగారము హరించిపోయిన తోడనే యందున్న రాగి యెల్లరికి గనుపడుచున్నట్లు దుర్మార్గుఁడు తానాచరించిన దుష్కృత కార్యము నిపుణతతో, గప్పిపెట్టినప్పటికి నయ్యది యెల్లరకు తెలియకుండదు.

చ. తగిలిమదంబుచే నెదిరి • దన్ను నెఱుంగక దొడ్డవానితోఁ
 బగఁగొనిపోరుటెల్లనతి • పామరుఁడై చెడుటింతెకాక తా
 నెగడిజయింపనేరఁడది • నిక్కము తప్పదు;ధాత్రిలోపలన్
 దెగి యొకకొండతోఁదగరు • దీకొనితాఁకిననేమిభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! తగిలి = వెన్నంటి-వెంటఁబడి, మదంబుచేన్ = గర్వముచే=మత్తతచే, ఎదిరిన్ = శత్రుబలమును, తన్నును = తనబలమును, ఎఱుంగక = గుర్తింపక - తెలిసికొనక, దొడ్డవానితోన్ = ఒకానొక మంచివానితో, పగన్ + కొని = శత్రుత్వము వహించి - విరోధించి, పోరుట + ఎల్లన్ = దెబ్బలాడుటయంతయు- పోట్లాడుటయంతయు, అతి పామరుఁడు + ఐ= మిక్కిలి జ్ఞానములేనివాఁడై-చాల మూఢుఁడై, చెడుట = నశించుటయే, ఇంతెకాక = ఇట్లేయగును గాని;ఇంతకన్న వేఱుగా, తాన్ = తాను, నెగడి = వృద్ధిపొంది. అధికుఁడయి, జయింపనేరఁడు = సాధింపనేరఁడు - గెలువలేఁడు, నిక్కము = సత్యము-నిజము, తప్పదు = ఇదితప్పదు, ధాత్రిలోపలన్=పృథివియందు-పుడమిలో, తగరు = గొఱ్ఱెపోతులు, తెగి = ధైర్యముతో-సాహసముతో, ఒక కొండతోన్ = ఒక యద్రితోడ-ఒక పర్వతముతో, దీకొని = ఎదుర్కొని, తాకినన్ = తలపడిన యెడల-కలియఁబడినచో, ఏమి = ఏమిలాభమున్నది? - ఫలము లేదనుట.

తా. గొడ్డలిపోటు తెగఁబడి యొక పర్వతముతోఁ బోరాడినచో దలవ్రక్కలైపగులుటతప్ప దాని వలన ఫలమింతయు లేకపోవునట్లే దుర్బలుఁడు క్రొవ్వుచే దనయొక్కయు విరోధులయొక్కయు బలమును దెలిసికొనకుండ బల్లిదునితో బోట్లాడినచోఁ దాను జెడుటయేగాని లాభమేమియును లేదు.

చ. తడవఁగ రాదుదుష్టగుణుఁ♦ దత్త్వమెఱుంగక యెవ్వఁడైన నా
చెడుగుణ మిట్లువల్వదని♦ చెప్పిన గ్రక్కునఁ గోపచిత్తుఁడై
కడుఁదెగజూచుఁగామఱుఁగఁ ♦ గాఁగిన తైలము నీటిబొట్టుపై
బడునెడ నాక్షణంబెగసి ♦ భగ్గునమండక యున్నె,భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! దుష్టగుణున్ = చెడ్డగుణములుగలవానిని, తత్త్వము = నిజము, ఎఱుంగక = తెలిసికొనకుండ, తడవ రాదు = వానిమీఁదికేఁగఁ గూడదు, ఎవ్వరు + ఐనన్ = ఏమనుజులుగాని, ఆ చెడు గుణము = వారలొనరించు పాడు పని, ఇట్లు-ఈవిధము, వల్వదు = తగదు, అని చెప్పినన్ = పలికినచో-బోధించినయెడ, గ్రక్కునన్ = శీఘ్రముగా-త్వరగా, కోపచిత్తుఁడు + ఐ = క్రోధముతోఁ గూడిన హృదయము గలవాఁడై, కడున్ = మిగుల, తెగన్ = సాహసకార్యమొనర్చుటకు, చూచుగా = ఎంచునుగదా, ఎట్లనగా:—మఱుఁగన్ = (సల సల) ఉడుకునట్లు కాఁగిన, తైలము = మఱఁగిన నూనె, నీటిబొట్టు = ఉదకబిందువు, పై = (తన) మీఁద-అనగా నూనెలోననుట, పడునెడన్ = పడునట్టి వేళ, ఆక్షణంబు + ఎ = వెంటనే, ఎగసి = లేచి - ఉద్రేకించి, భగ్గునన్ = భగభగమని, మండక + ఉన్నె = మండక పోవునా? - అనగా మండుననుట.

తా. ఎక్కువగాఁ గాగిన చమురుమీఁద నుదకబిందువు పడినయెడల మీఁదికిలేచి భగభగమని మండునట్లే • దుర్మార్గుఁడు తనకు హితబోధ చేయువారి మీఁద క్రోధమువహించి మండిపడుఁగావున నాతనిజోలికయ్యము నకు వెళ్ళరాదు.

చ. తనకు ఫలంబులేదని యె♦దం దలపోయఁడు కీర్తిగోరు నా
ఘనగుణశాలి లోకహిత♦ కార్యము మిక్కిలిభారమైన మే

లనుకొని పూను, శేషుఁడు స • హస్రముఖంబులగాలి గ్రోలి తా
ననిశము మోవఁడేమఱి మ • హాభరమైన ధరిత్రిభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! కీర్తి = యశమును, కోరు = కాంక్షించు-అపేక్షించు, ఆ ఘనగుణశాలి = ఆ మంచి గుణములచేఁ బ్రకాశించుచున్నవాఁడు, తనకున్ = తనకు, ఫలంబు = లాభము, లేదు + అని = కలుఁగలేదని, ఎదన్ = హృదయమునందు, తలపోయఁడు = తలంపఁడు-ఆలోచన సేయఁడు, లోకహితకార్యము = ప్రపంచమునకు మేలయిన పని, మిక్కిలి = చాల-మిగుల. భారము + ఐనన్ = బరువైనను-కష్టమయినను, మేలు=మంచిది, అనుకొని = ఊహించి,తలంచి, పూనున్ = ఆ పని నొనర్ప యత్నించును-ఎట్లనఁగా, శేషుఁడు = అనంతుఁడు = ఆదిశేషువు, సహస్రముఖంబులన్ = తన వేయి మోములచేత, గాలిన్ + పవనమును-వాయువును, గ్రోలి = పీల్చి-భక్షించి, తాన్ = తాను, మఱి, మహాభరమున్ = మిగుల బరువైనది, అయిన ధరిత్రిన్ = అయిన పృథివిని, అనిశమున్ = ఎప్పుడును, మోవఁడు + ఏ = భరింపలేఁడా! మోయుచున్నాఁడనుట.

తా. ఆదిశేషుఁడు గాలి నాహారము చేసికొని జగదుపకారార్థము భూమినిభరించుచున్నట్లే ప్రపంచమునఁ గీర్తిని కాంక్షించువాఁడుతనకు

శేషుఁడు=కశ్యప ప్రజాపతికిని కద్రువకును బుట్టిన పుత్రులలో జ్యేష్ఠుఁడు. ఇతఁడు తన తల్లియైన కద్రువ వినతయెడలచేసిన యక్రమమున కోర్వఁజాలక గంధమాదనము, బదరికాశ్రమము, గోకర్ణము మొదలగు దివ్యక్షేత్రములయందు మహాతపమాచరింపఁగా బ్రహ్మ యతని సత్యనిష్ఠకును ధైర్యమునకు మెచ్చి భూభారమును వహించునట్టి శక్తిని ప్రసాదించి గరుడునితో సఖ్యము గలిగి యుండుమని చెప్పెను. అతఁడట్లేచేయుచుండెను. మఱియు నతఁడు ఈశ్వరప్రసాదముచే విష్ణువునకుఁ బాన్పై వేయి పడగలతో భూమిని మోయుచు నాగులకందఱకు రాజై యుండెను. ఇతనికి భృగుమహర్షి శాపము వలన బలరామావతారము కలిగెను.

లాభము లేకున్నను ప్రపంచమునకొరకు యెంతకష్టపుం బనినైనను నిర్వహించును గాని తన లాభమును మాత్రమే చూచుకొనఁడు.

చ. తనకు నదృష్టరేఖ విశ ♦ దంబుగఁ గల్గినఁగాని లేనిచో
జనునకు నెయ్యెడన్ బరుల ♦ సంపదవల్ల ఫలంబు లేదుగా
కనుఁగవ లెస్సగాఁ దెలివి ♦ గల్గిన వారికిఁ గాక గ్రుడ్డికిన్
కనుపడునెట్లు వెన్నెలలు♦గాయఁగ నందొకరూపు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! తనకున్ = తనకు, అదృష్టరేఖ = భాగ్యచిహ్నము, విశదంబుగన్ = స్పష్టముగా, కల్గినన్ + కాని = ఉండినచో కాని, లేనిచోన్ = అభాగ్యరేఖ లేని యెడల, జనునకున్ = మానవునకు, ఏ + ఎడన్ = ఎప్పుడును-ఏ సమయమందును, పరుల సంపదవల్లన్ = ఇతరుల-అన్యుల భాగ్యము వలన, ఫలంబు = లాభము, లేదుగా = లేదు కదా-ఎట్లనఁగా:— కనుఁగవన్ = నేత్రద్వయమందు-రెండు కన్నుల యందును, తెలివి = ప్రకాశము, లెస్సగాన్ = చక్కఁగా-బాగుగా, కలిగినవారికిఁ గాక = ఉన్న మనుజులకే తప్ప-అనఁగా దృష్టియందు దోషమింతయు లేని వారికనుట, గ్రుడ్డికిన్ = అంధుడగు వానికి, వెన్నెలలు = చంద్రికలు, కాయఁగన్ = ప్రసరింపఁగా-వ్యాపించి యుండగా, అందున్ = ఆ వెన్నెలలందు, ఒక రూపు = ఒక రూపమయినను, ఎట్లు కనుపడున్ = ఏరీతినగపడును?-అనఁగా నగపడదనుట.

తా. వెన్నెల లెల్లెడల నలముకొని యున్నను, దానిలో నుండు రూపములు దృష్టి చక్కఁగా నున్నవారికిఁ గాన్పించునుగాని యంధున కగ్గపడనట్లే యితరుల భాగ్యము లెల్లెడఁ బ్రసిద్ధమైయుండినను వాని వలన లాభము అదృష్టవంతులకే గాని, అదృష్టహీనులకుఁ గలుగదు.

ఉ. తాలిమితోడుతం దగవు ♦ తప్పక నేర్పరి యొప్పుదప్పులం
బాలనసేయుఁగాకట ను ♦ పాయవిహీనుఁడు సేయనేర్చునే ?
పాలునునీరు నేఱుపఱు ♦ పంగ మరాళ మెఱుంగుఁగాకమా
ర్జాల మెఱుంగునే తదురు♦చారురసజ్ఞతఁబూన భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! నేర్పరి = తెలివికలవాడు - నేర్పుగలవాఁడు, తాలిమి తోడుతన్ = శాంతముతో - ఓర్పుతో, తగవు = న్యాయమును, తప్పక = వీడక - వదలక. ఒప్పుతప్పులన్ = మంచిచెడ్డలను - పుణ్యపాపములను, పాలన సేయుఁగాక = పరిపాలించునుగాని - లేక తూచునుగాని, అటన్ = ఆ పనిని, ఉపాయ విహీనుఁడు = నేర్పులేనివాఁడు, చేయన్ = - ఆ మంచిచెడ్డలను చక్కబఱచుటకు, నేర్చును + ఏ = తగునా - సమర్థుడు కాఁడనుట, మరాళము = అంచ - హంస, పాలును = క్షీరమును, నీరును = ఉదకమును జలమును, ఏఱు పఱుపంగన్ = విభజించుటకు - విడఁదీయుటకు, ఎఱుంగన్ + కాని = తెలిసికొనును గాని, మార్జాలము = పిల్లి - చీలి, తత్ = ఆయంచయొక్క, ఉరు = ఘనమయినదియు, చారు = మనోజ్ఞమైనదియు, నగు రసజ్ఞతన్ = రసమును గ్రహించుశక్తిని - అనఁగాఁ బాలును నీరును వేఱుసేయుశక్తియనుట, ఊనన్ = వహించుట - పొందుట, ఎఱుంగును + ఏ = తెలిసికొనఁగలదా = ఎఱుఁగదనుట.

తా. నీరక్షీరములను విభజన సేయుటకు రాజహంస తగును గాని మార్జాలము తగినది కానట్లె దోషాదోషములను విడదీయుటకు నిపుణత కలవాఁడు సమర్థుఁడుగాని నేర్పులేనివాఁడు తగినవాఁడు కాఁడు.

ఉ. తాలిమితోడఁ గూరిమిఁ గృ ♦ తఘ్నున కెయ్యెడ నుత్తమో
త్తముల్ మేలొనరించినన్ గుణము ♦ మిక్కిలి కీడగుఁ,
బాముపిల్లకున్, బాలిడి పెంచిన న్విషము ♦ పాయఁగనే
ర్చునె దానికోఱలం, జాలఁగ నంతకంత కొక ♦ చాయను
హెచ్చునుగాక భాస్కరా. 51

టీ. భాస్కరా, ఉత్తమ + ఉత్తముల్ = మంచివారిలో మంచివారు - అనగా మిక్కిలి మంచివారనుట, తాలిమితోడన్ = ఓర్పుతో - శాంతముతో, కూరిమిన్ = ప్రియముచేత, కృతఘ్నునకున్ = చేసిన మంచిని మఱచువానికి, ఎయ్యెడన్ = ఏవేళను - ఏసమయమందును, మేలు=

మంచి-ఉపకారము, ఒనరించినన్ = చేసినచో, గుణము = తానొనర్చిన యుపకారమువలనఁగలిగెడు లాభము,మిక్కిలి=మిగుల, కీడు + అగున్ = చెడుఁగగును, -ఎట్లనఁగా, పాముపిల్లకున్=సర్పశిశువునకు, పాలు + ఇడి= క్షీరములుపోసి, పెంచినన్ = రక్షించినచో, దానికోఱలన్ = అపాము పిల్లదంతమునందు, విషము = గరళము, చాలఁగన్ = ఎక్కువగా, అంత కంతకున్ = క్రమక్రమముగా, ఒకచాయన్ = ఒక రీతిగా-ఒక విధముగా, హెచ్చునుగాక = అధికమగుచుండును గాని, పాయఁగన్ + నేర్చును + ఎ = పోవునా ? -ఆ విషము హరింపదనుట.

తా॥ పాముపిల్లకుఁ బాలువోసి పెంచినను, దాని కోరలయందున్న గరళము క్రమముగా వృద్ధియగుచుండును గాని తగ్గనట్లె యోగ్యులుచేసిన మంచిని మఱచెడివానికి మేలొనర్చినను దానిచే గలుగు ఫలము మిక్కిలి వ్యత్యస్తమగును.

చ. తెలియనికార్యమెల్లఁ గడ ♦ తేర్చుటకొక్క వివేకిఁజేకొనన్
వలయును వైనదిద్దుకొన ♦ వచ్చుఁ బ్రయోజనమాంద్యమేమియుఁ
గలుగదు, ఫాలమందుఁ దిలకంబిడునప్పుడు చేతనద్దమున్
గలిగినఁ జక్కఁజేసికొనుఁ ♦ గాదెనరుండడిచూచి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా ! తెలియని కార్యము + ఎల్లన్ = తెలియనట్టి పని నంతను, కడతేర్చుటకున్ = నెరవేర్చుటకు, ఒక్కవివేకిన్ = ఒకజ్ఞానవం తుని, చేకొనన్ వలయు=చేర్చుకొనవలయును, అటు + ఐనన్=అట్లయిన యెడ, దిద్దుకొనన్ వచ్చున్ = లోపములు లేకుండఁ బనిని సానుకూలము చేసికొనవచ్చును, ప్రయోజనమాంద్యము = పనికిఁ దడవు - కార్యమున కాలస్యము, ఏమియున్ = ఇంచుకయును-ఎంతమాత్రమును, గలుగదు = సం భవింపదు - ఎట్లనఁగా, నరుండు = మనుజుండు, ఫాలమందున్ = మొగ మున -నుదుటను, తిలకంబును = బొట్టును, ఇడునప్పుడు = ఉంచుకొను నపుడు-పెట్టుకొనుతఱి, చేతన్=హస్తమందు-కరమున, అద్దమున్=దర్పణ

మును కలిగినన్ = ఉన్నయెడల, అది = ఆదర్పణము, చూచి = కను కొని వీక్షించి, చక్కన్ = చేసికొనుట + కాదు + ఎ = ఒప్పనట్లు సవ రించుకొనును గదా,

తా॥ మనుష్యుడు మొగమున బొట్టుపెట్టుకొనునపుడు హస్తమం దద్దముండినయెడల దానినిజూచుకొని యాతిలకమును జక్కఁగాసవరించు కొనునట్లె తనకుగోచరముగాని పనిని నెరవేర్చుటకొక తెలివిగలవానిని వద్దఁ నుంచుకొనినచోఁ నాతనిచేఁ బని యాలస్యము గాకుండ నెరవేర్చు కొనును,

ఉ. దక్షుఁడు లేని యింటికిఁ బదార్థము లొకచోటనుండి వే
లక్షలు వచ్చుచుండిననుఁ బలాయనమైచనుఁగల్లకాదు,ప్ర
త్యక్షము వాగులున్ వరద లన్నియు వచ్చిన నీరునిల్చునే
యక్షయమైనగండి తెగినట్టి తటాకములోన భాస్కరా. 53

టీ. భాస్కరా! దక్షుఁడు = బాధ్యత వహించినట్టి యజమానుఁడు లేనియింటికిన్ = లేనట్టి గృహమునకు, పదార్థము = ద్రవ్యము, వేలు + ఒకచోనుండి = ఇంకొకతావునుండి, వేలక్షలు = వేయి లక్షల రూప్య ములు, వచ్చుచుండినను = వచ్చుచున్నను-ఇంటఁ పడుచున్న దనుట, పలాయనము + ఐ = చెల్లాచెదరై, పోవును = నశించును-అనఁగా నెప్పు డువచ్చిన పదార్థము నప్పుడే యితరులు హరియించుచుందు రనుట-కల్ల గాదు = ఇట్లు జరుగుట-అసత్యము గాదు-నిజము, ప్రత్యక్షము = అది స్పష్టము-ఎట్లనఁగా, వాగులు = పర్వతములలో బయలుదేరు నేరులు, వరదలు = అన్నియున్ = జల ప్రవాహములెల్ల - నీటి వెల్లువ లెల్ల వచ్చినన్ = ప్రవహించుచున్నను, అక్షయము = నాశనములేనిది-గొప్పది ఐనగండి = ఐన కన్నము, తెగినట్టి తటాకములోన్ = పడిన చెఱువులలో, నీరు = ఉదకము-జలము, నిల్చునే = నిలిచియుండునా-ఉండదనుట.

తా॥ గట్టునకు బెద్ద వరదపడిన తటాకములోని కన్నినదీప్రవాహ ములు వచ్చిపడినను జలము గొంచెమైనను చెఱువున నిలువనట్లే కుటుంబ

భారమును బూనినగృహయజమానుఁడు లేకున్న నెన్ని తావులనుండి యెన్ని పదార్థములు వచ్చి పడుచుండినను వెంటనే కుటుంబ భారము లేని యితరులచే హరింపబడుచుండును గాని యేమియు నింట నిలువ యుండదు.

ఉ. దానపరోపకార గుణ ♦ ధన్యత చిత్తములోన నెప్పుడున్
లేని వివేక శూన్యునకు ♦ లేములు వచ్చిన వేళ, సంపదల్
పూనిన వేళ, నొక్క సరి♦పోలును, జీకున కర్ధరాత్రి యం
దైనన దేమి పట్టపగ ♦ లైన నదేమియు లేదు భాస్కరా. 54

టీ. భాస్కరా! దాన = దాతృత్వము-ఈవి, పరోపకార = ఇతరులకు మేలుచేయుట, గుణ(మున్నగు) సద్గుణములచేత, ధన్యత = కృతార్థత్వము, ఎప్పుడున్ = ఏవేళను-ఏ సమయమందును, చిత్తములోన్ = హృదయమున, లేని వివేకశూన్యునకున్ = లేకున్న యజ్ఞానికి-లేని మూర్ఖునకు లేములు = దారిద్ర్యములు, పేదఱికములు, వచ్చిన వేళన్ = సంభవించిన సమయమందు, సంపదల్ = భాగ్యములు-ఐశ్వర్యములు, పూనిన వేళన్ = వహించినప్పుడు-కలిగినతఱి, ఒక్కసరిపోలును = ఒకవిధముగ నేయుండును. ఎటులనఁగా, చీకునకున్ = అంధునకు-గ్రుడ్డివానికి, అర్ధరాత్రి = నడురేయి, ఐనన్ + అది + ఏమి = అయిన దాని వలన గష్టమేమి ? పట్టపగలు = మధ్యాహ్నము, ఐనన్ + అది + ఏమి = అయిన దానివలనఫలమేమి, నడురేయియు, మధ్యాహ్నము నొక్కటియేగాని గ్రుడ్డివానికినడురేయికష్టమును, మధ్యాహ్నము సౌఖ్యము లేదనియు రెండు నొకటియే యనియభిప్రాయము.

తా. అంధునకు నడురేయియు మిట్టమధ్యాహ్నము నొక్కవిధముగనే యుండును గాని భేదమేమియు లేనట్లు దానము పరోపకారము నెన్నఁడు లేని మూర్ఖునకుఁ బేదఱికము వచ్చినను సంపత్తు గలిగినను నొక తీరుగనే యుండును.

ఉ. దానము సేయఁగోరిన వ ♦ దాన్యునకీయఁగ శక్తి లేనిచో
నైనఁ బరోపకారమున ♦ కై యొక దిక్కునఁ దెచ్చియైన నీఁ

బూనును, మేఘుడంబుధికిఁ బోయిజలంబులఁదెచ్చియీయఁడే
వాన సమస్తజీవులకు వాంఛితమింపెసలార భాస్కరా. 55

టీ. భాస్కరా, దానము = ధర్మమును, చేయన్ = ఒసఁగుటకు, కోరినవదాన్యునకున్ = ఇష్టపడు తేగకానికి - దాతకు, ఈయన్ + కన్ = ఒసఁగుటకు, శక్తి = సమర్థత, లేనిచోన్ + ఐనన్ = లేకున్నను, పరోపకారమునకున్ = అన్యులకు మేలుసేయుటకు, ఒక దిక్కునన్ = ఇంకొకతావున, తెచ్చి + ఐనన్ = తీసికొనివచ్చియైనను, ఈన్ = ఒసఁగుటకు, ఇచ్చుటకు, పూనును = వహించును - యత్నము చేయును, ఎట్టులనఁగా - మేఘుఁడు = ఘనుఁడు-మబ్బు. అంబుధికిన్ = కడలియొద్దకు -సముద్రముకడకు. పోయి= చని - వెళ్ళి, జలంబులన్ = ఉదకములను - నీటిని, తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి, సమస్తజీవులకున్ = అన్ని జంతువులకు, వాంఛితము = కోరిక, ఇంపెసలు + ఆరన్ = నిండునట్లు - ఫలించు రీతిగా, వానన్ = వర్షమును, ఈయఁడు + ఏ= ఒసఁగఁడా - అనఁగాఁ కురిపించుచుండుననుట.

తా. మబ్బు తన యొద్ద జలములు లేని సమయమందు సముద్రుని కడకేగి యుదకముం దెచ్చి సకలప్రాణికోటియు నానందించునట్లు వర్షించుచున్నట్లె దానమందాశయున్న త్యాగియుఁ దనకడ ద్రవ్యములేని సమయమున నింకొకనియొద్ద బదులుతెచ్చియేని నొసంగుచుండును.

ఉ. దానముచేయ నేరనియధార్మికు సంపదయుండియుండినన్
దానెపలాయనంబగుటఁ తథ్యము, బూరుగుమ్రానుగాచినన్
దానిఫలంబు లూరకవృథాపడిపోవవె యుండి గాలిచేఁ
గానలలోన నేమిటికిఁ గాకయుభోజ్యములౌట భాస్కరా. 56

టీ. భాస్కరా, దానము = ఈవి - దాతృత్వము, చేయనేరని అధార్మికుసంపద = చేయుట కిష్టపడని ధర్మహీనుని యొక్కఐశ్వర్యము, ఉండియుండినన్ = ఉండియుండినను, తాను + ఎ = తనంతటఁ దానె,

పలాయనంబు + అగుట = పారిపోవుట, తథ్యము = సత్యము, నిశ్చయము,
ఎట్లనఁగా:—బూరుగుమ్రాను = శాల్మలివృక్షము, కాచినన్ = ఫలించి
నను - పండినను, దాని ఫలంబు=ఆ బూరుగుచెట్టు పండ్లు, అభోజ్యములు
=భుజింపదగనివి-తినగూడనివి, అగుటన్ = అయియుండుటచే, ఊరక,
మిన్నక, వృథా = వ్యర్థముగా, ఎండి=శుష్కించి -ఎండచే నెండిపోయి,
గాలిచేన్ = వాయువువలన - గాడ్పువలన, కానలలోనన్ = అరణ్యము
లందు - అడవులలో, ఏమిటికిఁగాక = ఎందుకుఁ బనికిరాక, పడిపో
వవు + ఎ = పడిపోవుచుండలేదా - పడుచున్నవనుట.

తా. బూరుగుచెట్టు పండినను దాని పండ్లుతినుట కెవ్వరికిని పనికి
రాక శుష్కించి వాయువశమున నెగురఁగొట్టఁబడి వనములయందు వృథా
గాఁ బడిపోవుచున్నట్లె ధర్మబుద్ధి లేనివానికి ఐశ్వర్యములున్నను నవియు
న్నట్లె యుండి పరుల కేరికి నుపయోగము పడక పోవుచుండును.

చ. నడవక చిక్కులేమి యగు ♦ నాఁడు నిజోదర పోషణార్థమై
యడిగిభుజించుటల్ నరుల ♦ కారయవ్యంగ్యముకాదుపాండవుల్
గడుబలశాలులేవురు న ♦ ఖండవిభూతిఁ దొలంగిభైక్షముల్
గుడువరెయేకచక్రపురిఁ ♦ గుంతియుఁదారొకచో టభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, నడవక = జరుగుబాటులేక, లేమియగునాఁడు =
దారిద్ర్యము వచ్చునపుడు -పేదఱికము సంభవించుతఱి, నిజ + ఉదరపో
షణ + అర్థమై = తన కడుపు నిండించుకొనుటకు, అడిగి - కోరి-యా
చించి, భుజించుటల్ = భక్షించుటలు-తినుటలు, రయన్ =విచారింపగా,
ఆలోచింపఁగా, నరులకున్ =మనుష్యులకు, వ్యంగ్యము = నిందింపఁదగినది,
కాదు, - ఎట్లనఁగా:—కడున్ = మిగుల, బలశాలులు = బల్లిదులు—
బలవంతులు, ఏవురు = అయిదుగురు, పాండవుల్ = పాండురాజు కుమా
రులు—ధర్మరాజాదులు = ధర్మరాజు, భీముఁడు, అర్జునుఁడు, నకులుఁడు
సహదేవుఁడు, అఖండవిభూతిన్ = ఎక్కువయగు నైశ్వర్యము నుండి,

తొలంగి = విడిపోయి, ఏకచక్రపురిన్ = ఏకచక్రమను నామముగల పట్టణమందు, తారును = తామును-పాండవులును, కుంతియున్ = తల్లియైన కుంతీదేవియు, ఒకచోటన్ = ఒకస్థలమందు, భైక్షముల్ = భిక్షాటనమువలనఁ దెచ్చుకొనిన యన్నములు, కుడువరు + ఎ = భక్షింపరా?-తినరా, అనఁగా బిచ్చమెత్తుకొని తినిరనుట.

తా. పంచపాండవులును బలవంతులైయుండి సకల సంపదలను విడిచిపెట్టి తల్లియగు కుంతీదేవితోఁగూడ నేకచక్రపురమున ముష్టియెత్తుకొని జీవించుచున్నట్లే లోకములో మనుష్యుఁడు పేదఱికము ననుభవించు సమయమునందు తన కడుపునిండించుకొనుటకు ఇతరుల యాచించుట తప్పులోనిది కాదు.

చ. నుడువుల నేర్పు చాలని మనుష్యుఁ డెఱుంగక తప్పనాడినం
గడుఁ గృపతోఁ జెలంగుదురు • కాని యదల్పరు తజ్జ్ఞులెల్లఁ ద
ప్పడుగులు వెట్టుచున్న డచు • నప్పుడు బాలుని ముద్దు సేయఁగాఁ
దొడఁగుదు రింతె కాని పడ • ద్రోయుదురే యెవరైన
భాస్కరా. 58

టీ. భాస్కరా! నుడువులన్ = పలుకుల యందు - మాటలలో, నేర్పు = చతురత, చాలని మనుష్యుఁడు = లేనట్టి మనుష్యుడు, ఎఱుఁగక = తెలియక, తప్పు + ఆడినన్ = తప్పుపలికినయెడల, తజ్జ్ఞులు + ఎల్లన్ = విద్వాంసులందఱు - పండితులందఱు, కడున్ = మిగుల, కృపతోన్ = కరుణతో-దయతో, చెలంగుదురు = ఒప్పుదురు-సంతోషింతురు, కాని, అదల్పరు = క్రోధముతోఁ గసరరు, -ఎట్లనఁగా, తప్పు + అడుగులు = తప్పటడుగులు-అనఁగా చిన్నఁగా నడువ నేరని పసితనముననుట, పెట్టుచున్ = వేయుచు, నడుచునప్పుడు = నడుచు సమయమందు, బాలునిన్ = పసివానిని-పిల్లవానిని, ముద్దుచేయన్ + కాన్ = ప్రేమించుటకు, తొడఁగుదురు = ప్రయత్నింతురు - మొదలు పెట్టెదరు, ఇంతె

కాని = అంతియేకాక, యెవరు + ఐనన్ = ఎట్టి చెడ్డ మనుష్యుడయినను, పడన్ = క్రిందఁ బడు నట్లుగా, త్రోయుదురు + ఎ = త్రోయుదురా - త్రోయరనుట.

తా. ఎటువంటిదుర్మార్గులైనను, పిల్లవాఁడు తప్పటడుగులతో నడుచునపుడు వానిని క్షేమంజూచెదరుగాని క్రిందికి బడద్రోయనట్లె విద్వాంసులుమాటాడ నేర్వనివారు. తప్పుమాట లాడినను వినిసంతోషింతురు గాని కోపపడి కసరుకొనరు.

ఉ. చేరిచి బుద్ధిమంతుఁడతి • నీతివివేకము దెల్పినం జెడం
గారణమున్న వాని కది • కైకొనఁగూడదునిక్కమే దురా
చారుఁడురావణాసురుఁ డసహ్యముఁనొందడె చేటు కాలముం
జేరువయైననాఁడు నిర•సించివిభీషణు బుద్ధి భాస్కరా. 59

టీ. భాస్కరా! బుద్ధిమంతుఁడు = జ్ఞానముకలవాఁడు, చేరిచి = అలవరచుకొని-గ్రహించి, అతినీతివివేకము = ఎక్కువయగు నీతియొక్క విశేషమును, తెల్పినన్ = తెలియఁజేయఁగా, చెడన్ = పాడగుటకు, కారణమున్నవానికిన్ = హేతువుగలవానికి, అది = ఆనీతి, కైకొనన్ = తీసికొనుటకు-గ్రహించుటకు, కూడదు = ఇష్టముండదు, నిక్కము + ఏ = నిజమే, దురాచారుఁడు = చెడ్డవర్తనగలవాఁడు, రావణాసురుఁడు, చేటుకాలము = చెడుకాలము, చేరువ + ఐనవాఁడు = దగ్గరిలినతఱి, సమీపించినపుడు, విభీషణుఁడు చెప్పినసీతిని, నిరసించి = నిందించి-తిరస్కరించి, అసహ్యము పొందఁడు + ఎ = శోకను జెందఁడా! అనఁగాఁ బొందెననుట.

తా. దుష్టుఁడగు రావణాసురుఁడు తనకుఁ జేటుకాలముసమీపించుటచేత సోదరుఁడగు విభీషణుఁడు పలికిన నీతివాక్యములఁ దిరస్కరించినట్లె లోకమున మనుష్యుఁడు తనకుఁ జెడుకాలము తటస్థించు సమయమునబుద్ధిమంతుఁడు పలికిన యిష్టవాక్యముల నాలకింప సమ్మతింపఁడు.

చ. నొగిలిన వేళ నెంతటిఘ • నుండును దన్నొక రొక్క నేర్పుతో
నగపడి ప్రోదిసేయక త • నంతట బల్మికి రాఁడు నిక్కమే
జగమున నగ్నియైన గడు • సన్నగిలంబడి యున్న నింధనం
బెగయఁగఁ ద్రోచి యూదక మ • రెట్లు రవుల్కొన నేర్చు
భాస్కరా. 60

టీ. భాస్కరా! నొగిలినవేళన్ = దారిద్ర్యము సంభవించియున్నప్పుడు, ఎంతటిఘనుఁడును = ఎంతటి గొప్పవాఁడయినను, తన్నున్ = తన్ను, ఒకరు = ఇంకొకరు, ఒక్క నేర్పుతో = ఒకయుపాయముతో, అగపడి = కాన్పించి, ప్రోదిచేయక = రక్షింపకుండ, తనంతట = తనకు దాను, బల్మికిన్ రాఁడు = బలియుఁడు-బలమును వహింపలేఁడు, నిక్కము + ఏ = సత్యమే—నిజమే, ఎట్లనఁగా:—జగమునన్ = పుడమియందు, భూమిలో, అగ్నియైనన్ = అగ్నిహోత్రుఁడయినను-అనఁగాఁ దేజముతో నిండిన అగ్నియైనను అనుట, కడున్ = మిగుల సన్నగిలంబడియున్నన్ = కుశించియున్న వేళయందు, కృశించి యున్నప్పుడు, ఇంధనంబున్ = పుల్లను, కట్టెను, ఎగయఁగన్ + త్రోచి = ఎగసన ద్రోచి, ఊదక = గాలిని పూరింపకున్న యెడల, మఱి ఎట్లు = ఇంక నేరీతిని, రవుల్కొనన్ నేర్చున్ = మండ నేర్చును.

తా. తేజముతో నిండిన యగ్నియైనను కృశించియున్నపుడు పొయిలోని కట్టెలను చక్కఁగా నెగసనద్రోసి నేర్పుతో నూఁదినఁగాని మరల రాజి మండనట్లే యొక గొప్పవానికి పేదఱికమువచ్చినప్పుడు ఇంకొకఁడు వానిం బ్రియమునఁ జేరదీసి రక్షించినంగాని మరల బలమును బొందనేరఁడు.

ఉ. పండితులైనవారు దిగు • వం దగనుండఁగ నల్పుఁడొక్కఁడు
ద్దండతఁ బీఠమెక్కిన బు • ధప్రకరంబుల కేమియెగ్గగున్
గొండొక కోఁతి చెట్టుకొన • కొమ్మలనుండఁగఁ గ్రిందగండభే
రుండమదేభసింహనికు • రుంబములుండవె ? చేరిభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! పండితులు = విద్వాంసులు, ఐనవారు = అయిన మనుష్యులు, దిగువన్ = నేలపై-క్రిందుగా, ఉండఁగన్ = నివసించి యుండఁగా, అల్పుడు = హీనుఁడు—కొద్దివాఁడు, ఒక్కఁడు, ఉద్దండతన్ = దుర్మార్గస్వభావముచే, పీఠము + ఎక్కిన = ఆసనమునగూర్చుండిన యెడల-పీఠముపై నెక్కినయెడల, బుధప్రకరంబులకున్ = విద్వాంసుల సముదాయమునకు, ఏమి ఎగ్గున్ = ఏమిచెడుగు సంభవించును? - ఏమియుఁ గీడు కలుగదనుట, ఎట్లనఁగా:—కొండొక కోఁతి = ఒకానొక వానరము, చెట్టు కొమ్మలన్ = తరుశాఖలయందు, ఉండఁగన్ = నివసించియుండఁగా, క్రిందన్ = చెట్టు దిగువభాగమున, గండభేరుండ = గండభేరుండమను పక్షులయొక్కయు, మద + ఇభ = మదించినయేనుఁగులయొక్కయు, నికురంబములు = గుంపులు, చేరి = కూడుకొని, ఉండవు + ఏ = ఉండవా? (ఉండుననుట)

తా. వృక్షము క్రిందిభాగమున గండభేరుండపక్షులు మున్నగుజంతువులుండగా నా చెట్టుకొమ్మల చివరయందొక వానరమున్నను నాజంతువులకు లోపమిసుమంతయు లేనట్లె విద్వాంసులు నేలమీఁద గూర్చుండిన తఱి నల్పుఁడొకఁడు పీఠముపైఁ గూర్చుండినను వానివలన నా విద్వాంసుల కింతమాత్రమును కొఱఁత వాటిల్లదు.

ఉ. పట్టుగ నిక్కుచున్ మదముఁ ♦ బట్టి మహాత్ములఁ దూలనాడినం
బట్టిన కార్యముల్ చెడును ♦ బ్రాణము పోవు నిరర్థదోషముల్
పుట్టు, మహేశుఁ గాదని కు ♦ బుద్ధి నొనర్చిన యజ్ఞతంత్రముల్
ముట్టక పోయి దక్షునికి ♦ మోసము వచ్చెఁ గదయ్య భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, మదముఁబట్టి = క్రొవ్వుచేత - గరువముచేత, పట్టుగన్ = పట్టుదలతో, నిక్కుచున్ = గర్వించుచు, మహాత్ములన్ = ఘనులను, తూలనాడిన = నొచ్చునట్లు పలికినయెడల, పట్టిన కార్యముల్ = తాను ప్రారంభించిన పనులు, చెడును = పాడగును - నాశనమగును, ప్రాణముల్ = అసువులు-జీవములు, పోవును, నిరర్థదోషముల్ = కార

ణములేని పాపములు, పుట్టున్ = కలుగును - సంభవించును, ఎట్లనఁగా:- మహేశున్ = శివుని, కాదని = తిరస్కరించి, కుబుద్ధిన్ = చెడ్డబుద్ధి చేత - కుత్సితమయిన బుద్ధిచే, ఒనర్చిన యజ్ఞతంత్రముల్ = చేసిన యాగ కార్యములు, ముట్టక = సానుకూలము గాక - నెఱవేఱక, పోయి = నశించి - చెడి దక్షునికిన్ = దక్షప్రజాపతికి, మోసము = కీడు, వచ్చెన్ కద + అయ్య = కలిగెనుకదా! కలిగెననుట.

తా. ఈశ్వరునిపైఁ గోపమున నాతనిం బిలువక దక్షప్రజాపతి యజ్ఞదీక్షఁ బూనెను గాని యాకార్యము సానుకూలము గాకపోవుటయే గాక యా దక్షుని ప్రాణములకుఁగూడ మోసము వచ్చినట్లే దుర్మార్గుడు మత్తతచే భూమియు నాకాశము నెఱుంగక గర్వించి యుత్తములం దిరస్కరించి తానొకపని నొనర్ప యత్నించినయెడల నప్పని చెడుటయేగాక ప్రాణహాని సంభవించును. పెద్దపాపము గూడ సంభవించును.

---

62. దక్షుఁడు = నవబ్రహ్మలలో నొక్కఁడు. కొంద తీతఁడు బ్రహ్మయొక్క యంగుష్ఠమునుండి పుట్టినవాఁడందురు. కొందఱు బ్రహ్మ మానసపుత్రుఁడందురు. ఇతని భార్య ప్రసూతి. విష్ణుపురాణములో దక్ష ప్రజాపతి కిరువది నలుగురు పుత్రులున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది. వారిలో శ్రద్ధ, లక్ష్మి, ధృతి, తుష్టి, మేధ, క్రియ, బుద్ధి, లజ్జ, వపువు, శాంతి, సిద్ధి, కీర్తి, ఈ పదుమువ్వురు ధర్మని భార్యలు. అనఁగా ధర్మద్వారము లని యెఱుంగవలయును. వీరియందు ధర్మునకుఁ బుట్టినపుత్రులు క్రమముగా, కాముఁడు దర్పుఁడు, నియముఁడు, సంతోషుఁడు, లోభుఁడు, శ్రుతుఁడు, దండుఁడు, బోధుఁడు, వినయుఁడు, వ్యవసాయుఁడు, క్షేముడు, సుఖుఁడు, యశుఁడు. తొల్లి దక్షుఁడు ఈశ్వరుండు బ్రహ్మసభలో తన్నుంగాంచి గౌరవింపలేదను క్రోధమునఁ దాను యజ్ఞము చేసినపుడు రుద్రునికి హవిర్భాగ మీయనందున నాయవమానమున కోర్వక వీరభద్రుని నిర్మించి యతనిచే దక్షుని బరిమార్చి యాగము పాడుచేసెను.

చ. పరహితమైన కార్యమతి • భారముతోడిదియైనఁబూనుసత్పు
రుషుఁడులోకము ల్పొగడఁ, • బూర్వమునందొకరాలవర్షముల్
గురియఁగఁజొచ్చినన్ గదిసి • గొబ్బున గోజనరక్షణార్థమై
గిరినొకకేలనెత్తెనఁట • కృష్ణుఁడు ఛత్త్రముభాతి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! పరహితము = ఇతరులకు మేలుచేయునట్టిది, ఐన కార్యము = అయినపని, అతిభారముతోడిది + ఐనన్ = మిక్కిలి బరువుతోఁ గూడినదైనను, లోకము = జగత్తునందలి మనుజులు, పొగడన్ = స్తోత్రము చేయునట్లుగా, పూనున్ = ఆ పనిని చేయఁ బ్రయత్నించును - ఎట్లనఁగా:—పూర్వమునందున్ = మునుపటికాలమున - ద్వాపరయుగమున, (ఇంద్రుఁడు అని తెచ్చి పెట్టుకొనవలెను.) ఒక రాలవర్షముల్ = ఒక రాళ్ళవానను-శిలావృష్టిని, కురియఁగఁ జొచ్చినన్ = వర్షించుచుండఁగాఁ. కృష్ణుఁడు = శ్రీకృష్ణమూర్తి. గొబ్బునన్ = శీఘ్రముగా - వేగముగా, కదిసి = దగ్గరిల్లి -సమీపించి, గో = గోవులను, జన = గోపాలకజనమును, రక్షించునిమిత్తము, గిరిన్ = మందరమను పేరుగల కొండను, ఛత్త్రముభాతిన్ = గొడుగురీతి, ఒక కేలన్ = ఒకహస్తముతో - ఒక చేతితో, ఎత్తెనఁట = మీఁదికెత్తిపట్టుకొనెనఁట.

తా. ఇంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణునిమీఁద క్రోధముచేత నతనిని, అతనియావులను గోపాలురను బాధించు తలంపున శిలావర్షమును గురియించుచుండఁగా, వారిం గాపాడుకొఱకు మిక్కిలికష్టమయినపనియైననునొకపర్వత

63. పూర్వకాలమున గొల్లలు ఇంద్రయాగమను నుత్సవమునుజేయుచుండ దానిని కృష్ణుఁడు మాన్పించెనని యింద్రునకుఁ గోపమువచ్చి శిలావర్షమున వారిని గోవులను బాధించుచుండఁగా దానికి భీతినొందకయొక పర్వతమును గొడుగుగాఁ బట్టి యాకష్టమును దొలఁగించెను. అట్టి కృష్ణుఁడొనర్చిన యద్భుతకార్యమునకు వాసవుండు వెరచి యాతని దయను సంపాదించుకొనెను.

మును ఛత్రముగా బట్టికొనినట్లె మహనీయుఁడు మిక్కిలి కష్టమగుపని యైనను ఇతరుల మేలుకొఱకు లోకము పొగడునట్లు చేయుచుండును.

ఉ. పలుచనిహీన మానవుఁడు • పాటి దలంపక నిష్ఠురోక్తులం
బలుకుచు నుండుఁగాని • మతి భాసురుఁడైన గుణప్రపూర్ణుఁ
డ, ప్పలుకుల్ బల్కఁబోవఁడుని • బద్ధిగ; నెట్లన వెల్తికుం
డ నాఁ, దొలఁకుచునుండుఁగాని మఱి • తొల్కునె నిండు
ఘటంబు భాస్కరా. 64

టీ. భాస్కరా! పలుచని హీనమానవుడు = మిక్కిలి తేలిక మనుష్యుఁడు-అల్పుడు, పాటి = ధర్మము-న్యాయమును, తలంపక = ఆలోచింపక-విచారింపక, నిష్ఠుర + ఉక్తులకున్ = పరుషములగు మాటలను-కఠినములగు పలుకులను, పలుకుచుండుఁగాని = అనుచుండునుగాని-చెప్పుచుండునుగాని, మతిభాసురుడు = బుద్ధిచేఁ నొప్పువాఁడు, ఐనగుణప్రపూర్ణుఁడు = అయినట్టి మంచి గుణములచే నిండినవాఁడు, ఆ + పలుకులన్ = అట్టి మాటలను, నిబద్ధిగన్ = సత్యముగా నిజముగా, పలుకన్ + పోవఁడు = సంభాషింపబోడు, ఎట్లు + అనన్ = ఏ విధమున అనగా, వెల్తికుండ = (నీరు) తక్కువగానున్న కడవ, తాన్ = తాను, అనఁగాఁ గుండయనుట, తొలఁకుచుండుఁగాని = కడవనుండి నీరు దిగి - పొరలి పోవుచునుండునుగాని-తూలిపోవుచుండునుగాని, నిండుఘటంబు = ఉదకముచే నిండియున్న కడవ, తొల్కును + ఎ = కదలునా? - కదలి నీరు తూలి పడదనుట.

తా. జలము నిండుగాలేని కుండలోని నీరు తొణకును గాని జలముచేఁ బూర్ణముగ నిండియున్నకడవలోని జలము తొణఁకనట్లే నీచుఁడయినవాఁడు ప్రేలుచుండునుగాని, గుణవంతుఁడు అధికముగామాటలాడఁడు.

చ. పలుమఱు సజ్జనుండు • ప్రియ భాషలెపల్కుఁ గఠోరవాక్య
ముల్, పలుకఁడు కాన కప్పు డవి • పల్కిన గీడునుగాదు;

65. పల్కు = మాట, గింజలోని పలుకు అని యర్థములు.

నిక్కమే, చలువకువచ్చి మేఘుఁడొక • జాడనుడా వడగం
డ్లరాల్చినన్, శిలలగునోటు వేగిరమె • శీతలనీరము గాక
భాస్కరా. 65

టీ. భాస్కరా! సజ్జనుఁడు = యోగ్యుఁడు-సత్పురుషుడు, పలుమఱు = అనేక పర్యాయములు-తఱచు, ప్రియభాషలు + ఎ = ఇష్టమయినమాటలే-మంచిపలుకులే, పల్కు = ఆడుచుండును;-వచించు చుండును, కఠోరవాక్యముల్ = కఠినపుఁబలుకులు-చెడ్డమాటలు, పలుకఁడు= వచింపఁడు,మాటలాడఁడు, ఒకానొకప్పుడు = ఒకానొక వేళ యందు, అవి = ఆ చెడుమాటలను, పల్కినన్ = వచించినప్పటికిని, కీడునుకాదు = చెడుగునుకాదు, నిక్కము + ఎ = నిజమే-సత్యమే, ఎట్లనఁగా:-చలువకున్ = చల్లఁదనమును బుట్టించుటకు, వచ్చి = ఏతెంచి-ఆవరించియనుట, మేఘుఁడు = ఘనుఁడు-మబ్బు, తాన్ = తాను-అ మబ్బనుట, వడగండ్లన్ = కరకలను, రాల్చినన్=వర్షించినను-కురిపించినను. వేగిరము + ఎ=శీఘ్రముగానే-త్వరగానే, శీతలనీరముగాక=చల్లని జలముగాకుండ, శిలలగునోటు = తాళ్ళగునా-కావనుట.

తా. మబ్బు నీటిబిందువులను గురిపించుచు!ఒకానొక సమయమున వడగండ్లను గురిసినను అవి రాళ్ళంబోలె కఠినముగా నుండక కరఁగి నీరగునట్లె సత్పురుషుండు సర్వకాలముల యందును మంచి పలుకులనే పల్కుచు నొకానొక సమయమునఁ బరుషవాక్యములు పలికినను ఆ మాటలు చెడుగుజేయక శుభములుగనే పరిణమించును.

ఉ. పాపపుఁద్రోవవాని కొక • పట్టున మేను వికాస మొందినన్
లోపల దుర్గుణంబె ప్రబ • లుంగదనమ్మఁగఁగూడ దాత్రనిన్
బాపట కాయకున్ నునుపు • పైపయిఁ గల్గినఁ గల్గుగాకనే
రూపున దానిలోఁగల విరుద్ధపు• చేదునశించు భాస్కరా. 66

టీ. భాస్కరా ! పాపపుఁ ద్రోవవానికిన్ = దుర్మార్గునకు, ఒకపట్టునన్ = ఒకప్పుడు, మేను = శరీరము-ఒడలు, వికాసము = ప్రకాశమును (కాంతి) ఒందినన్ = వహించినను, లోపలన్ = చిత్తమునందు-హృదయమున దుర్గుణంబు + ఎ = పాడుగుణమే, ప్రబలంగద = పెరుగునుకదా ! -వృద్ధియగునుగదా, అతనిన్ = ఆ దుర్మార్గుని, నమ్మఁగన్ కూడదు = నమ్మరాదు, పాపటకాయకున్ = వృకధూమకు, పై పయిన్ = మీద మీఁద, నునుపు = స్నిగ్ధత-నున్నదనము, కల్గినన్ = ఉన్నచో, కల్గున్ + కాక = ఉండునుగాని, దానిలోన్ = ఆపాపటకాయయందు, కల = ఉన్నట్టి విరుద్ధపు = వికటమైన-అసహ్యమైనయునుట, చేఁదు = విషము-తిక్తత, ఏ రూపునన్ = ఏ తెఱఁగున. నశించున్ = హరించును?-పోవును?పోదనుట.

తా. పాపటకాయ మీఁదిభాగము నునుపుగానుండినను. ఆకాయలో నుండిన చేఁదుపోనట్లే దుర్మార్గునకు ఒకప్పుడు సౌందర్యముకలిగియున్నను హృదయమునఁగల చెడ్డగుణము పోదు గావున నట్టివానిని నమ్మఁదగదు.

ఉ. పూనినభాగ్యరేఖ చెడిపోయినపిమ్మట నెట్టిమానవుండైన
ను వానినెవ్వరుఁ బ్రియంబునఁబల్కరుపిల్వరెచ్చటం,
దానిదియెట్లుకోయనినఁ దథ్యముపుష్పము వాడి వాసనా,
హీనతఁబొందియున్నయెడనెవ్వరుముట్టుదురయ్య? భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా ! పూనినభాగ్యరేఖ = మున్ను తన్ను వహించినయదృష్టపుగీత, చెడిపోయినపిమ్మటన్ = పాడైనవెనుక, ఎట్టిమానవుండు + ఐనను = ఎంతటిగొప్పమనుష్యుఁడయినను, ఎచ్చటన్ = ఏతావునందైనను-ఎచ్చోటనైనను, వానిని = ఆ భాగ్యహీనుని, ఎవ్వరున్ = ఏమనుష్యులును, ప్రియంబునన్ = ఇష్టముచేత - కూరిమిచే, పల్కరు = మాటలాడరు, పిల్వరు = చేరరు - రమ్మనరు, తథ్యము = నిజము, తాన్ = అది - అయ్యది, ఎట్లు + ఒకో + అనినన్ = ఏరీతిననిన, పుష్పము = సు

మను-పూవు, వాడి = వడలిపోయి-ఎండి, వాసనాహీనతక = మంచి పరిమళము లేకుండుటను, ఒంది = చెంది-వహించి, ఉన్న + ఎడక = ఉండినవేళయందు, ఎవ్వరుక = ఏమానవులయినను, ముట్టుదురు + అయ్యా = స్పృశింతురా ? - అంటుదురా, అనగా తాకరనుట.

తా. పూవువడలి పరిమళహీనమైన సమయమున, దాని నెవ్వరును ముట్టనట్లె యైశ్వర్యరేఖ పాడుపడిన మనుజులెంత గొప్పవారైననుదగ్గ అకు బిల్వకపోవుటయేగాక పలుకనైనఁ బలుకరు.

ఉ. పూరితసద్గుణంబుగల ♦ పుణ్యున కించుక రూప సంపదల్
దూరములైన వానియెడ ♦ దొడ్డగఁజూతురు బుద్ధిమంతులె
ట్లారయ గొగ్గులైన మఱి ♦ యందుల మాధురిఁజూచి కాదె
ఖర్జూరఫలంబులం బ్రియము ♦ చొప్పడ లోకులు గొంట
భాస్కరా !

టీ. భాస్కరా! పూరితసద్గుణంబు = పూర్ణమయినయోగ్యగుణము, కలపుణ్యునకుక = ఉన్నట్టిపుణ్యవంతునకు, ఇంచుక = స్వల్పము-కొంచెము రూపసంపదల్ = అందముయొక్క కలుములు,దూరములు + ఐనక ఉండక పోయినను = లేకున్నను, వానియెడక = అట్టివానివిషయమై, బుద్ధిమంతులు = జ్ఞానముకలవారు, దొడ్డగక = ఘనముగా - గౌరవముగా, చూతురు = కొంచెదరు-గనుగొందురు, ఎట్లు = ఏరీతిననఁగా, ఆరయుక = విచారింపఁగా, లోకులు = ప్రజలు-జనులు, గొగ్గులైనక = ముడతలు గలిగియున్నను, ఖర్జూరఫలంబులక = పేరీడుపండ్లను, ప్రియముచొప్పడక = హితముగునట్లు-ఇష్టమగునట్లుగా, కొంట = వెలకు దీసికొనుట, మఱి = ఇంతియకాక-ఇంకను, అందుల = ఆపండ్లయందున్న, మాధురిక = మధురిమను, (తియ్యఁదనమును) చూచినకాదె = కొంచియేకదా-అనఁగా రుచికనుఁగొనియేకదాయనుట.

తా. ఖర్జూరపుపండ్లు పయికి గొగ్గిగొగ్గిగానున్నను వానియందుఁగల మాధుర్యమును జూచి యెల్లవారును నిష్టముతోఁ గొనునట్లే యెంచిగుణవంతుఁ డగు సౌందర్యము లేకుండినను వానిని జ్ఞానులు ఘనునిగా నెంచిపూజింతురు.

ఉ. ప్రల్లదనంబుచే నెఱుక ♦ పాటొకయింతయు లేక యెచ్చటన్
బల్లిదుఁడైన సత్ప్రభుని ♦ బద్ధములాడిన ద్రుంగిపోదు; రె
ట్లల్లసభాస్థలింగుమతు ♦ లై శిశుపాలుఁడు దంతవక్త్రుఁడుం
గల్లలుగృష్ణునింబలికి ♦ కాదె హతంబగుటెల్ల భాస్కరా! 69

టీ. భాస్కరా! ప్రల్లదనంబుచేన్ = వదరుఁబోతుఁదనముచేత, ఎఱుక పాటు = తెలివి కలిగియుండుట, ఇంచుకలేక = లేశమయినను లేక-కొంచెమును లేక, ఎచ్చటన్ = ఎందైనను, బల్లిదుఁడు = బలము కలవాఁడు-శౌర్యవంతుఁడు, ఐనసత్ప్రభునిన్ = అయినట్టి మంచి యేలికను గూర్చి, అబద్ధములాడినన్ = లేని పోనివిచెప్పినచో-కల్లలు పలికినయెడల, ద్రుంగిపోదురు = నాశనము జెందుదురు. ఎట్లు = ఏరీతిననగా, శిశుపాలుఁడు, దంత వక్త్రుఁడును, హతంబగుటెల్లన్ = నాశనమగుట యంతయు, అల్ల

69. శిశుపాలుఁడు, దంతవక్త్రుఁడు = చేదిదేశాధీశ్వరుండగు శిశుపాలుఁడు తన సోదరుండగు దంతవక్త్రుఁడును మిక్కిలి దుర్మార్గ కార్యము లొనర్చుచుండిరి. వీండ్రిరువురును సనకసనందనాది మహర్షులచే శాపముం గాంచిన శ్రీకృష్ణద్వారపాలురగు జయ విజయులు. ఈ శిశుపాల దంతవక్త్రులు శ్రీకృష్ణునియందు బద్ధవైరము కలవారు. ధర్మరాజు సేయుచున్న రాజసూయయాగమున సభలోఁ గృష్ణుని పురుషోత్తమునిగా నిర్ణయించి యాతనిం బూజించి యగ్రతాంబూలము కృష్ణునకిచ్చుటంజూచి సహింపక పలు విధముల నిందించుటచే శిశుపాలుని శ్రీకృష్ణుడు తన చక్రధార కాహారముగా నొనర్చెను. పదంపడి దంతవక్త్రుఁడు అన్నను జంపినందున శ్రీకృష్ణునకుఁ జెడ్డసేయువాఁడై సంచరించుచుండఁ గొంతకాలమునకు దంతవక్త్రునిం గూడ మర్దించెను.

సభాస్థలిన్ = పూర్వపుధర్మరాజు రాజసూయయాగమునందలి సభామంటపమున, కృష్ణునిన్ = శ్రీకృష్ణమూర్తిని గూర్చి, కల్లలుపల్కఁ గాదె=నిందించుటవలన నేకదా !

తా. ధర్మరాజాచరించు రాజసూయ సందర్భమున సమావేశమయిన సభ్యుల నడుమ శిశుపాల దంతవక్త్రులు మంచి చెడ్డలనాలోచించుకొనక శ్రీకృష్ణమూర్తిని నిందించి యాపురుషోత్తమునిచే మృతినొందినట్లే తెలివిహీనుఁడైనమనుష్యుఁడు మహాబలవంతుఁడగు ప్రభువుందూలనాడిన చావక మానఁడు.

ఉ. ప్రేమనుగూర్చి యల్పునకుఁ • బెద్దతనంబును దొడ్డవానికిం
దా మతితుచ్ఛపుంబని సె • దం బరికింపక యీయరాదుగా;
వామకరంబుతోఁ గుడుచు • వం గుడిచేత నపాన మార్గముం
దోమఁగవచ్చునే మిగులఁ • దోఁచనిచేఁతలుగాక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ప్రేమను గూర్చి=దయనుబూని, అల్పునకున్ = హీనునకు, నీచునకు, పెద్దతనంబును = అధికారమును, గొప్ప యుద్యోగమును, దొడ్డవానికిన్ = మంచివానికి-యోగ్యునకు, తాము = ఏలికలైనవారు-ప్రభువులు, తుచ్ఛపుంబని = నీచకార్యమును-కొద్ది యుద్యోగమును, ఎదన్ = హృదయమందు-ఎడఁదయందు, పరికింపక=ఆలోచింపక, ఈయరాదుగా = ఒసఁగఁగూడదు కదా ! ఎట్టులనఁగా— ఇవి, మిగులన్ = మిక్కిలి, తోఁచనిచేఁతలు గాక = మంచి చెడ్డల నాలోచింపక చేయు పనులు గాక, వామకరంబుతోడన్ = ఎడమచేతితో, కుడువన్ = భక్షించుటయు-తినుటయు, కుడిచేతన్ = దక్షిణకరంబున-కుడిచేతితో, అపానమార్గమున్ = గుదస్థానమును-మలమును విడిచెడి చోటును, తోమఁగన్ = కడుగుటయు, వచ్చునే=తగునా ? తగదు

తా. ప్రపంచమందు మనుష్యున యెడమచేతఁ దినుటయుఁ గుడిచేత గుదప్రక్షాళనము గావించుకొనుటయుఁగూడనట్లే నృపాలురు, అల్పునకుఁ బెద్ద యుద్యోగ మొసంగుటయు ఘనులకుఁ గొద్దిపాటి యుద్యోగము నొసంగుటయుఁ దగదు.

చ. ఫలమతిసూక్ష్మమైనను నృ♦పాలుఁడు మంచిగుణాఢ్యుఁడైనచో
నెలమి వివేకులాతని క♦పేక్ష యొనర్తు; రదెట్లు చంద్రికా
విలసనమైనఁ దా ననుభ♦వింపఁ జకోరము లాసఁ జేరవే
చలువగలట్టివాఁడగుటఁ♦జందురు నెంతయుఁ గోరి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! నృపాలుఁడు = ప్రభువు-రాజు, మంచిగుణాఢ్యుఁడు = సద్గుణములచే నిండినవాఁడు, ఐనచోన్ = అయినయెడల, ఫలము = లాభము, అతిసూక్ష్మము = మిగుల దక్కువ, ఐనను = అయినప్పటికిని, వివేకులు = జ్ఞానముగలవారు, ఎలమిన్ = సంతోషముతో, అతనికిన్ = ఆ నృపునికొఱకు, అపేక్షఒనర్తురు = ఇష్టపడుచుందురు-కోరుచుందురు, అది + ఎట్లు = అదియెట్లనఁగా, చంద్రికావిలసనము + ఐనన్ = వెన్నెల కాంతిమాత్రమేయైనను, చకోరము = చకోరపక్షులు-వెన్నెలపులుఁగులు, చలువగల + అట్టివాఁడు = శీతలత్వమున నొప్పువాఁడు - చల్లనివాఁడు, అగుటన్ = అయిన హేతువుచేత, ఎంతయున్ = చాల - మిగుల, చందురున్ = శశి-చంద్రుని, కోరి = అపేక్షించి తాను = ఆ చకోరములు, అనుభవింపన్ = ఆ వెన్నెలనే భక్షించుటకు, ఆసన్ = కోరికతో, చేరవే = ఆ చంద్రుని దగ్గఱకు వెళ్ళవా?-అనగా వెళ్ళుననుట.

తా. చకోరములు తమకు చందమామవలనఁ గాంతికన్న నెక్కుడు లాభము లేకున్నను జల్లనివాఁడగుటచే నాచంద్రోదయముం గోరుచుందు నట్లె ప్రభువు యోగ్యుఁడయిన యెడల నాతని వలన లాభ మెక్కుడు లేకున్నను మోదమున నాప్రభువునే కోరుచుందురు.

ఉ. బంధురసద్గుణాఢ్యుఁ డొక♦ పట్టున లంపటనొందియైన దు
స్సంధిఁ దలంపఁ డన్యులకుఁ♦జాల హితంబొనరించుఁగాక శ్రీ
గంధపుఁజెక్క రాగిలుచుఁ♦ గాక శరీరుల కుత్సవార్థమై
గంధములాత్మఁబుట్టఁదగు♦గంబడియుండుటలెల్ల భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! బంధుర = ఒప్పుచుండెడి, సద్గుణ = యోగ్యగుణము

లకు, అధ్యుఁడు = అధికారియైనవాఁడు-అనగా మంచిగుణములన్నియుఁ గలవాఁడనుట. ఒకపట్టునన్ = ఒకానొకవేళయందు, అంపటన్ = చిక్కును, కష్టమును, ఒందియైనను = పడియైనను, అన్యులకు = పరులకు-ఇతరులకు, హితంబున్ = ఇష్టమును మంచిని, ఒనరించున్ = చేయును; కాని, దుస్సంధన్ = అనిష్టమును కీడును, తలంపఁడు = విచారింపడు-అనఁగాఁ జేయఁడనుట. ఎట్టులనఁగా:—శ్రీగంధపుచెక్క = మంచి గంధపుఁ జెక్క, రాగిలుచున్ = చక్కఁగా నొప్పుచు, గంధములు = సువాసనలు-పరిమళములు, ఆత్మన్ = తనలో పుట్టన్ = కలుగునట్లు, తఱుగంబడి = తగ్గిపోయి యుండుట, ఎల్లశరీరులకున్ = జీవము లన్నిటికిని - ఎల్ల జంతువుల కనుట, ఉత్సవ + అర్థము = వేడ్కకొఱకు, ఐకాదె = అయి కదా-అవుననుట.

తా. మంచిగంధపుచెక్క తనయందుఁ బరిమళములు గలుగునట్లు సారించుచుఁ బ్రజలకు ఆనందముఁగలుగఁజేయునట్లె గుణవంతుడు తానెన్ని చిక్కులు సహించున్ననితరులకుఁ గీడు సేయక మేలు నొనర్చుచుండును.

చ. బలముదొలంగుకాలమునఁ బ్రాభవ సంపదలెంత ధన్యుఁడున్
నిలుపుకొనంగనోపఁడది నిశ్చయ మర్జునుఁ డీశ్వరాదులం
గెలిచినవాఁడుబోయలకుఁ గీల్పడిచూచుచుఁ గృష్ణభార్యలం
బలువురనీయఁడే నిలుపఁబట్టసమర్థుఁడు గాక భాస్కరా. 75

---

75. బలరాముడును కృష్ణమూర్తియు నిర్యాణముంబొందినతరువాత నర్జునుఁడు వారి భార్యలను గాపాడుచుండఁగా నొకానొక దినమున వ్యాధులు కృష్ణునియందు వైరము గలవారయి యాతని సతుల బలాత్కరించి యెత్తుకొని పోవుచున్న సమయమందుఁ బాండవమధ్యముండగు నర్జునుండు, ఆ బోయవాండ్రతో యుద్ధముచేసి యోడిపోవ నా బోయలు కృష్ణుని యిల్లాండ్రం బెక్కరను దీసికొనిపోయిరి. దీనికంతకును గారణము శ్రీకృష్ణుఁడున్నతఱి యీశ్వరుని జయించి పాశుపతాస్త్రములం జేకొనిన యర్జునుఁడే. కృష్ణ బలము అనఁగా దైవ బలము తగ్గుటచే బోయవాండ్రం గెలువలేక పోయెను.

టీ. భాస్కరా! బలము = దైవబలము, తొలంగు కాలమునన్ = నశించునప్పుడు, ఎంతి ధన్యుఁడున్ = ఎటువంటి సంపన్నుఁడును, ప్రాభవసంపదలు = ప్రభుత్వపు ఐశ్వర్యములు, నిలుపుకొనంగన్ = అపుకొనుటకు, చాలఁడు = సమర్థుఁడుకాఁడు, అది = ఆ విషయము, నిశ్చయమే = సత్యమే-నిజమే, ఎట్లనఁగా:—ఈశ్వరాదులన్ = శివుఁడుమున్నగువారిని, గెలిచినవాఁడు = జయించినవాఁడగు, అర్జునుఁడు = పార్థుఁడు,-పాండవమధ్యముఁడు, బోయలకున్ = చెంచువాండ్రకు, కీడ్పడి = వశమై-లోబడి. చూచుచు = వీక్షించుచు-కాంచుచు, పలువురన్ = చాలమందిని, కృష్ణభార్యలన్ = శ్రీకృష్ణుని పెండ్లాములను, నిలువఁబెట్టన్ = ఆపియుంచుటకు - సమర్థుఁడుకాక = తగినవాఁడుకాక, ఈయఁడే = (బోయలకు) ఇచ్చినాఁడుకాఁడా!-ఇచ్చెననుట.

తా. ఈశ్వరాదులను గెలిచిన యర్జునుఁడు కృష్ణునిభార్యలఁగాపాడ సమర్థుఁడు కానట్లే దైవబలములేకున్న నెంతటివాఁడును దన గౌరవమును నిలుపుకొన నేరఁడు.

చ. బలయుతుఁడైనవేళ నిజ • బంధుఁడు తోడ్పడుఁగాని యాతఁడే
బలము తొలంగెనేని తన • పాలిటిశత్రు; వదెట్లుపూర్ణుఁడై
జ్వలనుఁడు కాననంగాల్చుచో • సఖ్యముఁ జూపువాయుదేవుఁడా
బలియుఁడుసూక్ష్మదీపమగు • పట్టుననార్పదెగాలిభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా. బలయుతుఁడు = శౌర్యముకలవాఁడు, ఐనవేళన్ = అయినసమయమందు, నిజబంధుఁడు = తనచుట్టము, తోడ్పడుఁగాని = సాయమగునుగాని-సహాయముపడునుగాని, ఆతఁడే = అచుట్టమే-ఆబంధువుఁడే, బలము = శక్తిని. తొలంగెనేని = వదలియున్నయెడల, తన పాలిటిశత్రువు = తనకువిరోధియగును. అది + ఎట్లు = అదియేరీతిననఁగా జ్వలనుఁడు = వహ్ని-అగ్నిదేవుఁడు, పూర్ణుఁడై = నిండినవాఁడై-ఉగ్రుఁడై యనుట, కాననన్ = అరణ్యమును-అడవిని, కాల్చుచోన్ = దహించునట్టి

సమయమందు - మండించునపుడు, వాయుదేవుఁడు = పవనుఁడు - గాలి-సఖ్యము= మైత్రి-స్నేహము, చూపును=కనపరచునుగాని, అబలియుఁడు= అబలశాలియగు నగ్నిహోత్రుఁడు, సూక్ష్మదీపము=చిన్నదివ్వె-కొద్దిదీపము అగుపట్టునన్ = అగువేళ-దీపము బలముతగ్గి మిణుకుమిణుకు మనునపుడనుట, గాలి=వాయువు, ఆర్పుగు + ఎ=పోగొట్టదా-ఆర్పుననుట.

తా. ఎక్కువ బలముగలవాఁడై యగ్నిదేవుడు అరణ్యములను గాల్చు సమయంబున వాయువాతనివృద్ధికి దోడ్పడుచు నాయగ్ని చిన్న దీపమయి బలము తక్కువగా నున్నపుడు అవాయువే విరోధియై దాని నార్పునట్లె ప్రపంచమున మనుజుఁడు బల్లిదుఁడైయున్న సమయమున స్నేహితుఁడు దోడుపడుచు బలముతగ్గినతఱి నాస్నేహితుఁడే విరోధియై నాశనము జేయుచుండును.

ఉ. బల్లిదుఁడైన సత్ప్రభువు ♦ పాయకయుండినఁగాని రచ్చలోఁ
జిల్లరవారు నూఱుగురు ♦ సేరినఁ దేజము గల్గదెయ్యెడన్
జల్లనిచందురుం డెడసి ♦ సన్నపుఁజుక్కలు కోటియున్నరం
జిల్లునె వెన్నెలల్ జగము ♦ చీఁకటులన్నియుఁ బాయభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా. బల్లిదుఁడు = బలముకలవాఁడు, ఐనసత్ + ప్రభువు = అయినట్టి యోగ్యుఁడయిన నృపాలుఁడు, రచ్చలోన్ = సభలో, పాయక = వదలక, ఉండినఁగాని=ఉండిననేగాని చిల్లరవారు=అల్పులు-కొద్దివారు, నూఱుగురు=నూఱుమంది, చేరినన్ = కలిసినప్పటికిని, ఎయ్యెడన్ = ఎందును, తేజము = ప్రకాశము-కాంతి, కలుగదు = సమకూరదు-లభింపదు, ఎట్లనగా:—చల్లని చంద్రుఁడు = శైత్యము నొసంగెడు శశి, ఎడసి = లేకుండ, సన్నపుజుక్కలు=అల్పకాంతిగల నక్షత్రములు, కోటి= కోటిసంఖ్య, ఉన్నన్ =ఉండినను, వెన్నెలల్ =చంద్రికలు, జగము చీఁకటులు అన్నియున్ =ప్రపంచమునందలియంధకారములన్నియు, పాయన్ = తొలగునట్లు-పోవునట్లు, రంజిల్లును + ఎ = వెలుఁగునా - వెలుంగదనుట.

తా. చంద్రోదయసమయమున మంచివెన్నెలలు పుట్టునుగాని నక్షత్రము లెన్నియుండినను ప్రపంచమునందలి చీకట్లు పోవునట్టి చంద్రిక వ్యాపింపనట్లె మంచి రాజేంద్రుఁడొక్కఁడు యుండిన సభ ప్రకాశించునట్లు సాధారణజను లెందఱున్నను గాంతివంతముగాదు.

చం. భుజబలశౌర్యవంతులగు ♦ పుత్రులఁగాంచిన నారికెయ్యెడన్
విజహృదయేప్సితార్థములు నిక్కము చేకుఱుఁ గుంతిదేవికిన్
విజయబలాఢ్యుఁడర్జునుఁడు ♦ వీరపరాక్రమ మొప్ప దేవతా
గజమును దెచ్చి తల్లి వ్రత ♦ కార్యముదీర్చెఁడె తొల్లి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, భుజబల = బాహుబలము, శౌర్యవంతులు = పరాక్రమవంతులునగువారు, అగుపుత్రులన్ = అయిన కుమారులను, కాంచిన వారికిన్ = కనినవారికి, ఏ + ఎడన్ = ఏయెడన్ = ఎచ్చోటనయినను, నిజ + హృదయ + ఈప్సిత + అర్థములు = తన చిత్తమునకుఁ బ్రియమైన పనులు, నిక్కము = నిజముగా, చేకుఱున్ = నెరవేఱును - ఎట్లాలనఁగా—తొల్లి = మున్ను - పూర్వము, కుంతిదేవికిన్ = కుంతీదేవికి విజయ = ఎక్కువ జయముచేతను, బల = శౌర్యముచేతను, ఆఢ్యుఁడు = గొప్పవాఁడు-అగు, అర్జునుఁడు = కిరీటి, వీరపరాక్రమము = శౌర్యవంతు

16. తొల్లి గాంధారి నారదోపదేశంబున గజగౌరీవ్రత మొనరించుటకై మట్టియేనుంగును గావించి యావ్రతమును నెరవేర్చుకొనెనని విని కుంతీదేవి తాను నావ్రతమును జేయవలయునని యున్నదని కుమారులకుం జెప్పినతోడనే యర్జునుండు ఇంద్రలోకంబునకేగి యింద్రుని యేనుంగగు ఐరావతముం గొని తెచ్చి తల్లి వ్రతమును నెరవేర్చెను. పూర్వము శచీదేవి యైరావతము నెక్కి కైలాసమునకుఁ బార్వతింజూడ నేగి నప్పుడయ్యేనుంగును గౌరిచూచి నాకిట్టి తెల్లయేనుంగును కావలయునని యీశ్వరుం గోర నపుడు గజముఖుని నొక మత్తేభముగా నొనర్చి యొసంగిన దాని నెక్కి మహానందముం బొందిన కారణమున దేవతలెల్లరు నీవ్రతమాచరించి తమ కోరికలను నెఱవేర్చుకొనిరి.

లకు న్యాయమయిన ప్రతాపము, ఒప్పఁగ = విలసిల్లునట్లుగా దేవతాగజమును = ఇంద్రుని యేనుఁగగు నైరావతమును తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి, తల్లి వ్రతకార్యము = మాతయొక్క వ్రతపుఁబనిని, తీర్చఁడు + ఎ = జరిగించినవాఁడు కాఁడా ? నెరవేర్చెననుట.

తా. మహాబలవంతుఁడగు నర్జునుఁడు కుంతీదేవి కుండుటచేతనే ఇంద్రుని యేనుఁగును గొనివచ్చి తల్లివ్రతమును నెఱవేర్చినట్లు ప్రపంచమున బల్లిదులగు కుమారులంగాంచిన వారికట్టి ఘనకార్యములైన నెఱవేఱును.

ఉ. భూసుతులైన దేవతలు • పూర్వముకొందఱు వావివర్తనల్
మానిచరింపరో యనుచు • మానవులట్లుచరింపఁబోలఁదం,
భోనిధులన్ని యుండనదు • పుక్కిటబట్టినగస్త్యుఁడంచునా,
పూనికకెవ్వఁడోపునది • పూర్వహాస్యము సుమ్ముభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా ! భూసుతులు = భూమియందలిజనులచేనుతింపఁబడు దేవతలు, కొందఱు = కొంతమంది, పూర్వము = వెనుక, వావి = వరుసయు,

76. అగస్త్యుఁడు = ఇతడొక మహర్షి - మిత్రావరుణులు సముద్రపు గట్టున సంచరించుచుండి యూర్వశినిఁజూచి కామింప వారికి వీర్యములు స్ఖలితములై ఘటమున నుంచఁబడఁగా నందగస్త్య వసిష్ఠులు పుట్టిరి. ఇతని యాశ్రమము వింధ్యపర్వత సమీపమున. ఈతనికథలు చాలగలవు వాతాపియను రాక్షసుని మాంసమును దిని జీర్ణము చేసికొనెను. ఇల్వలుని కోపముచే భస్మము చేసెను. పిల్లల కుగ్గుపెట్టిన తర్వాత తల్లులు వాతాపి జీర్ణమని యనుట యిందువలననే కలిగినది. మేరువింధ్యపర్వతముల ఒక నిమిత్తమున వివాదము కలిగి వింధ్యపర్వతము సూర్య చంద్రగతుల కడ్డమైనపుడు తన కమండలముయొక్క భారముచే దానిని నణఁచి తాను దక్షిణ దిక్కునభూమి యొరుగకుండనిలిచెను. అందుచేతనే లోకములో అగస్త్యుఁడొకయెత్తు ఆతని కమండల మొకయెత్తునను వదంతి కలిగినది. మఱియుఁగాలకేయుల నిమిత్తము సముద్రజలమును ఆపోశనముగఁ దీసికొనెను!

వర్తనల్ = గౌరవములను, మాని = వదలి, చరింపరు + ఓ = సంచరింప
లేదా? అనుచున్ = అని వచించుచు, మానవులు = మనుష్యులు, అట్లు +
ఆ = ఆదేవతలవలె, సంచరింపన్ = తిరుగుటకు, పోలదు = సరికాదు-తగదు,
ఎట్లనగా :—అగస్త్యుఁడు, అంభోనిధులు అన్నియున్ = సముద్రముల
నన్నింటిని, తనదుపుక్కిటను = తననోటియందు, పట్టెను + అంచున్ =
పెట్టుకొనెనని-ఉంచెనని, అపూనికకున్ = ఆయగస్త్యమహాముని-ప్రయత్న
మునకు, ఎవ్వఁడు = ఏమనుష్యుఁడు. ఓపున్ = తగును?-సమర్థుఁడగును,
సమర్థుఁడు కాఁడనుట, అగి = అప్రయత్నముచేయుట, పూర్వమహత్త్వ
ముసుమ్మీ = పూర్వులయొక్క గొప్పతనము సుమా?

తా. పూర్వము కొంతమంది దేవతలు చెడ్డమార్గముల సంచరించిరి
గదా యని మనుష్యులుగూడ చెడ్డపనులు చేయఁగూడదు. అగస్త్యమహా
ముని సముద్రము లన్నింటిలోని జలమును బుక్కిటఁబట్టినట్లు మనుష్యు
లెవరైన బట్టుటకు సాహసింపఁగలరా?

ఉ. భూపతి కాత్మబుద్ధి మదిఁ బుట్టనిచోటఁ బ్రధానులెంత ప్ర
జ్ఞాపరిపూర్ణులైనఁ గొనసాగదు కార్యము కార్యదక్షులై
యోపిన ద్రోణ భీష్మ కృప యోధులనేకులుగూడ కౌరవ
క్ష్మాపతికార్యమేమయినఁ జాలిరె చేయఁగ వారు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! భూపతికిన్ = పుడమిఱేనికి-ప్రభువునకు, ఆత్మ
బుద్ధి = నిజమైనబుద్ధి, మదిన్ = చిత్తమునందు, పుట్టనిచోన్ = కలుగకున్న
యెడ, ప్రధానులు-సచివులు-మంత్రులు, ఎంతప్రజ్ఞాపరిపూర్ణులు = ఎంతగొ
ప్పబుద్ధితో నిండినవారు, ఐనన్ = అయినను, కార్యము = పని, కొనసాగదు =
కాదు-నెఱవేఱదు, ఎట్లనఁగా- కార్యదక్షులయి = పనులు నెఱవేర్చుట
యందు సమర్థులయి, ఓపిన = తగియున్న, ద్రోణ = ద్రోణాచార్యులు,
భీష్మ = భీష్మాచార్యుఁడు, కృప = కృపాచార్యులు-మున్నగుగల, యోధు
లు = బలవంతులు, అనేకులు = చాలమంది, కౌరవక్ష్మాపతికార్యము =

దుర్యోధనునిపని, చేయఁగన్ = నెరవేర్చుటకు,చాలిరి + ఏ = తగిరా ! - అనఁగాఁ గార్యము సానుకూలము చేయలేకపోయిరనుట.

తా. ఎంతమాత్రమును గార్యాలోచనములేని దుర్యోధనుని పనిని తా మొనర్చుటకు సమర్థులయ్యును భీష్మాదులీరు లెవ్వరుం జేయఁజాలనియట్లై రాజునకు నిజమైన యాలోచన పుట్టనప్పుడు మంత్రు లెంత తెలివిగలవారైనను కార్యమును అనుకూలపరుపఁజాలరు.

ఉ. భూరిబలాఢ్యుఁడైనఁ దల • పోయక విక్రమశక్తిచేనహం
కారమునొందుటల్ తగవుగా•దతఁడొక్కెడమోసపోవుఁగా
వీరవరేణ్యుఁడర్జునుఁడు • వింటికి నే నధికుండ నంచుఁ దా
నూరకవింటినెక్కిడఁగ•నోపఁడుకృష్ణుఁడులేమిభాస్కరా 97

టీ. భాస్కరా ! తలపోయక = విచారింపక, భూరిబలాఢ్యుఁడు= ఎక్కువబలవంతుఁడు,ఐనన్ =అయినప్పటికిని, విక్రమశక్తిచేన్ = శౌర్యాధిక్యముచే, అహంకారము=అంతయు నావలన నేయఁగుచున్న దనుగరువమును ఒందుటల్ = చెందుటలు, తగవుగాదు=మంచిది గాదు,అతఁడు=ఆబలవంతుఁడు, ఒక్క + ఎడన్ =ఒక్కచోట, మోసపోవుఁగా=అపాయమును గాంచుచుందునుగదా !-ఎట్లనఁగా, వీరవరేణ్యుఁడు = బలవంతుల్లో శ్రేష్ఠుఁడగు, అర్జునుఁడు,వింటికిన్ = చాపమునకు-ధనుస్సునకు, నేన్ = నేను,అధికుండన్ + అంచున్ = ఎక్కువ నేర్పరినైనవాఁడననుచు-విలువిద్యయందు మేటినటంచు, కృష్ణుడులేమిన్ = శ్రీకృష్ణమూర్తి లేకుండుటచే, ఊరక= మిన్నకవింటిన్ =ధనుస్సును, ఎక్కు + ఇడగన్ = ఎక్కు పెట్టుటకయిన, ఓపఁడు సమర్థుఁడు కాఁడు=తగఁడు.

తా. పాండవమధ్యముఁడగు నర్జునుఁడు ప్రపంచమునఁ దానుగొప్ప ధనుర్విద్యాపారంగతుఁడనని గర్వము చెందుచు శ్రీకృష్ణుఁడు నిర్యాణమును

కొందిన పిదప ధనుస్సు నెక్కుపెట్టుటకు సమర్థుఁడు కానట్లే మనుష్యుఁడు తానెంత బల్లిదుఁడైనను, నేనే యందఱికన్న గొప్ప సత్తువ కలవాడనని గర్వపడరాదు. అట్టి బలవంతుఁడు కూడ నానాకాలోక వేళయందు అపాయమును గాంచును.

ఉ. భ్రష్టున కర్థవంతు లగు ♦ బాంధవు లెందఱుగల్గినన్ నిజా
దృష్టము లేదుగావున ద ♦ రిద్రతఁ బాపఁగలేరు; సత్కృపా
దృష్టిని నిల్పి లోకుల క ♦ తిస్థిరసంపద లిచ్చులక్ష్మి యా
జ్యేష్ఠ కదేటికిం గలుగఁ ♦ జేయదు తోడనెపుట్టి భాస్కరా.

టీ. భ్రష్టునకున్ = కొరకానివానికి - ఎందుకు నక్కఱకురానివానికి, అర్థవంతులు = ధనికులు, అగు బాంధవుల్ = అయినట్టి చుట్టములు, కల్గినన్ = ఉన్నప్పటికిని, నిజాదృష్టము = తనభాగ్యము, లేదు కావునన్ = లేదు కాబట్టి, దరిద్రతన్ = (వాని) పేదరికమును, పాపఁగలేరు = పోఁగొట్టజాలరు, ఎట్లనఁగా:—సత్ + కృపాదృష్టిని = చక్కనికనికరముతోఁగూడిన చూపును, నిల్పి = ఉంచి, లోకులన్ = మనుష్యులకు, అతి = చాల, స్థిర = శాశ్వతమైన, సంపదలు = భాగ్యములు, ఇచ్చులక్ష్మి = ఒసగునట్టి శ్రీదేవి, తోడనె = జ్యేష్ఠతోఁగూడనె, పుట్టి = ఉదయించి - జన్మించి, అనఁగా జ్యేష్ఠకు చెల్లెలనుట, జ్యేష్ఠకున్ = దరిద్రదేవతకు - పెద్దమ్మకు, అదేటికిన్ = అది యే కారణమున, కలుగఁజేయదు = ఈయదు - భాగ్యములననుట.

తా. మహాలక్ష్మి కరుణాయుక్తములగు దృష్టులను ప్రజలపై నిల్పి మిక్కిలి భాగ్యముల నొసంగుచుండిన తోడఁబుట్టువగు దరిద్రదేవతకు సంపదల నీయుచుండకున్నట్లే పనికిరాని వానికి భాగ్యవంతులగు చుట్టము లెందఱున్నను వాని దరిద్రమును బాపఁజాలరు.

చ. మదిఁదనునాసపడ్డయెడ ♦ మంచిగుణోన్నతుఁ డెట్టిహీనునిన్
వదలఁడు మేలుపట్టునన ♦ వశ్యము మున్నుగ నాదరించుగాఁ

త్రిదశవిమానమధ్యమునఁ దెచ్చి కృపామతి సారమేయముం
మొదల నిడఁడె ధర్మజుఁడు మూఁగి సురావళి చూడ భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! మంచిగుణోన్నతుఁడు = చక్కని గుణములచే నధికుఁడైనవాఁడు, తన్నుఁ = తన్ను గూర్చి, మదిన్ = చిత్తమునందు ఆసపడ్డయెడన్ = ఆశించినప్పుడు, ఎట్టిహీనునిన్ = ఎటువంటిహీనునినైనను, వదలఁడు = విడిచిపెట్టఁడు, మేలుపట్టునన్ = మంచి సమయమునను, అవశ్యము = తప్పక, మున్నుగన్ = ముందుగా, ఆదరించున్ + కా = దయఁజూచునుగదా! ఎట్లనగా:— ధర్మరాజు, కృపామతిన్ = కరుణతోఁ గూడిన బుద్ధిచేత, సారమేయమున్ = శునకము-కుక్కను, తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి, సురావళి = దేవతా సంఘము, మూఁగి = చుట్టుకొని, చూడన్ = కాంచుచుండగా, త్రిదశవిమానమధ్యమునన్ = దేవవిమానమునందు, మొదలన్ = ముందు, ఇడఁడు + ఎ = కూర్చుండఁబెట్టలేదా! కూర్చుండబెట్టెననుట.

తా. తన్ను వెంబడించి యాదినుండియు వచ్చుచుండిన శునకమును ధర్మరాజు సురలచ్చెరువునందుచుండ దేవతా విమానమునందుఁ గూర్చుండఁబెట్టినట్లే మంచిగుణముగలవాఁడు, ఎంతనీచుండైనను దన్నాశ్రయించిన వానిని విడువక సమయము వచ్చినపుడు ముందాతని గౌరవించును.

81. పరీక్షిన్మహారాజునకుఁ బట్టముగట్టి ధర్మరాజు సోదరభార్యాసహితుండై ఘోరవనంబులఁ గొంతదూరమేగినపిమ్మట భీమార్జుననకులసహదేవులును ద్రౌపదియుఁ గ్రమముగాఁ బ్రాణములనువీడి పరలోకగాములైరి. ధర్మరాజు మొదటినుండియుఁ దన్ను వెంటాడివచ్చుచుండ సోదరభార్యల మరణములకుఁ జింతింపక మఱికొంతదూరమేగునప్పటికి, అతనికెదురుగా దేవతలు విమానమును గొనితెచ్చి యందు ధర్మరాజు నధిష్ఠింపుమని వేడుకొన నాదినుండియుఁ దన్ను వెంబడించుచు వచ్చుచున్న శునకమును ముందుగాఁ నందుగూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. దేవసంఘము దానింజూచియాశ్చర్యమొందిరి.

ఉ. మాటలకోర్వఁజాలఁడిఁక మానసమగ్రుఁడు ప్రాణహాని యౌ
చోటులనైనఁదా నెదురఁ జూచుచునుండుఁ గొలంకులోపల
న్నీట మునింగినప్పు డతి నీచము లాడిన రాజ రాజు పో
రాట మొనర్చి నేలఁబడఁ డాయెనె భీమునిచేత భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా। అభిమానసమగ్రుఁడు = ఎక్కువ యభిమానము గలవాఁడు, ప్రాణహాని, ఔ చోటులనైనన్ = అగునట్టి తావులయందయి నను, తాను = ఆయభిమానముగలవాఁడు. ఎదురు చూచుచు నుండున్ = నిరీక్షించుచుండునుగాని, మాటలకున్ = (ఇతరులు పలికెడి) పలుకులకు ఓర్వఁజాలఁడు = సహింపనేరఁడు, రాజరాజు = దుర్యోధనుఁడు, కొలంకు లోపలన్ = సరస్సునందు (మడుఁగులో) నీట, మునింగినప్పుడు = జలమున మునింగినప్పుడు. అతి = మిక్కిలి, నీచములాడినన్ = హీనవాక్యము లాడఁగా పాండవులు, పోరాటము = సంగరము-యుద్ధము, ఒనర్చి = చేసి, భీమునిచేత = భీముఁడనువానిచేత, నేలన్ = పుడమియందు = భూమియందు, పడఁడాయెనె = పడలేదా?-మృతినొందినాఁడనుట.

తా. కౌరవులకును పాండవులకును యుద్ధమయినతర్వాత శత్రుభయము చే దుర్యోధనుఁడు, ఒక మడుగున జలస్తంభనవిద్యచే దాగుకొని యుండి పాండవుల నీచవచనములకు సహింపక యుద్ధముచేసి భీమునిగదచే దొడలు విఱిగి చచ్చినట్లే యభిమానముగలవాఁడు ప్రాణమునైన వదలును గాని యితరుల దూషణలను సహింపఁజాలఁడు.

---

82. దుర్యోధనుఁడు శత్రుభయమున నొకమడుగులో జలస్తంభన విద్యచే డాగియుండియు ధర్మరాజాదులు పలికిన యుల్లి కట్టిమాటల కుడికి మడుఁగునుండి బయటికివచ్చి పాండవయోధులతో ఘోరసంగ్రామముఁ గావించెను. కాని సత్వహీనుడగుటచే భీముని గదచే తొడవిఱుగ గొట్టబడి మృతినొందెను.

ఉ. మానవనాథుఁడాత్మరిపు • మర్మమెఱింగినవాని నేలినం
గాని జయింపలేఁ డహితులఁ • గార్ముకదక్షుఁడు రామభద్రుఁడా
దానవనాయకుం గెలువఁ • దానెటులోపుఁ దదీయనాభికా
స్థానసుధన్విభీషణుఁడు • తార్కొనిచెప్పకయున్న భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! మానవనాథుఁడు = నృపాలుఁడు-రాజు. ఆత్మ రిపుమర్మమున్ = నిజవిరోధియొక్క రహస్యమును, ఎఱింగినవాని = గుర్తెఱింగినవానిని- తెలిసికొనినవానిని, అహితులన్ = విరోధులను-శత్రువులను, జయింపలేఁడు = చంపనేరఁడు, ఎట్లనఁగా:— విభీషణుఁడు = రావణాసురుని తమ్ముఁడు, తార్కొని = (రాముని) జేరి. తదీయ = ఆరావణసంబంధమయిన, నాభికాస్థాన = బొడ్డునందున్న, సుధన్ = అమృతవిషయమును, చెప్పకయున్నన్ = చెప్పఁడేని, కార్ముకదక్షుఁడు = ధనుర్విద్యయందు నేర్పరియైన, రామభద్రుఁడు = శ్రీరాముఁడు, తాను, ఆదానవనాయకున్ = ఆరాక్షసరాజైన రావణాసురుని, గెలువఁగన్ = జయించుటకు, ఎటులు + ఓపున్ = ఎట్లుసమర్థుఁడగును?-సమర్థుఁడు కాఁడనుట.

తా. తన యన్నయగు రావణాసురుని నాభిస్థానమున నమృతము కలదని విభీషణుఁడు శ్రీరామునకుఁ దెలియపరుపకయున్న నాతండెంత ధనుర్విద్యాప్రవీణుఁడైనను రావణుని సంహరింపఁ జాలకయుండునట్లే ప్రభువునకు విరోధిమర్మ మెఱింగిన బంటు లేనిచో నా రాజు పగవానిని జయింపఁజాలఁడు.

---

౮౩. రామరావణయుద్ధమున రాముఁడు రావణుని శిరస్సులు ద్రుంచుచుండ మరల మొలచుచుండుటచే రామునికి రావణుని జంపుటకు శక్యముగాని సమయమున విభీషణుఁడు రావణుని నాభిస్థానమున నమృతమున్నదనియు దానినింకింపఁ జేయుచున్న నాతఁడు మృతినొందఁడని చెప్పఁగా రాముఁ డాగ్నేయాస్త్రమున నాతని నాభిస్థానముననున్న యమృతమును ఇంకునట్లుచేసి పిమ్మట వాని తలలనరికి చంపెను.

ఉ. మానవుఁడాత్మకిష్టముగ ♦ మంచిప్రయోజనమాచరించుచో
గానక యల్పుఁ డొక్కఁడది ♦ గాదని పల్కిన వానిపల్కుకై
మానఁగఁ జూడఁ డాపని స ♦ మంచితభోజనవేళ నీఁగ కా
లూనినవంటకంబుదిన ♦ కుండఁగ సేర్పగునోటు భాస్కరా.　84

టీ. భాస్కరా! మానవుఁడు = మర్త్యుఁడు - మనుజుఁడు, ఆత్మకున్ = చిత్తమునకు-హృదయమునకు, ఇష్టము = ప్రియము-హితము అగు మంచి ప్రయోజనము = అయినట్టి మంచిపనిని- ఆచరించుచోన్ = ఒనరించు వేళయందు. అల్పుఁడు = దక్కువవాఁడు-హీనుఁడు. ఒకఁడు, కానక = ఆపనివలని ఫలము దెలిసికొనక, అది = ఆపని, కాదని = ఒనరింపగూడదని, పల్కినన్ = వచించినచో-చెప్పినచో, వానిపల్కుకై = అతని వచనముల నిమిత్తము, ఆపని = ప్రయోజనమును, మానఁగన్ = వదలుటకు, చూడఁడు = ఎంచఁడుఁ ఎట్లనఁగా—సమంచిత = చక్కని-మంచి, భోజనవేళన్ = భుజించు సమయమున, ఈఁగ కాలు + ఊనినవంటకము = మక్షికము కాలుమోపిన-వ్రాలిన, వంటకంబు = భోజనపదార్థమును, తినకుండఁగన్ = భుజించుటను వదలుట, సేర్పు + అగునోటు = నేర్పరితనమగునా-కాదనుట.

తా. మనుజుఁడన్నము దినునప్పుడాయన్నముపై నీఁగ వ్రాలినందున మానక భుజించునట్లే మనుష్యుఁడు తనకుహితమైనపని నొనర్చుచున్నప్పుడు అల్పుఁడొకఁడే వెంచి వద్దని చెప్పినను ఆపని విడువక యాచరించును.

ఉ. మానిని చెప్పినట్లెయొక ♦ మాలినవాఁడటు చేసినన్ మహా
హాని ఘటించు నే ఘనునికైన నసంశయము ర్వపైఁ గృపా
హీనత బల్కినన్ దశర ♦ థేశ్వరుఁ డంగనమాటకై గుణాం
భోనిధి రాముఁ బాసిచని ♦ పోవఁడె శోకముతోడ భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఎరుకమాలినవాఁడు = జ్ఞానహీనుఁడగువాఁడు, మానిని = తనభార్య, ఎట్లుచెప్పును = ఏవిధముగా వచించునో, అట్లు చేసి

వల్ = ఆవిధముగా నొనరించినయెడల, ఉర్విపైన్ = పుడమియందు-భూమియందు, ఏఘనునికైనను = ఎంతటిగొప్పవానికైనను, మహాహాని = పెద్దయాపత్తు-గొప్పవిపత్తు, ఘటించున్ = తగులుకొనును-సమకూడును, అసంశయము = సందేహములేదు. ఎట్లనగా:—కృపాహీనతన్ = దయలేక పోవుటచే, పలికినన్ = శ్రీరాముని వనమునకుఁ బంపి తన కొడుకునకు రాజ్యమీయవలయునని వచింపఁగా, అంగనమాటకై = భార్యయగు కైకేయిపలుకు నిమిత్తము దశరథ + ఈశ్వరుండు = దశరథమహారాజు, గుణాంభోనిధిన్ = సద్గుణములకు సముద్రముంబోలినవాఁడగు, రామున్ = రాముని, పాసి = విడిచిపెట్టుకొని-వదలి, శోకములోడన్ = దుఃఖముచే, చనిపోవఁడె = మృతినొందలేదా। - అనఁగా జెప్పెననుట.

తా. తన సతి యగు కైక యాడిన మాటలు దశరథుఁడు బాగుగ నాలోచింపక యామె యిచ్చవచ్చినట్లు, మంచిగుణములుగల రామచంద్రుని వనమునకుఁబంపి యాతని వియోగమును సహింపనివాఁడై ప్రాణములను విడిచినట్లే జ్ఞానహీనుఁడు తన భార్య చెప్పినరీతి సంచరించినచోఁ దా నెంతటి ఘనుఁడయినను, పెద్ద విపత్తులలో మున్గి చెడిపోవును.

చ. మునుపొనరించుపాతక మ • మోఘముజీవులకెల్లఁబూనియా
వెనుకటిజన్మమం దనుభ • వింపకతీఱదు; రాఘవుండు వా
లిని బడ నేసి తా మగుడ • లీలయదూద్భవుఁడై కిరాతుచే
వినిశితబాణపాతమునఁ • వీడ్కొనఁడే తనమేను భాస్కరా 86

టీ. భాస్కరా। మును పు = వెనుక-పూర్వము, ఒనరించు పాతకము = కావించిన దుష్కృతము-చేసిన పాపము, అమోఘము = వ్యర్థము కాదు, జీవులకున్ + ఎల్లన్ = సమస్తప్రాణికోటులకు. పూని = వహించి-యత్నించి, ఆవెనుకటిజన్మమందున్ = తరువాతి జన్మమున, అనుభవింపక = తన పాపఫలమును-పొందక, తీఱదు = వీలుకాదు-కనుపడదు, అనుభవింపకతీఱదనుట, ఎట్లనఁగా, రాఘవుండు = రాముఁడు, వాలిని = వాలియనువా

నరుప్రభువును, పడక్ + పీసి=మృతినొందించి-చంపి, తాక్ = తాను_ రామచంద్రుఁడు, మగుడక్=తిరిగి, లీలన్=విలాసముగా, యదూద్భవుఁడు + ఐ = యదుకులమున జన్మించినవాఁడయి - కృష్ణావతారమును బూని, శిరాతుచేక్=బోయవానిచేత, వి = మిక్కిలి-విశేషము, నిశిత = వాఁడియైన, బాణ = సాయకముయొక్క-అమ్ముయొక్క, పాతమునక్ = దెబ్బచే, తన మేను = తనయొడలు - తన శరీరము, వీడ్కొనఁడు + ఏ = వదలలేదా? -మృతి నొందెననుట.

తా. వాలిని రామచంద్రుఁడు చంపినపాపముచే సంభవించినఫలమును గృష్ణుఁడై యవతరించి యొక బోయవాని వేటున శరీరమును విడచిపుట్టి యనుభవించినట్లు యెట్టి మహాత్ముఁడయిన వెనుకటి జన్మమందొనర్చిన దుష్కృతమును తిరిగి జన్మమునుబొంది యనుభవించి తీరును.

ఉ. రాకొమరుల్ రసజ్ఞుఁ డి • రంబుగ మన్నన నుంచినట్లు భూ!
లోకమునందు మూర్ఖుఁ దమ • లోపల నుంపరు; నిక్కమే కదా
చేకొని ముద్దుగాఁ జదువు • చిల్కను బెంతురుగాక పెంతురే
కాకము నెవ్వరైన శుభ • కారణ సన్మునిసేవ్య భాస్కరా. 87

టీ. శుభకారణ = మంగళముల నొసంగుటకు మూలమయినవాఁడా సత్ + ముని సేవ్య = మంచి మునీశ్వరులచేఁ బూజింపబడువాఁడా! రాకొమరుల్ = రాజపుత్రులు, మన్ననక్ = గౌరవముతో, దిరంబుగక్ = స్థిరముగా-

---

86. వాలి = సుగ్రీవునియన్న, అంగదునితండ్రి, ఇతనిభార్య తార. తండ్రి ఋక్షవిరజుఁడు, మహాబలశాలి. గౌతముని భార్యయైన యహల్యయందు, ఇంద్రసూర్యసంపర్కమునఁబుట్టిన పుత్రులను గౌతముఁడు తనకుఁ దులనఁ గలిసికొని కోతులుగాఁదన కుమారులను శపించినట్లును, అందు పెద్దవాఁడు వాలి యయ్యెనని చెప్పుదురు. ఈవాలి తమ్ముఁడగు సుగ్రీవునిదరిమివై చినందున నావైరము మనంబున నిడుకొని రాముఁడు సీతాన్వేషణమునకై బయలుదేరినపుడు రామునిచే నన్నయగు వాలినిజంపించెను.

నిలుకడగా, రసజ్ఞునిన్ = రసము తెలిసినవానిని, ఉంచినట్లు= పెట్టుకొనినట్లు, భూలోకమందున్ = పుడమిలో, మూర్ఖున్ = బాలిశుని-మూర్ఖుని, తమలోపలన్ = తమనగరులో, ఉంపరు = పెట్టుకొనరు, నిక్కము + ఎ + కదా = సత్యముకదా? ఎట్లనగా:—ఎవ్వరైనన్ = ఎవ్వరైనను - ఎట్టివారయిన, చేకొని = చేతిపైఁ బెట్టుకొని, ముద్దుగన్ = మురిపముతో-ముచ్చటగావనుట, చదువు = పఠించుచున్న - పద్యమును చదువుచున్న యనుట. చిలుకను = శుకమును, పెంతురుగాని = పోషింతురుగాని, కాకము = వాయసమును-కాకిని, పెంతురా = పెంచెదరా?-పెంచరనుట.

తా. ప్రపంచమున మనుష్యులు ముచ్చట దీరఁ బద్యములను జదువుచున్న చిలుకను బెంచెదరుగాని కాకిని బెంచకుండునట్లే నృపాలురు రసికులగువారిం జేర్తురు గాని మూర్ఖులను జేరఁదీయరు.

ఉ. లోకములోన దుర్జనుల ♦ లోతునెఱుంగక చేరరాదు సు
శ్లోకుఁడు చేరినం గవఁలు ♦ జూతురు చేయును రెక్కసక్కెముల్
కోకిలఁ గన్నచోటగుమి ♦ గూడి యసహ్యపుఁ గూఁతలార్చుచున్
గాకులు తన్నవే యలమి ♦ కాయము తల్లడమంద భాస్కరా. 88

టీ. భాస్కరా! లోకములోనన్ = ప్రపంచమునందు, సుశ్లోకుఁడు= మంచి యశస్సు గలవాఁడు, దుర్జనుల లోతును = ఖలుల యోహను - దుష్టుల యభిప్రాయమును, ఎఱుంగక = తెలియక, చేర రాదు= (వారికడకు పోగూడదు, చేరినన్ = ఒకవేళ వెళ్ళిన యెడల, కవయన్ = కలియఁబడుటకు, చూతురు= ఊహింతురు, ఎక్కసక్కెముల్ = వేళాకోళపుమాటలను-కోడిగపు పలుకులను చేయుదురు = ఆడుదురు-వచింతురు, ఎట్లనఁగా-కాకులు, కోకిలన్ = కోకిలను-కోయిలను, కన్నచోటన్ = కాంచిన తావునందు, గుమిగూడి = గుంపయి, అసహ్యపు గూఁతలు = పాడుకూఁతలను అర్చుచున్ = కూయుచు, కాయము = (దాని) యొడలు-శరీరము, తల్లి.

షము + అందక = తోఁటుపడునట్లుగా, తఱిమి = వెన్నాడి-వెంబడించి, తన్నవే = తాడనము సేయవా! అనఁగా దన్నుననుట.

తా. ప్రపంచమునందు సజ్జనుఁడు దుర్మార్గుల యూహను దెలియఁజాలకుండ వారిం జేరరాదు. అట్టివారిం గూడిన యెడలఁ గాకములు కోకిలం గాంచిన తఱి చుట్టును జేరి కేకలు పెట్టుచు వెంబడించి దాడనముసేయునట్లే దుర్మార్గులు మంచి వానిని జుట్టుకొని యపహసింతురు.

ఉ. లోనుదృఢంబుగాని పెను లోభినినమ్మి యసాధ్య కార్యముల్
కానక పూనునే నతఁడు గ్రక్కునఁ గూలును నోటిపుట్టిపై
మానవుఁ డెక్కి పోవనొకమాట బుటుక్కున ముంపకుండునే
తానొక లోఁతునం గెడసి దానిఁ దరింపఁగ లేక భాస్కరా. 80

టీ. భాస్కరా! లోను = డెందము-హృదయము, దృఢంబుగాని = గట్టిది కాని, పెనులోభిని = మిక్కిలి పెద్ద యాశగలవానిని, నమ్మి = విశ్వసించి, అసాధ్య = సాధింపశక్యముగాని, కార్యముల్ = కర్జములను-పనులను, కానక = తెలిసికొనక-ఎఱుంగక, పూనునేని = యత్నపడునేని, అతఁడు = ఆ మనుష్యుఁడు, గ్రక్కునక = వెంటనే, కూలుక = నాశనమందును-ఎట్లనఁగా:—మానవుఁడు = మనుష్యుఁడు-మనుజుఁడు ఓటిపుట్టిపైక = ప్రాఁతదై చిల్లులుపడిన పడవమీఁద, ఎక్కి = అధిరోహించి, పోవక = పోవఁగా-వెళ్ళఁగా, తాను = ఆ పుట్టి-ఆపడవ, ఒక లోతునక = ఒక గభీరమగు ప్రవాహములో, కెడసి = పడి, దానిక = ఆ ప్రవాహమును-వరదను, తరిం

89. పుట్టి = నావవిశేషము;—నాలుగు ఏదుముల కొలఁది, ప్రేము బెత్తములతోఁ బెద్దగంపవలె నల్లి మీఁదఁ దోలుకప్పి కుట్టఁబడినయేఱుదాఁటెడు సాధనము-వానిపుట్టి మునిఁగెను. వానిపుట్టిముంచెను. ఇట్టి తావులయందు వాఁ డెక్కినపుట్టి మునిఁగెను. వాఁడెక్కినపుట్టి ముంచెను అనిశబ్దార్థము వాఁడు మునిఁగెను, వాని ముంచెను అని తాత్పర్యార్థము అప్పుడు మునుఁగుటకును, ముంచుటకును చెడుటయు, చెఱచుటయు నర్థము.

పగ = కగ లేక = దాటలేక, ఒకమాటు = ఒక పర్యాయము. బుటుక్కువగ = బొటుక్కుమని, ముంపక + ఉండును + ఏ = దానిపైనున్న మనుష్యుని ముంపకుండునా- అనఁగా ముంచివేయుననుట.

తా. పగిలిన పడవమీఁద మనుజుఁ డెక్కి మిక్కిలి గభీరమగు నొక నీటి వెల్లువను దాటుటకు, యత్నించెనేని, ఆ పడవ యా జల ప్రవాహమున వానిని వెంటనే ముంచివేయునట్లు మానవుఁడు గర్వితుఁడయిన, మనస్సు లేని లోభిని నమ్మి యొక ఘనకార్యమునకుఁ బూనుకొనినచో వాని మూలమున దప్పక చెడిపోవును.

ఉ. వంచనయింతలేక యటుఁవంటి మహాత్ములనాశ్రయించి నం
గొంచెమెకాని మేలునమ॰ కూడ దదృష్టము లేని వారికిఁ
సంచితబుద్ధి బ్రహ్మ నని॰ శంబును వీఁపున మోచునట్టి రా
యంచకుఁదమ్మితూండ్లుదిన॰నాయెఁగదాఫల మేమి భాస్కరా.

---

90. బ్రహ్మ = త్రిమూర్తులలో మొదటివాఁడు. తొల్లి కల్పావసానమున సమస్తము జలార్ణవమయియంతటసంధకారబంధురముగనుండు జేశ నాజల మధ్యమున శ్రీమన్నారాయణమూర్తివటపత్రశాయియైయోగనిద్రఁదేలుచుండి వరాహరూపము నొంది తన దంష్ట్రాగ్రమున భూమిని జలమునుండి పైకెత్తి నిలుపఁగా నిశ్చింతుఁడై పంకజోదరుఁడగు నారాయణుని గర్భమునఁ బ్రవేశించి యందుండుబ్రహ్మాండములతత్త్వము నెఱిఁగియా దేవుని నాభికమలమునందుండి వెడలివచ్చి జగత్సృష్టి నొనర్ప నారంభించెను. కనుక నితనికిఁ బంకజభవుఁడు,అనునామముకలిగెను. ఇతఁడుచతుర్ముఖుఁడు. తొలుతనితనికైదు ముఖములుండెడివి; ఈశ్వరునకు బ్రహ్మకు నైదేసి ముఖము లుండుటచేఁ పార్వతి శివుఁడనుకొని ఒకసమయమున బ్రహ్మయొద్దకుం బోవుటం గాంచి బ్రహ్మశిరస్సునొకదాని నీశ్వరుఁడుఖండించెను. అంత బ్రహ్మ యాలిగి శివుఁడు కాపాలికత్వమునుజెంది భిక్షాటనముచేయునట్లు శివుని శపించెను. బ్రహ్మ యవయవములనుండి పెక్కుమంది పుట్టిరి. తనదేహమునుండి పుట్టినసరస్వ

టీ. భాస్కరా, వంచన = కృత్రిమము, (ఇంత లేక = ఇంచుక యైనను లేకుండఁగా, ఎటువంటిమహాత్ములన్ = ఎంతటిఘనులను - ఎంత గొప్పవారిని, ఆశ్రయించినన్ = భక్తితోఁ జేరియుండినను, అదృష్టము లేనివారికిన్ = భాగ్యహీనులకు, కొంచెమె కాని=అల్పమే కాని, మేలు= మంచి - శుభము, సమకూడదు = కాదు - సంభవింపదు. ఎట్లనఁగా:— సంచితబుద్ధిన్ = పూర్వజన్మమున సంపాదించిన జ్ఞానముచేత, అనిశంబును = ఎప్పుడును - నిత్యమును, వీఁపునన్ = వెన్నుచేత. బ్రహ్మను = విధాతను, మోచునట్టి = మోయుచున్న - వహించుచున్న. రాయంచకున్ = రాజహంసకు, తమ్మితూండ్లు = తామరకాడలను. తిననాయెఁగదా = మెక్కుటయే కలిగెనుగదా! ఫలము = లాభము - అనఁగా బ్రహ్మను వెన్నునిడి మోయుచున్నందున కనుట, ఏమి = ఏమియున్నది? ఫలము లేదనుట.

తింజూచి కామాతురుఁడై భార్యగాఁ జేసికొనెను. ఈ పద్యమునఁ గవి "బ్రహ్మననిశంబును వీఁపున మోచునట్టి రాయంచకుఁ దమ్మితూండ్లు దిన నాయెఁగదా ఫలమేమి భాస్కరా!" అని ప్రయోగించెను. బ్రహ్మకు వాహనముగానుండు రాయంచగూడ తమ్మితూండ్లే గనునుగాని బ్రహ్మను మోచినందున లాభమేమియు లేదని వ్రాయుట చాల తప్పు. త్రిమూర్తులలో నొకఁడును ప్రపంచదృష్టికి ఆధారముగా నున్నవాఁడు స్వయంభువనగు బ్రహ్మను మోచినందున రాయంచ కెట్టి గౌరవము నుత్తమలోకములు కలవో వేఱచెప్పవలయునా. అయంచకుఁ దూండ్లు తినవలసినగతియే యుండకుండ వచ్చును:— అమృతమే పానము చేయుచుండవచ్చును, లేదా కామధేనువు పాలు కావలసియున్నను మహాగౌరవముతో నింద్రుఁడు పంపుచుండవచ్చును, ఇది కొంచెము హాస్యాస్పదముగాఁ గాన్పించును. కవి యభిప్రాయము ఇక్కడ నీతిని చెప్పుచు దానికుపమానము మాత్రమే వాడినట్లు కాన్పించును. ఇది యిట్లుండ రాయంచకు సంచితబుద్ధి పూర్వజన్మమువలన గలిగిన బుద్ధి వాసనగలదని కూడ వ్రాసియున్నవాఁడు ఈజన్మమున బ్రహ్మను మోయుటను సంపాదించుకొనుటచే ముందెంత లాభముండునోగదా!

తా. ప్రపంచమును సృష్టించెడు బ్రహ్మదేవుని నిత్యమును దన వీఁపున నిడుకొని మోయుచుండు రాయంచ తమజాతి పక్షులవలె దమ్మితూండ్లనే యాహారముగాఁ జేసికొని యున్నట్లు భాగ్యహీనుఁ డెంతటి యదృష్టవంతుని జేరి యున్నను వాని కెక్కుడు లాభము లేదు.

ఉ. వట్టుచుఁ దండ్రి యత్యధమ ♦ వర్తనుఁడైననుగాని వానికిం
బుట్టిన పుత్త్రకుండు తన ♦ పుణ్యవశంబున దొడ్డధన్యుఁడౌ;
నెట్టన మఱ్ఱివిత్తు మును ♦ పెంతయుఁ గొంచెము దానఁ బుట్టునా
చెట్టు మహోన్నతత్వమును ♦ జెందదె శాఖలనిండి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా ! తండ్రి = జనకుండు, వట్టుచున్ = కృశించుచు - కుష్కించుచు, అతి = మిగుల-మిక్కిలి, అధమవర్తనుఁడు = హీనవర్తన కలవాఁడు-నీచవర్తనము గలవాఁడు - ఐనన్ + కాని = అయినను, వానికిన్ = అట్టితండ్రికి, పుట్టిన పుత్త్రుఁడు = జన్మించిన కొడుకు, తన పుణ్యవశంబునన్ = తనయొక్క పూర్వము చేసికొనిన సుకృత వాసన చేత, దొడ్డధన్యుఁడు = పెద్ద కృతార్థుఁడు, ఔన్ = కాఁగలడు. అగును ఎట్టు + అనన్ = ఏరీతిననఁగా, మఱ్ఱివిత్తు = వటబీజము, మునుపు = ఆదిని - అనఁగా నేలఁ బాతునప్పుడనుట, అంతయున్ = మిగుల, కొంచెము = సూక్ష్మమయినది - చిన్నది దానన్ = ఆగింజయందు, పుట్టునా చెట్టు = మొలచునా - మఱ్ఱిచెట్టు శాఖలన్ = స్కంధములచేత - కొమ్మలచేత నిండి = ఆవరింపఁబడి, మహోన్నతత్వమును = మిగుల పొడవును చెందదు + ఎ = వహింపదా ? చెందుననుట.

తా. వటబీజము చిన్నదయినను దానినుండి మొలచునది పెద్దవృక్షమగునట్లె తండ్రి యల్పుఁడైనను వాని కుమారుఁడు తన పుణ్యముచే గొప్పవాఁడగును

చ. వలనుగఁ గానలందుఁ బ్రతి ♦ వర్షమునంబులి నాలుగైదు
పిల్లలఁగనుదూడ నొక్కటి స ♦ లంగను ధేనువు రెండుమూఁడు

నేఁ, డుల కట్టులైన బెబ్బులి ♦ కుటుంబము లల్పములాయె
నాల మం, దలుఁ గడు వృద్ధిఁ జెందవె య ♦ ధర్మము ధర్మముఁ దెల్ప
భాస్కరా! 92

టీ. భాస్కరా! వలనుగన్ = చక్కఁగా, కౌవలందున్ = వనములయందు-అడవులలో, పులి = వ్యాఘ్రము, ప్రతివర్షమున్ = ఏఁటనేఁటను-ఏఁటేఁటను, నాలుగైదు పిల్లలన్ = నాలుగేని. అయిదేని పిల్లలను, కనున్ = ప్రసవించును, ధేనువు = గోవు-ఆవు, రెండుమూఁడు నేఁడులకున్ = రెండేసి మూఁడేసి సంవత్సరములకు. దూడనొక్కటిన్ = ఒక్క లేగను-ఒక్కవత్సమును, మాత్రమే = అంతే, కనున్ = ప్రసవించుచున్నది-ఈనుచున్నది, అటులైనన్ = అలాగైనను, అధర్మమున్ = పులుల యధర్మమును-అన్యాయమును, ధర్మమున్ = గోవుల ధర్మమును-న్యాయమును, తెల్పన్ = తెలియఁబరచుటకు, బెబ్బులికుటుంబములు = పెద్దపులులసంతానవృద్ధి, అల్పములు + ఆయెను = తక్కువ యయ్యెను, ఆలమందలు = గోవులమందలు-పశుసమూహము, కడున్ = ఎక్కువ-మిక్కిలి, వృద్ధిన్ + చెందవు + ఎ = అభివృద్ధి నొందలేదా? వృద్ధియగుచున్న వనుట.

తా. అధర్మప్రవృత్తిగల పులులు ప్రతిసంవత్సరము నాలుగైదు పిల్లలను బెట్టినను నభివృద్ధిలో లేవు. ధర్మప్రవృత్తిగల గోవులు రెండు మూఁడేండ్లకొక్కొక్క దూడ నీనినను వృద్ధియందున్నవై ధర్మాధర్మప్రవర్తనగలవారి వంశములు వృద్ధి క్షీణముల నందుచుండును.

చ. వదు క్రూరసంగతి య ♦ వశ్యము కష్టము సేయుఁ జెడ్డచోఁ
గొలఁది యెకాక యెక్కువలు ♦ గూడ ఘృతమ్ముల పాలలోపలం
గలసిన సున్నవించుకయు ♦ కాక మఱించుక యుక్కువైనచోఁ
నలుగడఁ జుట్టుచుట్టుకొని ♦ నాలుక పొక్కక యున్నె: భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! క్రూరసంగతి = దుష్టసాంగత్యము-చెడ్డవారితో స్నేహము, అవశ్యము = తప్పక-ముఖ్యముగా, వలవగు = తగదు-ప్రమానవల

యును, ఒకప్పుడు = ఒకవేళ, చేయఁబడ్డచోన్ = ఆస్నేహము చేయఁబడిన యెడల, కొలఁదియె కాని = ఇంచుకయె కాని, ఎక్కువలు = మిక్కిలిగా నొనర్చుటలు, కూడవు = తగవు; ఎట్లనఁగా—తమ్మిలపాకులోపలన్ = నాగవల్లీ దళమునందు, కలసినసున్నము = కూడిన సున్నము-అనఁగా రాచిన సున్నమనుట. ఇంచుకయ కాక = తక్కువయినఁగాని, మఱించుక = ఇఁకఁ గొంచెము, ఎక్కువైనచోన్ = ఘనమయినయెడల అధికమైనచో, నలుగడన్ = నాలుగువైపుల, చుఱ్ఱుచుఱ్ఱుమన-ఇది పొక్కుటయందు ననుకరణము, నాలుక = జిహ్వ, పొక్కక + ఉన్నె = పొక్కకుండునా? అనఁగాఁ బొబ్బలు లేచుననుట.

తా. పెద్దవారి స్నేహ మవశ్యము వదలవలెను. ఒక సందర్భమున వేయుట తటస్థించినను తగిన కొద్దిపాటి స్నేహమునే చేయవలయును. అధికమయిన యెడల దమలపాకునం దెక్కువసున్నము పడినయెడ నాలుక పొక్కి బాధపెట్టునట్లు అనేక యపాయములు సంభవించును.

ఉ. వానికి విద్యచేత సిరి • వచ్చె నటంచును విద్య నేర్వఁగాఁ
బూనినఁ బూనుగాక తన • పుణ్యము చాలక భాగ్యరేఖకుం
బూనఁగ నెవ్వఁ డోపు; సరి • పో చెవి పెంచునుగాక దృష్టతా
హీనుఁడు కర్ణభూషణము • లెట్లు గనింపఁగనోపు? భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! వారికిన్ = ఆ పురుషునకు, విద్యచేతన్ = చదువు వలన సిరి = భాగ్యము-సంపద, వచ్చెన్ + అటంచున్ = కలిగినదని-సంభవించెనని, విద్యన్ = చదువును, నేర్వన్ + కాన్ - నేర్చుటకు-అభ్యసమొనర్చుటకు, పూనినన్ + పూనున్ + కాక = వహించినవహించుఁగాక-యత్నమొనర్చిన నొనర్చుఁగాక, తన పుణ్యము = తన పూర్వ జన్మ సుకృతము, చాలక = సరిపడకున్నచో, భాగ్యరేఖకున్ = అదృష్టపుగీతనిమిత్తము, పూనఁగన్ = యత్నించుటకు, ఎవ్వఁడు = ఏమానవుఁడు, ఓపున్ = తగును? సమర్థుఁడగును, అనఁగాఁ గాడనుట, సరిపో = మంచిదే కాని - సరియే కాని, అదృష్ట

తాహీనుడు = సంపద లేనివాడు, చెవి పెంచునుగాక = కర్ణముయొక్క కన్నమును, పెద్దది చేసికొనునుగాని, కర్ణభూషణముల్ = కావికుండలము అను-అనగా కర్ణాభరణములనుట, గడింపఁగన్ = సంపాదించుటకు, ఎట్లు + ఓపున్ = ఏ విధముగాఁ దగును-శక్తుఁడనుట.

తా. అదృష్టహీనుఁడగు మానవుఁడు కర్ణముల కన్నములను బెంచినఁ బెంచఁగలఁడు గాని చెవికి కుండలములను దెచ్చుకొన సమర్థుండుఁ గానట్లె విద్యచే నొకని కైశ్వర్యము కలిగినదని తానుయత్నముచే విద్యను సంపాదింపఁ గలఁడు గాని పూర్వ జన్మమునఁ జేసికొనిన సుకృతము లేనండ భాగ్యమును దెచ్చుకొనఁజాలఁడు.

ఉ. సంతతపుణ్యశాలి నొక ♦ జాడను సంపదవాసిపోయి తా
నంతటఁబోక నెట్టుకొని ♦ యప్పటియట్లు వసించియుండు; మా
సాంతమునందుఁ జందురుని ♦ నన్నికళల్ పెడఁబాసిపోయినం
గాంతివహింపఁడోటు? తిరు ♦ గంబడి దేహమునిండ భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! సంపద=భాగ్యము, సంతత=మిక్కిలి యెక్కువయిన-మిగుల విశాలమయిన, పుణ్యశాలిన్=సుకృతముచే నెసఁగు వానిని, ఒకజాడను = ఒకరీతిగా, పాసిపోయి = వదలివెళ్ళి, తాన్=ఆసంపద-ఆ భాగ్యము,అంతటన్ + పోక = అంతమాత్రమున విడువక, నెట్టుకొని = త్రొక్కుకొని - పొదుకొని,అప్పటియట్ల = పూర్వపురీతి నే మొదటివలె నే వసించియుండున్=వాసముచేసియుండును, ఎట్లనగా-మాస + అంతమునందున్ = నెలచివర-అమావాస్యనాడు, చందురున్ = చంద్రుని-చందమామను, అన్నికళల్=కళలెల్ల-పదునారుకళలనుట. పెడఁబాసిపోయినన్= వదలిపోయినను, తిరుగంబడి=తిండియు-మరల, దేహము=శరీరము-అనగా

95 ఓటు = ప్రశ్నార్థము, వహింపడోటు = పొందఁడా, వహ్ని గాడోటు = నగ్నియే కదా! అను మొదలగునవి యుదాహరణము.

బింబమనుట, నిండక = పూర్ణమగునట్లుగా, కాంతిక = ప్రకాశమును, వహింపఁడు + ఓటు = పొందఁడా !-అనగాఁ బొందుననుట.

తా. చంద్రకళలన్నియు నమావాస్యనాఁడు వదలిపోయినను దన కళలను దిన దినము దేవతలకిచ్చునట్టి సుకృతముచే-అనఁగాఁ జంద్రకిరణము లమృతమయములు, (దేవతలమృతపానము చంద్రకిరణముల మూలమునఁ గావింతురని భావము). మరలఁ గ్రమముగాఁ గళలను బూర్ణముగాఁ గాంచుచున్నట్లు అనుదినము సుకృతములను జేయువాని కొక విధముగా నైశ్వర్యము వదలి యున్నను దత్పుణ్యకారణమునఁ దిరుగ నా యైశ్వర్యములం గాంచఁ గలుగును.

చ. సకల జనప్రియత్వము ని ♦ జంబుగఁ గల్గిన పుణ్యశాలి కొ
క్కొకయెడ నాపదైనఁ గడవుండదు వేగమె పాసిపోవుఁగా;
యకలుషమూర్తియైన యమృ ♦ తాంశుఁడు రాహువున్న
మ్రింగినం. దకలంక మూని యుండఁడె? గ్ర ♦ హస్థితి నెప్పటి
యట్ల భాస్కరా.

---

96. రాహువు = ఈతఁడొక రాక్షసుఁడు. ఈతనితల్లి పేరుసింహిక. సింహిక కుమారుఁడు గావున సైంహికేయుఁడను పేరుఁగాంచెను. మహావిష్ణువుజగన్మోహనావతారమున దేవతలకు రాక్షసులకు నమృతము బంచిపెట్టు సమయముననీరాహువు దేవతారూపమును ధరించిదేవతలపంక్తిలోఁగూర్చుండఁగా నది కనిపెట్టి సూర్యచంద్రులు విష్ణువునకు సంజ్ఞ చేయఁగాఁ జక్రాయుధము నమృతపానము సేయు తరుణమున రెండుతునియలుగాఖండించెను. అమృతస్పర్శచే నా రెండు తుండెములును అమరత్వముంగాంచి సూర్యచంద్రులయందలి వైరముచే నా రెండు ముక్కలును ఒకటి రాహువు ఒకటి కేతువు, అను నామములతో గ్రహములయి అప్పుడప్పుడు రాహువు చంద్రుని, కేతువు సూర్యుని కబళించుచుందురు. దానికేచంద్రగ్రహణమనియు సూర్యగ్రహణము నని పేరులు కలిగెను. గ్రహణమనఁగా గ్రహించుట, కబళించుట, పట్టుకొనుట యని యర్థము.

టీ॥ భాస్కరా! సకలజనప్రియత్వము = సర్వమానవప్రేమకుఁ దగినవాఁడైయుండుట, నిజంబుగన్ = సత్యముగా- నిశ్చయముగా, కల్గిన = కలయట్టి, పుణ్యశాలికిన్ = సుకృతముచే నెసఁగు వానికి, ఒక్కొక్కయెడన్ = ఒకానొక సమయమందు, ఆపద = కష్టము-కీడు, ఐనన్ = సంభవించినను-కలిగినను, తడవు ఉండదు = చాలకాలముండదు, వేగము + ఎ = త్వరగానే-వెంటనే, పాసిపోవున్ = నాశనము జెందును, ఎట్టులనఁగా:—అకలుష = నిర్మలమయిన, మూర్తి = ఆకారము గలవాఁడు-బింబముగలవాఁడు, ఐ + అమృత + అంశుఁడు = అయినట్టి అమృతకిరణుఁడు - చంద్రుడు, తన్నున్ = తన్ను, రాహువు = రాహువను పేరుగల గ్రహము, మ్రింగినన్ = కబళించినను, టకటక = ఆ తొట్రుపాటును, మాని = వదలి-విడిచి, దృఢస్థితిన్ = స్థిరమైన యునికివలన, ఎప్పటియట్ల = యథాప్రకారము-పూర్వరీతినే, ఉండఁడు + ఎ = నివసింపఁడా! అనఁగా నుండుననుట.

తా॥ నిర్మలుండగు చంద్రుఁడు రాహుగ్రహముచే గబళింపఁబడి ప్రకాశహీనుఁడయినను, అల్పకాలములోనే మరలఁ బూర్వ కాంతిని బొందుచున్నట్లె సకల జనులకు నిష్టుఁడుగానుండిన సుకృతవంతున కొకప్పుడు చిక్కులచే సౌఖ్యము లేక పోయినను, అతఁడు వెంటనే యట్టి కష్టములనుండి విముక్తుఁడై వెనుకటివలెనే సౌఖ్యపడును.

ఉ॥ సన్నుత కార్యదక్షుఁడొక చాయ నిజప్రభ యప్రకాశమై
యున్నపుఁడైన లోకులకు నొండొక మేలొనరించు సత్త్వసం
పన్నుఁడు భీముఁడాద్విజుల ప్రాణము కావఁడె యేకచక్రమం
దెన్నికగా బకాసురుని నేపున జావఁదగించి భాస్కరా. 97

టీ॥ భాస్కరా, సన్నుత = పొగడఁబడుచున్న, కార్య = పనియందు-కర్జమందు దక్షుఁడు = తగినవాఁడు, ఒకచాయన్ = ఒకప్రక్క, నిజప్రభ = స్వకీయకాంతి-తనకాంతి, అప్రకాశము + ఐ = బయలుపడనిదై,

ఉన్నపుడు + ఐనన్ = ఉండినకాలమందైనను, లోకులకున్ = ప్రజలకు. ఒండొకమేలు = ఒకానొకమంచి-ఒకానొక యుపకారము ఒనరించున్ = కావించుచుండును-చేయుచుండును, ఎట్లనఁగా:—సత్త్వసంపన్నుఁడు = బలశాలియైయున్న-సత్తువగలిగియున్న, భీముఁడు = పాండు రాజకుమారుఁడైన భీముఁడనువాఁడు, ఏకచక్రమందున్ = ఏకచక్రమను పేరుగల పురమందు, ఎన్నికగాన్ = ప్రఖ్యాతిగా-వెల్లడిగా, బకాసురున్ = బకుఁడనెడు దైత్యుని, ఏపునన్ = శౌర్యముచే, రూపు + అడఁగించి = స్వరూపనాశనమొనర్చి-అనఁగా జంపియనుట, ఆ ద్విజుల ప్రాణములు = ఆ విప్రుల జీవములను-ఆ బ్రాహ్మణుల యసువులను, కావఁడు + ఏ = కాపాడలేదా!-రక్షించెననుట.

తా. భీముఁడు పూర్వకాలమున నేకచక్రపురంబున విప్రవేషమున బిచ్చమెత్తుచుండినను అచ్చటివారి కెల్లరకి విరోధియగు ఒక రాక్షసుని జంపి బ్రాహ్మణుల ప్రాణములను గాపాడినట్లె ప్రపంచమున నేర్పరియగు వాఁడొక్క సమయమునఁ దాను ప్రకాశహీనుఁడై యున్నను మానవునకు మేలే యొనర్చుచుండును.

---

97. బకుఁడు=వీఁడు ఏకచక్రపురంబున నొక యగ్రహారమునకు సమీపమునందుండు నడవిలోఁ జేరి యా యగ్రహారమునందలి బ్రాహ్మణులను హింసించుచుండఁగా వారు, (ఇలువరుసను=దినదినము) ఒక్కొక్కఁడొక్కఁడు, ఒక బండెడన్నమును, రెండు ఎనుబోఁతులను గొనిపోయి యారాక్షసునికి ఆహారమగునట్లు ఒడంబడిక చేసికొని, ఆచొప్పున గడుపుచుండిరి. అంతఁ గొంతకాలమునకు పాండవులు దుర్యోధనునికపటోపాయంబుచేఁ గాల్పఁబడిన లక్కయింట చావు తప్పించుకొనిపోయి బ్రాహ్మణ వేషములతో నా యగ్రహారమున నొక బ్రాహ్మణుని యింట నివసించిరి. ఆకాలమునందు వీఁడుండెడు నింటి బ్రాహ్మణునివంతు వచ్చెనని యా బ్రాహ్మణుఁడు తనకు గలిగిన యిద్దఱు పసిబిడ్డలను తన భార్యను పంప నేరకయు, తాను పోవుటకును మనసురాకయుఁ జింతించుచుండఁగాఁ బాండవుల తల్లియగు కుంతి యావృత్తాం

చ. సరసగుణప్రపూర్ణునకు ♦ సన్నపుదుర్గుణ మొక్కవేళయం
దొరసిననిట్లు నీకుఁదగు♦నో యని చెప్పిన మాననేర్చుఁగా
బురదయొకించుకంత తము ♦ బొందినవేళలఁ జల్లవిత్తుపై
నొరసిన నిర్మలత్వమున♦నుండవెనీరములెల్లభాస్కరా. 98

టీ. సరసగుణప్రపూర్ణునకున్ = సద్గుణములచే నిండినవానికి, సన్నపుదుర్గుణము = చిన్న దుర్గుణము, ఒక్కవేళయందు = ఒకప్పుడు, ఒరసినన్ = ప్రాప్తమయిన యెడల-కలిగినచో, ఇట్లునీకున్ తగున్ + ఓ = ఇట్లొనర్చుట నీకొప్పునా? అనిచెప్పినన్ = అనిపలికినచో, మానన్ + నేర్చున్ + కా = మానివేయునుగదా! విసర్జించునుగదా, బురద = అబాడి, తాన్, ఒకించుకంత = స్వల్పము- కొంచెము, తమున్ = తమ్ము- ఆ జలములను, పొందినవేళన్ = చెందినట్టి తరుణములయందు, చిల్లవిత్తు = ఇండుపుగింజ-గంధమనుట, పైన్ = తమమీఁద- అనఁగానీటిమీఁదననుట, ఒరసినన్ = తగిలినచో, నీరములు + ఎల్లన్ = ఉదకములన్నియు, నిర్మలత్వమునన్ = పరిశుద్ధితతో- కలుషములేక, ఉండవు + ఎ = ఉండవా- నిర్మలముగా నుండువనుట.

తా. ఉదకము లొక్కొక సమయమందు బురదగా నున్నను ఇండుపుగింజ గంధము దానిలోఁబడిన నాబురదయంతయు విరిగి స్వచ్ఛముగ నుండునట్లే సద్గుణవంతునకొక చెడుగుణమున్న నని యెవ్వరయిననుఁ జెప్పిన దానిని వదలఁగలఁడు.

తము విని భీముని బంపినయెడల నారాక్షసుని జంపివచ్చును. అంతటితో బ్రాహ్మణులబాధ తీరునని యెంచి యాబ్రాహ్మణునితో నాకయిదుగురు కొడుకులుండిరిగదా! వారిలో నొకరిని బంపెదనని భీముని బంపెను. వాఁడుపోయి బకాసుని జంపివచ్చెను. అంతట నా యగ్రహారమునందలి బ్రాహ్మణులందఱు సంతోషించి యతనిని బహువిధముల దీవించిరి.

వసుదేవుని తమ్ముఁడయిన కంసుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు, ఇంకొక బకాసురుఁడు. వీఁడు బృందావనమునం గృష్ణుఁడుండుటఁ దెలిసి కంసునిపంపున నచ్చటికివచ్చి బకరూపధారియై యతనిని మ్రింగఁబోయి యాతనిచేఁ జంపబడెను.

చ. సరసదయాగుణంబుగల • జాణ మహిం గడు నొచ్చియుండి
యుం దఱచుగ వానికాసపడి • డాయఁగ వత్తురు లోకులెల్లనం
జెఱకురసంబు గానఁ గను • జిప్పిలిపోయిన మీఁదఁ బిప్పియై
ధరఁ బడియున్నఁ జేరవె ము • దంబునఁ జీమలు పెక్కు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! సరసదయాగుణంబు = మంచితోఁగూడిన కృపాస్వభావము. కలజాణ = ఉన్న నేరుపుగలవాఁడు దాత, మహిన్ = పృథివియందు-భూమిలో, కడున్ = మిగుల, నొచ్చియుండియున్ = బాధతోనున్నను-దరిద్రుఁడైననుట, తఱచుగన్ = ఎక్కువగా, లోకులు = ప్రజలు-మనుష్యులు, వానికిన్ = అట్టితేగకాని నిమిత్తము, ఆసపడి = ఆశపెట్టుకొని డాయన్ + కన్ + వత్తురు = చేరుదురు, ఎట్లు + అనన్ = ఏరీతిననగా, గానఁగన్ = పరంజమువలన, చెఱకురసంబు = ఇక్షుదండముయొక్క నీరు, చిప్పిలిపోయినన్ = కాఱిపోఁగా, మీఁదన్ = పమ్మట-పిదప = పిప్పి + ఐ = రసహీనమైనదై, ధరన్ = నేలమీఁద, పడియున్నన్ = పడినను, పెక్కు-చీమలు = ఎన్నియో పిపీలికములు, ముదంబునన్ = ఆనందముతో, -సంతోషముతో, చేరవు + ఎ = సమీపించి యుండవా? అనఁగాఁ బట్టుననుట.

తా. చెఱకు రసమంతయూ గానుగచేఁ బిండఁబడిన వెనుక నాపిప్పి కడకే చీమలు ముదముతోఁ జేరుచున్నట్లే దాత దరిద్రుఁడైనను జనులాతని కడకే చేరుచుందురు.

ఉ. సారవివేకవర్తనల • సన్నుతికెక్కిన వారిలోపలం
జేరినయంత మూఢులకుఁ • జేపడదా నడ; యెట్టులన్నఁ గా
సారములోన హంసముల • సంగతినుండెడి కొంగపిట్టకే
తీరునఁ గల్గనేర్చును ద • దీయగతుల్ దలపోయ భాస్కరా. 100

100. తీరు:-విధము, తెఱఁగు, తెన్ను, రీతి, చాయ, చొప్పు, రేఖ, విధి, అనువు, పోలిక, ఫక్కి వడువు, భంగి, మున్నగునవి సమానార్థములగా తెలియఁగవలయును.

టీ. భాస్కరా! సార = సత్త్వమైన, వివేక = మంచిచెడ్డలవిచారము గల, వర్తనలన్ = నడకలచే, సన్నుతికిన్ = ఖ్యాతికి-పొగడ్తకు, ఎక్కినవారి లోపల = వచ్చినవారియందు, చేరినయంతన్ = కూడినమాత్రముచే, మూఢులకున్ = మంచి చెడ్డలు తెలియనివారికి- అజ్ఞానులకు. అవడ = ఆ మంచి నడతడి, చేపడదు = సంప్రాప్తము కాదు-దొరుకదు, ఎట్టులన్నన్ = అది యేరీతిననఁగా, కాసారములోనన్ = చెరువులో, సరస్సున, హంసముల సంగతిన్ = అంచలయొక్క మైత్రితో, ఉండెడికొంగపిట్టకున్ = నివసించు బకమునకు, తదీయగతుల్ = ఆ హంస గమనములు, తలపోయన్ = విచారింపఁగా, ఆలోచింపఁగా, ఏతీరునన్ = ఎట్లు-ఏ తెఱంగున, కల్గ నేర్చును = లభించెడినే? కలుగ వనుట.

తా. సరస్సున నంచలతోఁ గూడి నిత్యమును సంచరించుచుండినను కొంగలకు హంసల నడకలు రానట్లె ప్రపంచమున యోగ్య ప్రవర్తనచే విఖ్యాతింగన్న మనుజులతో నెన్ని దినములు సాంగత్యము చేసియున్నను వారి సత్ప్రవర్తనము మూర్ఖులగు జనులకు లభింపదు.

ఉ. స్థానము దప్పివచ్చునెడఁ దానెటువంటి బలాఢ్యుఁడైన నిజ
స్థానికుఁడైన యల్పునకుఁ దాంబున నైనను మోసపోవుఁగా
కానల్లోపలన్ వెడలి గంధగజం బొకనాఁడు నీటిలోఁ
గానక చొచ్చినన్ మొసలికాటున లోఁబడదో భాస్కరా.

---

101. వెనుక గజేంద్రుఁడు ఒకప్పుడు స్త్రీగజంబులం బెక్కింటిని వెంట నిడుకొని వనవిహారము సేయుచు నొకకొలనిలోఁ దిగి దప్పిదీర్చుకొనుచుండ నొక మకరము (మొసలి) ఆగజేంద్రుని కాలువట్టి గభీరజలంబులకు లాగుకొనిపోవునెడ బలవంతుఁడగు నాగజరాజు దానినొడ్డున కీడ్చుచుండెను. ఈవిధముగా నీ యేనుంగుల ఱేఁడును మొసలిఱేఁడును వేయిసంవత్సరములు ఘోరముగఁ బోరిరి. అంత గజవల్లభునకు శక్తిచాలక భయముచే మహావిష్ణువును బ్రార్థించెను. వెంటనే కరి మొఱనాలించి శ్రీహరియే తెంచి

టీ. భాస్కరా, తాన్ = తాను, ఎటువంటి బల + అఢ్యుఁడున్ = ఎంతశక్తిగలవాఁడైనను, స్థానమున్ = తనతావును, తప్పి = కదలి, విడచి పెట్టి, వచ్చునెడన్ = వచ్చునప్పుడు, నిజస్థానికుఁడు = తనతావున నున్న వాఁడు = ఐనయల్పునికతంబుననైనన్ = అయిన నీచునిచేతనైనను, మోసపోవును = హానిని జెందును - ఎట్లనఁగా — గంధ = మదించిన, గర్వము గల, గజంబు = ఏనుఁగు-గజేంద్రుఁడు, ఒకనాఁడు = ఒకదినమందు, కానలలోపలన్ = అరణ్యములలో - అడవులనుండి, వెడలి = బయలుదేరి, కానక = వీక్షింపక, మడుఁగ = నీటిలో — ఉదకములో, జొచ్చిననే = చొరఁగా ప్రవేశింపఁగా, దిగఁగా, మొసలికాటునన్ = నక్రముయొక్క నోటికరపుచే, లోఁబడదోటు = లొంగినది కాదా.

తా. బలము గలవాఁడైనను గజేంద్రుఁడు తాను నివసించు నడవి వదలి జలమున దిగినంతమాత్రమున నొక యల్పజంతువగు మొసలికిఁ జిక్కినట్లె ప్రపంచమున మనుష్యులు తామెంతటి శక్తిగలవారైనను తమతావు వదలిపెట్టినపుడు స్వస్థలవాసియగు బలహీనునిచేతనే వంచింపఁబడుదురు.

తన సుదర్శనచక్రముచే నక్రమును ఖండించి గజేంద్రునకుఁ దన పదం బొసంగెను.

గంధము = వాసన, గంధకము, గర్వము, లేశము, సంబంధముఅని యర్థములు. గజజాతులు మూఁడు, 1 భద్రము, 2 మందము, 3 మృగము అని త్రివిధగజములకును మానభేదముచే అరాళము, అత్యరాళము, మధ్యము, కనిష్ఠము, వామనము అని నామములుగలవు. మఱియు విష్టకము, వ్యాళము, పూతనము, మాతృకము, మాయుకము, పంచమంగళము అని గజభేదము లనేకములు గలవు. కాని, గంధగజేంద్రమనఁగా, గండజాతి యేనుఁగని కొందఱు. అట్లు కొందఱి యభిప్రాయమగుటచే నిందుఁ దెలియపఱుచఁబడి నది. " గంధగజయాన " ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

చ. సిరిగలవాని కెయ్యెడలఁ ♦ జేసిన మేలది నిష్ఫలంబగున్
నెఱిగుఱిగాదు పేదలకు ♦ నేర్పునఁ జేసిన సత్ఫలంబగున్
వఱపునవచ్చి మేఘుఁడొక ♦ వర్షము వాడిన చేలమీఁదటం
గురిసినఁగాక యంబుధుల, గుర్వఁగనేమిఫలంబు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, సిరి = భాగ్యము-సంపద,కలవానికిన్ = ఉన్నవానికి, ఏ + ఎడలన్ = ఎట్టి తరుణములయందును, మేలు = మంచి, ఉపకారము, చేసినన్ = ఒనర్చినయెడల, అది = ఆ మంచి, నిష్ఫలంబు + అగున్ = వృథయగును-లాభములేకపోవును, నెఱి = నిండయిన, గుఱికాదు = గుఱుతు కాదు-లక్ష్యముండదనుట, పేదలకున్ = దరిద్రులగువారికి, నేర్పునన్ = నిపుణతతో-ఉపాయముచే, చేసినన్ = మంచి యొనర్చినచో, సత్ఫలము = మంచి లాభముగలది, అగున్ = కాగలదు-ఎట్టులనఁగా:- మేఘుఁడు = జలదము-మబ్బు, వఱపునన్ = వర్షములేని సమయమున, ఒకవర్షమున్ = ఒక వానను, వాడిన చేలమీఁదటన్ = ఎండుచున్న సస్యములమీఁద, కురిసినన్ + కాక = వర్షించిననే కాని, అంబుధులన్ = సంద్రములయందు, కుర్వఁగన్ = వర్షింపఁగా, ఏమి ఫలంబు = ఏమి ప్రయోజనము కలదు? లాభ మెంతమాత్రమును లేదనుట.

తా. వర్షములులేక సస్యము లెండబారుచున్న సమయమున మబ్బు ఆ సస్యములపై వర్షించిన లాభముండునుగాని సముద్రములలోఁ గురిసిన లాభము లేనట్లె మనుష్యుఁడు దరిద్రులకుఁ జేసిన మేలు ఫలము నిచ్చును గాని ధనవంతునకుఁ జేసిన మేలు ఫలము నీయదు.

చ. సిరివలెనేని సింహగుహఁ ♦ జెంతవసించినఁజాలు సింహముల్
కరులవధింపఁగా నచటఁ ♦ గల్గును దంతచయంబు ముక్యముల్

102. ఎడ, సమయము, తరుణము, పట్టు, తరి, ఆజ్ఞ, ఆదను, ఇవి సమానార్థములు.

హారువుగ నక్కబొక్కకడ ♦ నాశ్రయమందిన నేమి గల్గెడుం
గోరిసెలుదూడతోకలును♦గొమ్ములునెమ్ములుగాక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, సిరి = భాగ్యము. కలిగేని = కలిసినయెడల, సింహగుహాంతరన్ = సింహము వాసముచేయుచున్న కొండబిలముదగ్గఱ, వసించినన్ = నివాసము చేసిన యెడల, చాలున్ = తగును-ఏమన, సింహముల్ = సింగములు-మృగరాజులు, కరులన్ = గజములను-ఏనుంగులను వధింపఁగాన్ = చంపుచుండుటచే, దంతచయంబు = ఏనుఁగులయొక్క దంతములగుంపు, ముత్యముల్ = ఏనుఁగు కుంభములనుండి రాలిన ముత్తియములును, అచటన్ = ఆ తావున, కల్గును = లభించును-దొరకును, ఎట్టులనఁగా—హారువుగన్ = బాగుగా నక్కబొక్కకడన్ = జంబుకముయొక్క నివాసస్థలమగు కన్నముకడ, ఆశ్రయము + అందినన్ = కనిపెట్టుకొనియున్నచో. గోరిసెలు = చచ్చినవాని డెక్కలును, దూడతోకలును = లేగలయొక్క పుచ్ఛములును, కొమ్ములు = మృతినొందిన జంతువుల శృంగములును, ఎములు = ఎముకలును, కాక = తప్ప, ఏమిగల్గెడున్ = ఏమిదొరకును.- ఏమియూ లభింపదనుట.

తా. భాగ్యమును గోరునట్టివారు, సింహము గుహయొద్దఁ గని పెట్టుకొనియున్న లాభముగాని నక్క కన్నము దగ్గఱఁ గనిపెట్టుకొనియున్నఁ బ్రయోజనమేమి ?

చ. స్థిరతరధర్మవర్తనఁ బ్రసిద్ధికి ♦ నెక్కినవాని నొక్క ము
ష్కరుఁ డతినీచవాక్యములఁ♦గాదనిపల్కిన నమ్మహాత్ముఁ డుం
గొఱఁతవహింపఁడయ్యెడ; న♦కుంఠితపూర్ణసుధాపయోధిలో
నరుగుచుఁగాకిరెట్టయిడి ♦ నందున నేమికొఱంత భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, ఒక్కముష్కరుఁడు = ఒక్కమూర్ఖుండు, స్థిరతర= మిక్కిలిస్థిరమైన, ధర్మవర్తనన్ = న్యాయవృత్తిచేత, ప్రసిద్ధికిన్ + ఎక్క-

104. సుధా=అమృతము, పాలు, సున్నము, జెముఁడు, చాఁగ, ఇటుక అని యర్థములు.

నవానిన్ = ఖ్యాతినొందినవానిని, అతినీచవాక్యములన్ = ఎక్కుడగుహీన పుఁబలుకులచే, కాదు, అని = నిందించి,బల్కినన్ = మాటలాడినను,అయ్యెడన్ = అట్లునిందించి పలుకునపుడు, అమ్మహాత్ముఁడున్ = అఘనుఁడును కొఱఁతన్ = తక్కువను-లోపమును, వహింపఁడు = పూనఁడు-చెందఁడు. ఎట్లనఁగా:—కాకి = వాయసము, అరుగుచున్ = మీదనెగిరిపోవుచు. అకుంఠిత = ఎక్కువ, పూర్ణ = నిండియున్న,సుధాపయోధిలోన్ = అమృత సాగరమున, రెట్ట ఇడినంతనన్ = మలమువిడచినంతమాత్రమున, - రెట్ట వేసినంతమాత్రమున, ఏమికొఱంత = ఆ యమృత సాగరమునకు తక్కువ యేమి?-లోప మేమియుఁ లేదనుట.

తా. అమృతసముద్రము మీఁదిభాగమున నాకాశమున నెగురుచు పోవుకాకి యా సముద్రమున రెట్టవేసిన నాసముద్రమునకు లోప మెంత మాత్రమును లేనట్లే ధర్మముచేఁ గీర్తినందిన మానవు నొకనీచుఁడు నిందించినంతమాత్రమున నాతనికి లోపము గలుగదు.

చ. స్ఫురతరకీర్తిమంతులగు పుత్రులఁ గాంచినఁ గాక మూఢమూ
ర్ఖులఁ గనంగఁ దేజములు గల్గవుగా; మణికీలితాంగుళా
భరణము లంగుళంబులఁ శుభస్థితిఁ బెట్టినఁగాక గాజుటుం
గరములు పెట్టినందున వికాసముఁ గల్గునటయ్య! భాస్కరా!

టీ. భాస్కరా. స్ఫురతర = అధిక ప్రకాశముగానున్న, కీర్తిమంతులు = యశస్సు గలవారు -ప్రఖ్యాతిగలవారు, అగు పుత్రులన్ = అయినట్టి కొడుకులను. కాంచినన్ + కాక = కనినయెడల, లాభమున్నదిగాని, మూఢ = అజ్ఞానులగు, మూర్ఖులన్ = మూఢులను, కనంగన్ = కాంచినట్టయిన, తేజములు = ప్రతిభలు- ప్రతిష్ఠలు, కల్గవుగా = కలుగనేరవుకదా! ఎట్లనగా:—మణి = రత్నములచే, కీలిత = కూర్పఁబడిన, అంగుళాభరణము = ఉంగరములు-అంగుళీయకములు, అంగుళంబులన్ = వ్రేళ్ళయందు, శుభస్థితిన్ = మంగళయుక్తముగా, పెట్టినన్ + కాని =

ఉంచిన నేగాక-ధరించిన నేతప్ప. గాజుటుంగరములు = కాచముచేనొనర్చిన యుంగరములు, పెట్టినందునన్ = వ్రేళ్ళయందు ధరించినందువలన-తాల్చుటచే, వికాసము = వెలుఁగు, కలుగునటయ్యె = సంభవించునా? ప్రకాశము నొందవనుట.

తా. కరాంగుళులయందు రత్ననిర్మితములగు నంగుళీయకములు దాల్చిన హస్తమున కందముకలుగును కాని గాజుటుంగరములను పెట్టుకొనిన గాంతిగలుగనట్లే యశోవంతులగు సుతులంబడసిన ఖ్యాతివచ్చును గాని మూఢులగు పుత్రులంగాంచినఁ గీర్తి రాదు॥

ఉ. సేనగ వాంఛితాన్నము భుజింపఁ గలప్పుడు కాక లేనిచో
మేనులు డస్సియుంట నిజమే కద దేహులకగ్నిహోత్రుఁడై
నని నిజభోజ్యముల్ గుడుచునేని సుఁబుష్టివహించు లేనినా
డూని విభూతిలో నడఁగి యుండఁడె తేజము తప్పి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, సేనగన్ = ఎక్కువగా, వాంఛిత + అన్నము = హితమైన యాహారమును. భుజింపఁ గలప్పుడు = తినునట్టి వేళయందు, కాక = తప్ప. లేనిచోన్ = అట్టి భోజనపదార్థము లేనియెడల, దేహులకున్ = ప్రాణికోటికి, మేనులు = ఒడళ్లు-శరీరములు, డస్సి = అలసటఁ జెంది, ఉండుట = ఉంట, నిజము + ఏ + కద = సత్యమే కదా. ఎట్లనఁగా—అగ్నిహోత్రుఁడు + ఐనన్ + ఏనిన్ = వీతిహోత్రుఁడయినప్పటికిని, నిజభోజ్యముల్ = తాను తినఁదగిన యాహారద్రవ్యములు, కుడుచునేనియున్ = భుజించినయెడల, పుష్టి = బలమును, వహించున్ = కొంచును. చెందును, లేని నాఁడు = అట్టి భోజనపదార్థము లేనితఱి, తేజమున్ = ప్రకాశమును-కాంతిని, తప్పి = వదలి, విడిచి, ఊని = వహించి, విభూతిలోన్ = బూడిదలో, అణఁగి యుండఁడు + ఎ = దాగియుండ లేదా? -అనఁగా బూడిదయందు దాగియుండెననుట.

106. విభూతి = బూడిద, ఐశ్వర్యము.

తా. అగ్నిహోత్రుఁడెక్కుడు తేజశ్శాలియైనను, తనకు హితపదార్థములు భక్షింప దొరకినప్పుడు బలముతో, బ్రకాశముగలవాఁడై యుండును. ఆ యాహారము లేని తఱి భస్మమున మునిఁగియుండునట్లే మనుజుఁడు తనకు హితమైన పదార్థములు తిన లభించినపుడు శరీర కాంతితో నుండి యా భోజనము దొరకని తఱి మిక్కిలి చిక్కియుండును.

ఉ. హాళినిజప్రబుద్ధి తిర • మైన విధంబునఁ బెట్టుబుద్ధు లా
వేళలకంతెకాని మఱి • వెన్కకు నిల్వవు; హేమకాంతి య
న్నాళులకుండుఁగాని యొక • నాఁడు పదంపడి సానఁబట్టినన్
దాళుకయుండునే యినుప • తాటకుఁ జాయలుపోక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా, హాళిన్ = కోరికచేత, నిజప్రబుద్ధి = స్వతస్సిద్ధముగాఁ గలిగిన జ్ఞానము, తిరము = స్థిరముగా నుండునది. విధంబునన్ = అగునట్లు, పెట్టుబుద్ధులు = ఒకరిచ్చిన తెలువులు-ఒకరు నేర్పినబుద్ధులనుట. ఆ వేళలకున్ = ఆదినపర్యంతమే స్థిరమైయుండును. అంతెకాని = అంతియదక్క, మఱివెన్కకున్ = తరువాతవచ్చు కాలమునకు, నిల్వవు = స్థిరపడవు-నిలిచి యుండవు. ఎట్లనఁగా:—హేమకాంతి = సువర్ణప్రకాశము-బంగారుకాంతి, ఎన్నాళులకున్ = ఎన్ని దినములకైన, ఉండును గాని = నిలుచునుగాని, ఒకనాఁడు = ఒక దినమంతయు, పదంపడి = మరల, సానఁబట్టినన్ = శాణమున సంఘర్షణము చేసినయెడల, ఇనుపతాటకున్ = ఇనుపపట్టను, చాయలు = కాంతులు, పోక = నాశనము నొందక, తాళుక యుండునే = స్థిరమై యుండునా ? నిలిచియుండదనుట.

తా. స్వతస్సిద్ధ సంభవమయినజ్ఞానము బంగారుకాంతివలె నిలుకడగానుండుంగాని. ఇతరులు జెప్పినందున, గలిగిన జ్ఞానము సాన బట్టిన యినుపరేకు తళుకువలెఁ నాదినముమాత్రమే యుండి నాశనమొందును.

---

107. తాళుకయుండడనే యనునది వ్యాకరణ విరుద్ధము. తాళిమినుండునే" యని యుండిన స్థిరమైయుండునా యను నర్థమునకు సన్నిహితమై యుండును.

ఉ. హీనకులంబునందు జని ◆ యించినవారికి సద్గుణంబు లె
న్నేనియుఁ గల్గియున్న నొక ◆ నేరము చెందకపోదు; పద్మముల్
భూనుతిఁ గాంచియున్ బురదఁ ◆ బుట్టుటనెల్ల సుధాకరోదయం
బైన నసహ్యమొందవె ప్రి ◆ యంబునఁ జూడఁగలేక భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! హీనకులంబునందున్ = తక్కువవంశమందు, జనియించినవారికిన్ = జన్మించినవారికి-పుట్టిన వారికి, సద్గుణంబులు = మంచిగుణములు-యోగ్యస్వభావమనుట, ఎన్నేనియున్ + కల్గినన్ = ఎన్ని కలిగియున్నను ఒక నేరము = ఒకతప్పు, చెందకపోదు = కలుగకమానదు-ఉండుననుట, ఎట్లనఁగా-పద్మములు = కమలములు-తమ్మిపూవులు, భూనుతిన్ = ధరణియందలి - ప్రజలయొక్క పొగడికను, కాంచియున్ = చెందుచున్నను, బురదన్ = పంకమునందు అడుసున, పుట్టుటవల్లన్ = జన్మించుటయను-దురితముచే, సుధాకర + ఉదయంబు + ఐనన్ = చంద్రుఁడు పుట్టినప్పుడు-ఉదయమైనప్పుడనుట, ప్రియంబునన్ = ఇష్టముతో-కూర్మితో, చూడఁగలేక = కాంచన్ జాలక, అసహ్యము + ఒందవు + ఎ = ఏహ్యమునుగాంచవా? అనఁగానసహ్యముగా నుండుననుట.

తా. ప్రపంచమునఁ దామరపూవులు మిక్కిలి ఖ్యాతినొందినను పంకమునందు జన్మించిన కతనఁగలిగిన దురితముచేతనే చంద్రోదయమాయిన తఱి నసహ్యమునఁ గాంచుచుండును గాన [illegible] యల్పవంశమున జన్మించిన మనుజుఁడెన్ని మంచిగుణములు గలవాఁడైనప్పటికిని నేదియో యొక హీనగుణముగూడఁ ముఖ్యముగాఁ జెందియుండును.

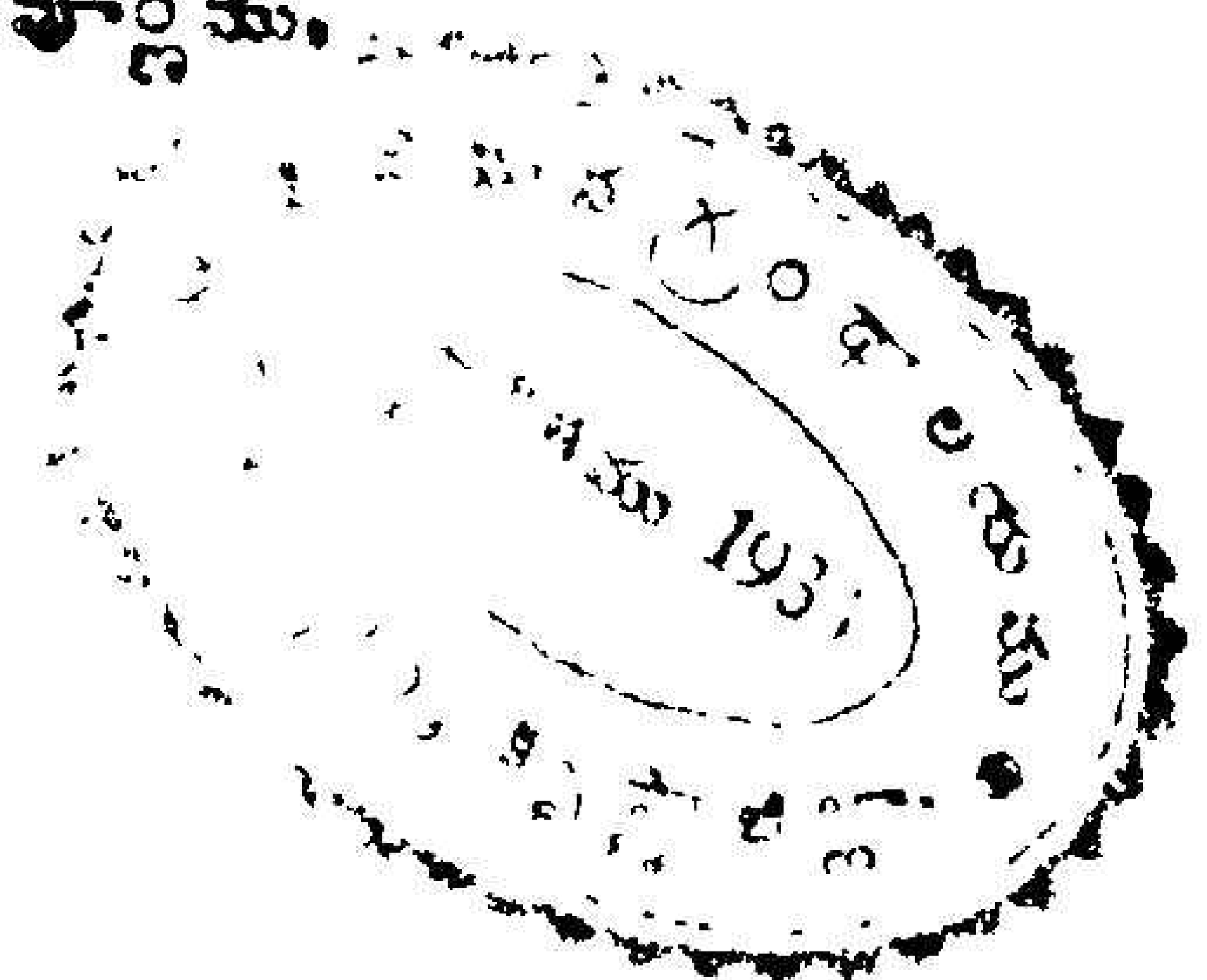
ఉ. ఇంచుక నేర్పుచాలక ని ◆ రీహతఁ జెందిన నాకవిత్వముల్
మించు నహీనచేష్టకతన ◆ మిక్కిలి యొప్పునఁ గీలుబొమ్మలన్
మంచి వివేకి వాని తెర ◆ మాటుననుండి ప్రశస్తరీతి నా
డించిన నాడవే జనులు ◆ డెందములింపవె ప్రీతి భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఇంచుక = తక్కువ (స్వల్పము) నేర్పు = నిపుణత (చతురత) చాలక = లేక. విహీనతన్ = నీచత్వమును (చులకదనమును) చెందిన = వహించినట్టి, నాకవిత్వమున్ = నాకవనముగూడ, నీకతనన్ = నీమూలమున (అనఁగా నీదయచేననుట) మిక్కిలి = మిగుల (ఎక్కువగ) మించువహించెన్ = ప్రతిభతోఁ గూడినదయ్యెను. (అనఁగాఁ బ్రఖ్యాతి వహించెననుట.) ఎటులనఁగా:—మంచి వివేకి = చక్కని జ్ఞానముగలవాఁడు, తోలుబొమ్మలన్ = చర్మవిగ్రహములను, వాని తెరమాటునన్ = వానియొక్క జవనికచాటున, ఉండి = నివసించి, ప్రశస్తగతిన్ = మిక్కిలి మంచిపద్ధతిని ఆడించినన్ = నాట్యము చేయించినయెడల-అనఁగా నృత్యముతోఁ గూడినవానినిగాఁగదపిన యెడల ననుట, ఆడవే = నృత్యము సేయువా ? - ఆడుననుట, ప్రీతిన్ = ప్రేమచే- సంతోషముచేననుట, జనుల డెందము = ప్రజలయొక్క చిత్తమును, నింపవు + ఏ = పూరింపవా అనఁగా నిండించుచున్నవనుట.

తా. జ్ఞానవంతుఁడు తెరచాటున దాగి నిపుణతతోఁ దోలుబొమ్మల నాడింపనవి ప్రజల నానందమునఁజుంచునట్లుగా నాడుచున్నట్లే నీదయ వలన రసవంత మెంతమాత్రమును గాని నాకవిత్వము సకల మానవులకు హృదయంగమమై విరాజిల్లుచుండునా, - ఓ సూర్య భగవానుఁడా, నీ వాట్లాడించిన నట్లాడితి నేగాని నెంతను స్వతంత్రుఁడను గానని యీ చివర పద్యమునఁ దనయిష్టదేవుని భక్తిపూర్వకముగా నుతించి శతకరచనమును పరమించెను.

టీకాతాత్పర్యసహితము

భాస్కరశతకము సంపూర్ణము.

అష్టాదశపురాణ సారసంగ్రహము.

పదునెనిమిది పురాణములు. నాల్గు భాగములు.

భాగము 1 కి రు 1—0—0.

ఈ పురాణములు పదునెనిమిదియు అచ్చ తెలుగు సులభ శైలిలో సంగ్రహముగ రచియించి, ముద్రించి నాలుగుభాగములుగ బైండుచేసి అందరికి సులభసాధ్యమగునట్లు సిద్ధముచేసియుంటిమి. ఈ పురాణ సారసంగ్రహమును. ఆబాలగోపాలము స్త్రీలును పురుషులును చదువుకొని యానందింప నెన్నడు కనివిని యెఱుంగని కథలను సులభ శైలిని రసముప్పతిల్లునట్లు వ్రాసి యాంధ్ర ప్రపంచమున కొసంగిన బ్ర॥ వేమూరి జగన్నాథశర్మ గారు ఐహికాముష్మికములయందు కీర్తిని సంపాదించుటయే గాక సర్వజన సామాన్యమునకును నట్టిమహత్తరసంపదను గలుగఁజేసి యున్నారు. దీనిని గురించి మహామహులిచ్చిన యభిప్రాయములే యిందులకు నిదర్శనము. మాతృభాషా పరిచయమును లేనివారి కందరికిని ఒలిచి యరటిపండును చేత నిడినట్లు పెట్టియుండిరి. కావున నిందలి యనుభవమునకుఁ పాత్రులగుదురు గాక యని కోరుచున్నాము.

వలయువారు:—రామా అండ్ కో, ఏలూరు.

గణితసారము

ఆర్. వీరభద్రరావు బి. ఏ. యల్. టి. గారిచే

ఇదివరలో ప్రచురింపబడిన గణితములకన్న మిన్నగనుండును.

మొదటిభాగము (నాల్గవతరగతి) 0-10-0

రెండవభాగము (ఐదవతరగతి) 0-12-0

వలయువారు—రామా అండ్ కో-ఏలూరు.

వేంకటరామ్ అండ్ కో-బెజవాడ.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA126B152
పుస్తకం పేరు	భాస్కరశతకము.
తారీఖు	30/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	111
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	P. Jagamma
పేజీలు విడదీసినది	P. Jagamma
స్కాన్ చేసినది	[illegible]
పరీక్ష చేసినది	THASIN
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good